

ALEKSANDAR VOJINOVIĆ

RAZMISLJANJA
O PRINCIPIMA
RATOVANJA
U ATOMSKIM
USLOVIMA

BEOGRAD
1958

БИБЛИОТЕКА
ДОМА ЈНА — БЕОГРАД

сигна-
тура

~~III-1a 400 пр. 9~~

Инв.
Бр.

13132

VOJNA BIBLIOTEKA

NAŠI PISCI

KNJIGA DESETA

UREĐIVAČKI ODBOR

Branko BOROJEVIĆ, Martin DASOVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ,
Franja HERLJEVIĆ, Đoko IVANOVIĆ, Blažo JANKOVIĆ,
Vaso NIKOLIĆ, Milija STANIŠIĆ, Radoje SEKULIĆ, Novo
MATUNOVIĆ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA
»VOJNO DELO«

ДОМА ЈНА — БЕОГРАД

Сигна-тура	III-6-200 пр. 9
Инв. Бр.	13132

Pukovnik
ALEKSANDAR VOJINOVIĆ

RAZMIŠLJANJA O PRINCIPIMA RATOVANJA U ATOMSKIM USLOVIMA

BEOGRAD
1958

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА У

БЕОГРАД

кат. III-1a-200/1

инв. бр. 15548

DVE NEGACIJE BUDUĆEG RATA

Sa pojavom i usavršavanjem atomskog oružja, pojavilo se i pitanje da li će se ono primeniti u eventualnom budućem ratu. To pitanje i pored svih diskusija, izjava i pregovora vođenih od prve pojave ovog oružja, još uvek ostaje nejasno i bez preciznog odgovora, jer niko, izuzev onih koji ga poseduju i koji se spremaju za njegovu upotrebu, ne može dati jasan i precizan odgovor.

Međutim, ako se događaji posmatraju sa strane, a posebno ako se pažljivo prati razvoj atomskog oružja i svega što je u vezi s njim (njegov uticaj i drugo), onda se donekle mogu izvući izvesni zaključci, koji u krajnjoj liniji predstavljaju neku vrstu odgovora na postavljeno pitanje.

Prilično jednostavna atomska bomba bačena na Hirošimu i Nagasaki pretrpela je znatne izmene, ne samo u pogledu povećavanja razorne moći nego i u njenom zapreminskom i težinskom smanjenju, tako da ona danas predstavlja podesno oružje za razne ciljeve taktičkog, operativnog i strategiskog značaja. I ne samo to. Uporedo sa usavršavanjem atomskog oružja intenzivno se radilo na usavršavanju lansirnih sredstava (topova, aviona, raketa), tako da se u današnjem periodu, zahvaljujući baš njima, mogu na velikoj udaljenosti i sa priličnom efikasnošću primeniti raznovrsna atomska oružja, i to kako u pogledu tačnosti pogađanja tako i u pogledu skraćivanja vremena potrebnog za njihovu upotrebu.

Ali ono što je od presudnog značaja za otpočinjanje rata, jeste masovna proizvodnja i nagomilavanje rezervi atomskog i ostalog oružja. To pretstavlja potencijalnu pretnju miru i, u manjoj ili većoj meri, utiče na onoga koji poseduje atomsko oružje da otpočne rat i da ga upotrebi. Međutim, proizvođači atomskog oružja ne zadržavaju se samo na proizvodnji, već svakodnevnim eksperimentima i ispitivanjima njegovog dejstva dolaze do novih koncepcija o vođenju borbenih dejstava, a stečena iskustva nalaze odraza u njihovim borbenim pravilima, životu armije i njenoj organizaciji i formaciji. Kratko rečeno, istovremeno sa usavršavanjem ovog oružja i njegovom masovnom proizvodnjom organizuju se i spremaju armije, koje će ga upotrebiti u eventualnom budućem ratu. Atomsko oružje postaje jedan od najbitnijih činilaca i oslonaca nekih armija bez koga one ne mogu zamisliti svoja buduća dejstva. Sav rad na usavršavanju atomskog oružja i teorije koje opravdavaju njegovu primenu, imaju naročito kod zapadnih zemalja i svoju, moglo bi se reći, vrlo interesantnu teoretsku podlogu, tj. neku vrstu »opravdanja«. Naime, na Zapadu se otvoreno govori, da je on u odnosu prema SSSR-u i drugim socijalističkim zemljama u veoma podređenom položaju u pogledu opšteg odnosa ljudskih rezervi i da bi u ratu sa klasičnim oružjem on bio prosto smrvljen od protivničkih masa. Zbog toga ravnoteža treba da bude uspostavljena atomskim oružjem. Dalje u prilog verovanju da će se u budućem ratu koristiti ovo strašno oružje idu i mnogobrojne izjave odgovornih državnika o neophodnosti upotrebe atomskog oružja u budućem ratu (naravno, svi oni govore da će ga upotrebiti samo ako budu napadnuti).

Prema tome, bila bi velika zabluda verovati da atomsko oružje u budućem ratu neće biti upotrebljeno, pogotovu ako to bude novi svetski rat u kome će, svakako, vodeće sile biti glavni suparnici. Kad stvari tako stoje, postavlja se pitanje da li se jedna zemlja koja ne raspolaze atomskim oružjem mora unapred odreći otpora i priprema za odbranu svoje nezavisnosti? Svakako ne, jer se i bez upuštanja u analizu toplotnog, udarnog i radiološkog dejstva atomskog oružja, može smelo tvrditi da je moguće voditi rat i u takvim uslovima. Samo pri tome treba unapred biti načisto s tim šta se može od atomskog oružja sačuvati a šta ne, odnosno treba ispitati u kojoj se meri mogu zaštititi i sačuvati narod i oružana sila, kao osnovni faktori za vođenje rata i očuvanje nezavisnosti. Armija i narod se mogu u mirnom periodu psihološki i moralno pripremiti, tako da primena atomskog oružja neće izazvati od strane protivnika željeno iznenađenje i paniku. Čekati primenu ovog oružja pa tek onda izvoditi pripreme i preduzimati sve mere zaštite bilo bi isuviše kasno.

Priprema naroda i armije za vođenje rata u uslovima primene atomskog oružja, ne bi trebalo da znači nespособnost armije za klasičan rat. Naprotiv, armija pripremljena za vođenje rata sa primenom atomskog naoružanja, treba da bude sposobna da vodi jednovremeno i rat klasičnim naoružanjem.

Teorije, prema kojima će se eventualni budući rat voditi samo klasičnim oružjem ili atomskim isključivo u taktičke svrhe, izgleda da su zastarele i neodržive. Razvoj, usavršavanje i nagomilavanje rezervi atomskog oružja, govore sasvim suprotno. Kad jednom počne rat i dođe do upotrebe makar i najmanjih atomskih bombi, onda više neće biti nikakvih ograničenja. Samo je jedan

korak od upotrebe najmanjeg pa do primene oružja najveće razorne moći.

Isto tako su neopravdane teorije o primeni »čistih« umesto »prljavih« atomskih bombi koje se u poslednje vreme na ovaj ili onaj način proturaju svetskoj javnosti kao opravdanje primene atomskog oružja u budućem ratu.

Naime, u poslednje vreme povelu se masovna kampanja za zabranu daljeg eksperimentisanja i primene atomskog oružja u ratne svrhe. Jedan od osnovnih razloga zabrane svakako je radiološko dejstvo atomskog oružja koje po svom karakteru spada u najnehumanija i najpodmuklija sredstva masovnog uništavanja. Ono predstavlja stalnu pretnju čovečanstvu kako u pogledu nanošenja direktnih gubitaka, tako i u pogledu ostavljanja teških genetskih posledica na buduća pokolenja.

Neki naučnici, radi umirenja svetske javnosti, istupili su sa teorijom proizvodnje i primene takozvane »čiste« bombe, tj. bombe sa veoma malim radiološkim dejstvom.

Pre svega, oni smatraju da je danas situacija izmenjena, jer se mogu proizvoditi nuklearne bombe i od 1—2 KT, što znači da je radioaktivnost u upoređenju sa 20 kilotonskom bombom smanjena za 80—90%. To u isto vreme znači smanjenje radioaktivnosti i kod termonuklearnih bombi, jer se — ukoliko se tome može verovati — umesto 20 KT nuklearne bombe, kao upaljača, može upotrebiti bomba od 1—2 KT. Isto tako oni smatraju da se povećanjem visine eksplozije može u ogromnoj meri smanjiti radioaktivnost.

U suštini stvar ne stoji tako kako pobornici »čiste« bombe žele da je prikažu svetskoj javnosti.

Sve donde dok se za aktiviranje termonuklearne bombe bude upotrebljavala nuklearna bomba kao upaljač, sve dotle se ne može izbeći ona minimalna količina radioaktivnosti koja se javlja kao proizvod kritične mase potrebne za eksploziju nuklearne bombe. Što je najgore smanjenje snage nuklearne bombe ne ide u srazmeri sa smanjenjem količine nuklearnog eksploziva. Za svaku eksploziju mora da se upotrebi masa veća od kritične, a snaga eksplozije koja se postiže nizom tehničkih mera može biti veća ili manja. Naravno da će u tom slučaju snaga zavisiti od količine nuklearnog eksploziva obuhvaćenog lančanom reakcijom. Iako će možda biti ista kritična masa za 10 i 2 kilotonsku bombu, količina nuklearnog eksploziva obuhvaćenog eksplozijom biće različita. Što je najgore kod termonuklearnih eksplozija normalno sav nuklearni eksploziv, koji služi kao upaljač, eksplođira i na taj način uvek stvara određeno radioaktivno dejstvo.

Pored toga radijacija a naročito dejstvo neutrona prilikom eksplozije tritijuma, koji se upotrebljava kao termonuklearni eksploziv, predstavljaju veliku opasnost za čovečanstvo. Ove neutrone koji dovode do indukovanog zračenja nemoguće je smanjiti a isto tako nemoguće je smanjiti stvaranje i povećanje stroncijuma 90 koji predstavlja veliku opasnost za čovečanstvo, jer se javlja kao uzročnik leukemije.

Pitanje dobijanja »čiste« bombe putem povećanja visine eksplozije vrlo je problematično. Na ovaj način bi trebalo obezbediti odlazak padavina u atmosferu a ne direktno na zemlju. Međutim, ovaj postupak ne rešava osnovni problem, jer i u takvom slučaju deo padavina usled atmosferskih strujanja mora odmah pasti na zemlju, a deo će padati kasnije sa atmosferskim talozima.

Drugim rečima, može se postići izvesna »čistoća« dejstva u odnosu na cilj iznad koga je eksplodirala termonuklearna bomba, ali ne i potpuna u odnosu na čitavu zemlju i njenu atmosferu koja postaje radioaktivna i zasićena nizom izotopa koji pretstavljaju veliku opasnost za savezništvo. U pogledu visine eksplozije koja u izvesnoj meri smanjuje neposredne padavine ne može se ići u beskonačnost. Visina eksplozije uvek će zavisiti i od karaktera cilja. To znači da je visina eksplozije u većoj ili manjoj meri ograničena.

Kao zaključak ovom razmatranju može se reći da »čistih« bombi uopšte nema i da se ne može proizvesti nijedna nuklearna ni termonuklearna bomba koje pored toplotnog i udarnog ne bi ispoljavale i radiološko dejstvo. Bez obzira na veličinu upaljača i visinu eksplozije kao i vrstu atomskog eksploziva određena manja ili veća radijacija ili dejstvo neutrona će uvek postojati.

Prema tome, teorija o »čistoj« bombi ne može poslužiti kao opravdanje za upotrebu atomskih oružja, tj. za opravdanu upotrebu »čistih« umesto »prljavih« bombi.

Iz svega ovoga proističe da se ne postavlja pitanje primene »čistog« ili »prljavog« atomskog oružja, hemiskog ili bakteriološkog borbenog sredstva, već je pitanje opravdanosti rata i njegovog pokretanja uopšte.

Pitanje je zašto ljudi uopšte ratuju i zašto narodi opet očekuju nepotrebne pokolje? Da li je stvarno tačna teorija po kojoj su ratovi prirodna pojava u kojoj milioni treba da izginu da bi ostali mogli da se prehrane? Celokupna istorija jasno pokazuje da ratovi nisu nikakva neminovna i prirodna pojava, već rezultat pohlepa i nezajažljivih želja pojedinih društvenih klasa, koje su u ovom ili onom trenutku nastojale da se dokopaju bogatstva drugih naroda. Dakle ekonomski interesi i pljačka,

ostvarena kroz porobljavanje drugih naroda bilo odnošenjem njihovih bogatstava, bilo eksploatacijom njihove teritorije i ljudi, osnovni su uzroci nepravednih ratova. Međutim, za ljude koji i najmanje poznaju atomsku energiju i njene mogućnosti nelogična je i neprihvatljiva tvrdnja da ekonomski razlozi treba i dalje da budu uzrok za rat. Prosto se nameće pitanje da li je korisno i opravdano upotrebiti atomsku energiju, to najveće dosadašnje otkriće čovekovog uma, za razaranje i otimanje bogatstva drugih naroda, kada je ona sama neocenljivo bogatstvo koje svojim postojanjem može da zadovolji sve apetite i da pomogne da se iz bede izvuku milioni ljudi zaostalog čovečanstva. Nažalost mnogi tako ne misle, već na atomsku energiju gledaju samo kao na oružje koje treba da posluži za razaranje, u cilju pljačke drugih naroda, a zaboravljaju da li će što ostati za pljačku posle upotrebe nuklearnih, a pogotovu termonuklearnih oružja.

Atomska energija je kao bogatstvo nenadmašna i neuporediva sa svim drugim bogatstvima koje ljudi poseduju, a veoma su velike i raznovrsne mogućnosti njene primene.

Ogromne su mogućnosti, naprimer, pretvaranja nuklearne energije u električnu i korišćenje te energije u industriji. Mada su tu učinjeni tek početni koraci oni već unapred obećavaju vanredne rezultate. Ako se tome doda mogućnost — u koju mnogi naučnici veruju — da se i termonuklearna energija obuzda i potčini volji čoveka, onda se stvarno pred ljudima, s obzirom na ogromne rezerve termonuklearnih sirovina, nalaze takve neiscrpne količine energije kakve je teško zamisliti.

Međutim primena atomske energije nije samo ograničena na industriju. Širi razvoj i povećanje njene proizvodnje dovešće do njene sve veće primene i u poljopri-

vredi. Pomoću nje, pustinje će moći da se pretvore u plodna polja; močvare da se isuše, a hladni predeli zagrevanjem postaće rejoni u kojima se mogu uzgajati raznovrsne kulture.

Ako se tome doda mogućnost primene atomske energije i raznih izotopa u medicini, hemiji, biologiji, poljoprivredi i dr. onda je očigledno da je ona ogromno i neocenjivo bogatstvo.

Prema tome ova energija, koju neki ljudi hoće da upotrebe za razaranje radi ekonomskog bogaćenja, javlja se kao ekonomska negacija osnovnog uzroka svih ratnih sukoba. Umesto da razaraju, pljačkaju i uništavaju, ljudi će korišćenjem atomske energije u mirnodopske svrhe moći da postignu daleko više i da lakše dođu do svih potrebnih dobara. Prema tome ona negira i ekonomski neopravdava nikakve ratove. Vreme je da ljudi već jednom to uvide i shvate da će od tuđih bogatstava u atomskom ratu ostati samo nekorisne ruševine kao spomenici nekadašnjeg bogatstva i kulture.

Iako atomska energija pretstavlja neiscrpan izvor bogaćenja čitavog čovečanstva, ona ipak ostaje samo pasivan činilac sve dotle, dok ljudi ne uvide prednosti koje će imati ako je budu koristili u mirnodopske, umesto u ratne svrhe.

Ovo je prva — ekonomska negacija budućeg rata a druga, ma koliko to izgledalo čudno, jeste samo atomsko oružje.

Proizvedeno u velikim količinama i raznovrsnim oblicima ovo oružje, s jedne strane, pretstavlja potencijalnu opasnost za čovečanstvo, a s druge, baš zbog svoje velike razorne moći, prisiljava one koji ga poseduju da duboko razmisle o posledicama pre nego što ga upotrebe protivu onih koji poseduju takva ili slična oružja.

Snaga nuklearnog oružja je prema poznatim podacima dovoljna da izazove masovna razaranja i pustošenja. No, ni njegova snaga ni primena nije tako strašna u poređenju sa razornom snagom i ubitačnom moći termonuklearnog oružja, čija se snaga izražava u milionima tona trinitrotoluola. Nisu uzalud njeni tvorci i najjemenitiji naučnici tražili zabranu daljih ispitivanja, eksperimentisanja i upotrebe tog oružja. Ono što zabrinjava naučnike, to je u izvesnoj meri nemogućnost kontrole termonuklearnih eksplozija i netačnost proračuna. Predviđa se jedna snaga, a u toku eksplozije dolazi do daleko veće. Prilikom nekoliko dosadašnjih eksplozija termonuklearnih bombi nije se mogla unapred tačno utvrditi snaga eksplozije. S obzirom na to, može se postaviti pitanje neće li se, na primer, desiti jednoga dana da takva bomba velike jačine izazove ogromne i nekontrolisane eksplozije koje bi zauvek uništile svet. Drugi jedan činilac kod termonuklearnih fisiono-fusiono-fesionih oružja je daleko opasniji nego kod nuklearnih, a to je naknadna radijacija koju prouzrokuje padanje pepela na zemlju posle eksplozije. Snaga radijacije je tolika da na ogromnom prostranstvu može uništiti biljni i životinjski svet, a što je najgore, teško je kontrolisati pravac kretanja jednog takvog oblaka. Isto tako neutroni koji nastaju kao rezultat termonuklearnih eksplozija prouzrokuju na zemlji indukovanu radioaktivnost velikog intenziteta i na širokom prostranstvu.

Intenzitet radioaktivnog dejstva se povećava ako se kao omotač termonuklearne bombe upotrebi kobalt. Eksplozija takve bombe prouzrokuje padavine koje su još više radioaktivne nego kod eksplozije obične termonuklearne bombe.

Činjenica je da će ako dođe do rata to biti stvarno totalan rat. Kakve će biti posledice takvog rata, najbolje

objašnjava jedna Ajnštajnova misao o načinu vođenja budućeg rata. Kad su ga upitali, čime će se voditi i kako će se završiti treći svetski rat, on je vrlo duhovito odgovorio da nije siguran čime će se voditi i kako će se završiti, ali je ubeđen da će se četvrti svakako voditi kame-njem i drvenim batinama. Ako se tome doda i Ajzenhaue-rova izjava od 1954 u kojoj kaže: »Savremena sredstva i metodi rata ne pružaju mogućnost za pobedu ili poraz, već jedino za razaranje«.

Oni koji raspolazu nuklearnim oružjem raduju se što ga imaju, ali ga se u isto vreme i smrtno boje, jer ga i njihov najozbiljniji protivnik ima. Baš ti koji ga pose-duju, dakle velike sile, više ga se boje nego mali narodi, jer u kratkom vremenu mogu izgubiti milionske gradove i gotovo celokupno stanovništvo. Možda bi jedna strana i otpočela rat kad bi bila sigurna u svoju pobedu. Ali u to danas niko nije siguran iz prostog razloga što će ra-zaranja biti strahovita i na jednoj i na drugoj strani, pa na kraju verovatno neće biti ni pobedioca ni pobeđenih, već samo ruševine i postradali.

Mnogi misle da će prednost u budućem ratu imati ona strana koja ga prva otpočne i to primenjujući vođene projekte i bombardovanje gradova svim vrstama atom-skog oružja. Neosporno je da iznenađenje i u strategiskom i u taktičko-operativnom pogledu igra vrlo važnu ulogu. Međutim, takva mera i takav pčtez ne znači da će gra-dovi i stanovništvo onoga ko prvi počne rat ostati pošte-đeni. Niko svoja atomska sredstva ne drži u gradovima, već na skrivenim mestima gde se nalaze i lansirne rampe. Sem toga napadnuti može odgovoriti čak i opasnijim oru-žjem. Na taj način ma kako iznenadno bio preduzet napad ne može se tako lako zaštititi sopstvena teritorija. Prema tome, razorna moć nuklearnog a naročito termo-

nuklearnog oružja i njegovo veliko radiološko dejstvo, nemogućnost da se i pored iznenadnog napada i postizanja strategiskog iznenađenja sačuvaju sopstveni gradovi i, na kraju, da se obezbedi i postigne pobeda uopšte, predstavljaju faktore koji su apsolutno protiv rata. Na taj način teške posledice eventualnog budućeg rata primoravaju one koji bi ga povelili, da dobro razmisle pre no što bi se upustili u ma kakvu ratnu avanturu.

Prema svemu izloženom ispada da je atomska energija ekonomska negacija rata, a da je istovremeno atomsko oružje svojim postojanjem, mada to zvuči po malo čudno i paradoksalno, istovremeno potencijalna opasnost za mir i tehnička negacija rata, jer ne obećava postizanje cilja već samo pustoš i ruševine. Zato će možda ipak pobediti ljudski razum. Mogućno je da će realni proračuni potrebnih i raspoloživih količina atomskog oružja dovesti do realističkog shvatanja i da svaka zaraćena strana ima dovoljno sredstava da onesposobi i za stotine godine unazadi drugu stranu.

Protiv rata ne govore samo ekonomska i tehnička negacija, već i masa drugih, a na prvom mestu humani razlozi koji su već ranije doveli do zabrane bojnih otrova i bioloških sredstava. Samo kada se govori o humanim razlozima, treba imati u vidu da oni koji izazivaju ili otpočinju rat — koji je sam po sebi najveća nehumana pojava — nemaju ni malo smisla za humanost. Oni ga nisu imali u prošlosti a verovatno ga neće imati ni u budućnosti. Humani razlozi mogu najviše da utiču i mobilišu miroljubive narode i sve one koji su protiv rata, da se udruženim snagama bore protiv rata i protiv primene oružja za masovno uništavanje stanovništva i razaranje ljudskih tekovina. Radioaktivno dejstvo je ono što atomsko oružje čini najnehumanijim sredstvom. Ono nemi-

novno izaziva dugotrajno bolovanje i postepeno razaranje tkiva. A njegovo štetno dejstvo se proteže na sva buduća pokolenja, stvarajući nakaze i neotporna bića pa i neplodnost. Uticaj radioaktivnog zračenja na nasledne osobine i gubljenje potencije čine to oružje stvarno zločinačkim. Dejstvo na nezaštićeno stanovništvo i nemogućnost upotrebe samo protiv vojnih ciljeva apsolutno zahtevaju njegovu zabranu. Ali, ni sama zabrana nije dovoljna, jer ne osigurava potpunu bezbednost. Zato je najbolje voditi stalnu borbu protiv rata uopšte. U tom pogledu će od velikog značaja biti uticaj narodnih masa, a posebno miroljubivih država. Ovo vladajući krugovi onih zemalja koje pripremaju agresiju nikako ne smeju da zaborave.

Budući rat neće biti sličan onima iz prošlosti. Inicijativa masa, nižih starešina i vojnika biće svakako od odlučujućeg značaja. A poznato je iz istorije da inicijativa masa dolazi do punog izražaja samo onda kad se vodi pravedan rat. Radni narod svih zemalja je protiv rata. Sa tom činjenicom se apsolutno mora računati pri razmišljanju o budućem ratu. Suecka agresija i brza intervencija mnogih zemalja preko Ujedinjenih nacija najbolji je primer borbe protiv rata.

Samo ovi momenti, ne ubrajajući masu drugih, dovoljno jasno pokazuju da bi otpočinjanje svakog rata bila najveća ludost koju bi čovečanstvo ikada moglo da učini. S obzirom na to, čovečanstvu ne preostaje ništa drugo nego da se svim silama bori protiv rata, aktivno i svim sredstvima. U korenu treba ugušiti začetke svakog novog rata i pristupiti rešavanju međusobnih sporova mirnim putem. Koegzistencija je jedini izlaz. Iako u svetu postoje različiti društveni sistemi sa međusobnim ideološkim razmimoilaženjem, ipak su oni svi prinuđeni da zajednički žive. Na to ih nagoni zastrašujuće dejstvo atomskih i

drugih savremenih oružja. Sviđalo se to mnogima ili ne, želeli oni to ili ne, bili oni za jednu takvu koegzistenciju ili ne, svi će oni biti primorani da se pokoravaju njenim zakonima i da je usvoje, jer je drugi izlaz samo rat.

Međutim, i pored tolikih razloga koji su apsolutno protiv rata, činjenica je da se svi ipak pripremaju za rat. Proizvode se nuklearna i termonuklearna oružja. Gomi-laju se rezerve. Proizvode se i druga ubitačna sredstva i ratna tehnika. Sve to ide fantastičnim tempom a pod parolom da se radi u interesu odbrane zemlje i da se pri-premom za rat ljudi ustvari spremaju da brane mir. Me-đutim, bilo bi daleko bolje i za mir daleko sigurnije kada bi jednom zauvek bilo uništeno ne samo atomsko, već i sve ostalo oružje, i kad bi prestale pripreme za rat pod parolom čuvanja mira. Možda će jednog dana, kada među narodima preovlada poverenje i razumevanje, to biti po-stignuto, a atomsko oružje upotrebljeno kao gorivo za nuklearne reaktore i proizvodnju energije.

AKO DO RATA IPAK DOĐE

Može li se desiti da ipak dođe do rata?

Svakako, može, jer je pored postojanja tolikih faktora protiv mogućnosti jednog novog sveopšteg sukoba, iskustva iz prošlosti i nemogućnost da se dokuče mračne težnje neprijatelja čovečanstva ukazuju da do rata ipak može doći.

Prilikom razmatranja ovog pitanja treba gledati istini u oči, jer će se samo tako otkloniti iluzije. Potvrđan odgovor na ovo pitanje neminovno dovodi do zaključka o neophodnosti priprema za odbranu nezavisnosti zemlje, moralnog jačanja naroda, izbegavanja svakog iznenađenja i panike ako do rata dođe. Štaviše, iskrena i dobra priprema za odbranu nezavisnosti je ujedno i dobra preventivna mera protivu rata, jer ako čitav svet bude spreman da se odupre agresiji, onda se možda niko neće usuditi da je otpočne.

Uslovi u kojima se može ratovati svakako su veoma važan momenat. U kakvim okolnostima i protiv kakvog neprijatelja može jedna zemlja da vodi rat? Na ovo pitanje je teško dati konkretan odgovor. To će umnogome zavisiti od političkih, vojnih, ekonomskih i drugih uslova, kao i mnogih nerešenih pitanja koje pojedine zemlje imaju između sebe.

Načelno govoreći, moguće je da dođe do rata u kome će obe strane upotrebljavati samo klasična oružja, ali je

mogućan i slučaj u kome će biti jednostrano upotrebljeno atomsko oružje i, najzad, može se desiti da obe ratujuće strane raspolažu i upotrebljavaju atomsko oružje. Da li će se i koja od ovih varijanti ostvariti sve zavisi od situacije u momentu izbijanja sukoba. U najnepovoljnijoj situaciji bi se verovatno našla ona zemlja koja ne poseduje atomsko oružje, a bila bi prinuđena da ratuje protiv neprijatelja koji to oružje upotrebljava. Ovo je upravo jedno od najinteresantnijih pitanja za sve zemlje, a pogotovu za one koje ne poseduju atomska oružja. Takva situacija je mogućna ali nije najverovatnija, a zatim nije ni bezizlazna. Neposedovanje atomskog oružja ne znači neminovnu kapitulaciju i predaju, jer je i u takvim uslovima moguće voditi rat sa uspehom, samo što bi u njemu došla do izražaja sasvim druga strategija i taktika. Međutim, daleko verovatniji je rat u kome će obe ratujuće strane posedovati i upotrebljavati atomsko oružje. Svi su izgledi da će pojedinačnih sukoba biti sve manje i manje, jer nijedna zemlja više ne ostaje indiferentna kada dve druge ratuju. To potvrđuju najbolje i prošla dva svetska rata. Oba su započela pojedinačnim sukobima koji su se postepeno proširili na čitav svet. Slično se desilo i u Koreji. To je ustvari bio treći svetski rat u minijaturi.

Ono što je važno za male zemlje, a posebno za one koje ne raspolažu atomskim oružjem, to je činjenica da svet više ne trpi pojedinačne sukobe i ratove. Zemlja je isuviše mala da pucnji na jednoj polulopti ne bi odjeknuli i na drugoj. Mir je postao nedeljiv i potreban čitavoj zemlji.

Ukoliko ubuduće i dođe do pojedinačnih sukoba, oni će verovatno biti brzo lokalizovani, kao što je bio slučaj u Egiptu, ili će se proširiti u sukob većih razmera, pa možda i u sukob koji će obuhvatiti čitav svet. Takav sukob

je još više potenciran ideološkim razmimoilaženjem i postojanjem raznih vojnih blokova koji, uprkos težnjama miroljubivih naroda, mogu da dovedu do rata.

Međutim, za nas je od posebnog interesa pitanje neutralnih zemalja, odnosno zemalja koje ne samo da ne pripadaju nijednom vojnom bloku, već se aktivno bore za koegzistenciju, za očuvanje mira i protivnice su vojnih blokova-paktova i ratova uopšte.

U kakvom će se položaju naći jedna takva zemlja ako bi bila napadnuta od daleko jačeg napadača?

Po svemu izgleda da bi ona kao iskreni pobornik mira imala daleko veću podršku slobodoljubivog čovečanstva, nego zemlja koja pripada nekom od vojnih blokova. Pored toga ravnoteža snaga u svetu je tako uspostavljena da bi svaki pokušaj njenog nasilnog remećenja verovatno doveo do intervencije drugih zemalja. Iz svega toga proizilazi da će se jedna zemlja retko naći u situaciji da se sama bori.

Naravno, nepotrebno je isuviše naglašavati neophodnost priprema svake zemlje za samostalnu i nezavisnu odbranu, bez obzira na napadača i na eventualnu pomoć drugih zemalja i čitavog miroljubivog čovečanstva.

Razni primeri a pogotovu primer Egipta, govori da se ubuduće može i treba očekivati intervencija Ujedinjenih nacija protivu agresora ako mu se ne želi dopustiti pojedinačno okupiranje manjih zemalja — slično Hitlerovom pohodu kroz Evropu — ili proširenje rata u svet-skim razmerama.

Iz ovoga proizilazi i mogućnost da i male zemlje na ovaj ili onaj način imaju ili će biti potpomognute atomskim oružjem. Jer, ako jednu zemlju napadne agresor koji poseduje i primenjuje atomsko oružje, onda će ta zemlja, ukoliko nema svoje, verovatno biti podržana

atomskim oružjem saveznika. Uostalom, ako neka zemlja danas i ne poseduje ovo oružje, to ne znači da ga ona neće imati u doglednom vremenu. Tehnika napreduje, a industrija se razvija. Neke zemlje već imaju nuklearne reaktore, a mnoge će ih verovatno imati u skoroj budućnosti. To već pretstavlja, u izvesnom smislu, početnu bazu za osvajanje i proizvodnju ne samo radioloških borbenih sredstava i nuklearnih eksploziva već i oružja. Pored toga, verovatno će se atomska oružja pojaviti i na »svetskom tržištu« na kome se uz manja ili veća ograničenja danas mogu kupiti skoro sve vrste savremenog oružja. Do kupo-prodaje može doći utoliko pre ukoliko se pruži sa masovnom proizvodnjom i zadovolje potrebe onih zemalja koje sada imaju monopol u proizvodnji ovih vrsta oružja. Međutim, ono što je daleko realnije i na šta se u sadanjem periodu mnoge zemlje mogu osloniti, to su međunarodni odnosi koji u slučaju izbijanja rata, na ovaj ili onaj način, svakom učesniku rata, obezbeđuju pomoć ili podršku atomskim oružjem. To je moguće iz prostog razloga što su političke, ideološke, ekonomske i društvene prilike i odnosi u svetu takvi da je apsolutno nemogućna situacija da se u eventualnom budućem ratnom sukobu na jednoj strani nađu sve zemlje koje poseduju atomsko oružje, a na drugoj one koje ga nemaju. Takođe je skoro nemoguće, da se na jednoj strani nađu zemlje koje imaju atomsko oružje i upotrebljavaju ga protiv onih zemalja koje ga nemaju, a da istovremeno postoji i treća strana koja ga, takođe ima, ali ostaje neutralna. Činjenica je da će budući sukob, ako do njega uopšte dođe, verovatno biti sukob raznih blokova i država koje će obavezno raspolagati atomskim oružjem. Da li će pritom ipak pojedine zemlje ostati neutralne, odnosno van tog sukoba, to će zavisiti od mnogih političkih, geograf-

skih, ekonomskih, vojnih i drugih uslova. Važno je da će svaka zemlja, ako bude napadnuta ili na bilo koji način uvučena u jedan takav sveopšti rat, verovatno imati sopstvena nuklearna oružja ili će sa njima biti eventualno podržana od strane njenih saveznika. Ta će mogućnost biti uslovljena međunarodnom političkom situacijom i odnosima u svetu. Sa tom činjenicom izgleda, mogu da računaju sve zemlje koje ne poseduju nuklearno oružje. Ovo je neminovnost i nikakvi sporazumi nisu potrebni pre sukoba pa da se to ostvari. Sam rat nameće saveze i sporazume. Naravno da postoji mogućnost i potpune samostalnosti i orijentacija isključivo na sopstvene snage i mogućnosti u pogledu odbrane nezavisnosti i slobode.

Verovatnoća posedovanja ili neposedovanja atomskog oružja igra izvanrednu ulogu u pripremi jedne zemlje za vođenje rata i takođe i u toku samog rata. U slučaju ako jedna strana ima, a druga nema ovo oružje, onda su one u neravnomernom položaju. Pokušaji one strane koja ga nema da se odupre klasičnim metodama vođenja rata, kao što je bio Drugi svetski, bili bi osuđeni na neuspeh. Primenom atomskog oružja napadač bi prisilio branioca da rastura snage na širokom prostranstvu, dok bi on svoje mogao da grupiše i da ih upotrebi po klasičnim principima kao u Drugom svetskom ratu.

Naravno da i tu postoji izlaz, samo on nije u klasičnim metodama vođenja rata, već u primeni i pronalaženju novih formi i metoda, u primeni, naprimer, jednog modernog partizanskog rata koji će se odlikovati posebnom strategijom i taktikom dejstva. Međutim, ravnoteža u atomskom oružju, a možda i samo posedovanje, bez njegove masovne upotrebe, uticaće na obe strane da svoje snage drže rasturene i tako, bar u pogledu mogućnosti grupisanja snaga, budu u ravnopravnom položaju

Perspektiva posedovanja atomskog oružja je naročito važna zbog mirnodopskih priprema. Ono će prouzrokovati radikalne promene ne samo u taktici, operatici, strategiji, organizaciji i formaciji armije, već i u pripremi zemlje za vođenje rata, kao i u čitavom životu jednog naroda. Te pripreme su tako obimne i zahtevaju toliko vremena da bi njihovo odlaganje do momenta posedovanja atomskog oružja značilo veliko zakašnjenje.

S obzirom na mogućnosti o kojima je ranije bilo govora postoje realni razlozi da sve zemlje pripremaju svoju armiju i čitavu zemlju za vođenje rata u atomskim uslovima. Međutim, orijentacija samo u jednom pravcu, tj. priprema armije i zemlje samo za atomski rat, bar zasađ, može biti vrlo negativna, pogotovu kad su u pitanju male zemlje. Tako bi jedino mogle da rade one zemlje koje imaju atomsko oružje i koje su čvrsto odlučene da ga upotrebe ako do rata dođe.

Karakteristično je da se skoro sve zemlje, u pogledu priprema koje vrše, mogu, u grubom okviru, podeliti u dve grupe. Prva obuhvata zemlje koje raspolažu atomskim oružjem. One proučavaju i traže najbolje načine za primenu ovog oružja u ofanzivne svrhe ali istovremeno studiraju i zaštitu. Druga grupa obuhvata zemlje koje ne poseduju atomsko oružje pa se zato pretežno interesuju samo za zaštitu od njega. Međutim, proučavanje samo zaštitnih mera nije dovoljno. Treba istovremeno bez obzira na posedovanje atomskog oružja, proučavati i način ofanzivne upotrebe ovog oružja, jer se samo tako može izgraditi najuspešnija odbrana. Proučavanjem ne samo taktičko-tehničkih karakteristika atomskog oružja, već i njegove upotrebe u napadu i odbrani — kao i vođenje boja sa ostalim oružjima — mogu

se izvući pravilne pouke i zaključci za organizaciju i vođenje odbrane i zaštite od atomskog oružja.

Najvažniji elemenat rata je svakako armija sposobna za vođenje ne samo atomskog već i klasičnog rata. Možda, naprimer, nuklearno oružje neće ni biti upotrebjeno na čitavom frontu, već samo na jednom delu. Prema tome, armija treba da bude sposobna da se i u slučaju primene ovog oružja suprotstavlja i klasičnim.

Osnovno je, moralno ne kapitulirati, već biti spreman i verovati da se izlaz može naći i iz najtežih situacija.

Priprema zasnovana prvenstveno na sopstvenom iskustvu i sopstvenim pogledima najbolje obezbeđuje pronalaženje novih puteva u budućnosti. Oni nikada nisu, niti će biti, isti za dve armije koje pripadaju različitim nacijama. Taktika, operatika i strategija treba da odgovaraju ne samo novim uslovima, novom oružju i mogućnostima vođenja rata, već prvenstveno nacionalnom duhu, mentalitetu, društvenim uslovima, nacionalnim osobinama i potrebama zemlje. Ono što jedan narod može da učini, drugi ne može i obratno. Ako jednom narodu nešto nedostaje, on traži pomoć u drugim sredstvima i postupcima, da bi to nadoknadio.

S obzirom da buduća takozvana univerzalna armija mora biti sposobna da ratuje i po klasičnim metodima i pod udarcima atomskog oružja, to će čovek u budućem ratu igrati još važniju ulogu. Teško onom narodu koga pod uticajem alarmantnih vesti brzo hvata panika. Samo

onaj narod koji je miran, hladnokrvan i svestan toga koliko vredi njegova nezavisnost, moći će da se odupre svim najezdama.

Staro je pravilo da tehnika ima svog uticaja na rat, ali ona ipak nije odlučujuća. Nju je stvorio čovek i on njome još uvek upravlja. On joj daje život i podvrgava je svojim interesima. Prema tome, u ratu u kome bi obe strane imale jednaka tehnička sredstva, pa makar to bilo i atomsko oružje, pobediće ona strana koja ima boljeg vojnika. To će, takođe, biti i u slučaju ako je jedna strana tehnički slabije opremljena ali zato ima bolju armiju i boljeg vojnika. Ovo najboje potvrđuje naš Narodnooslobodilački rat. Znači, treba samo pronaći podesan put i način za vođenje borbenih dejstava, izbeći šablone, a pogotovu nikako ne dozvoliti da nadmoćni neprijatelj nametne metode borbe koje njemu najbolje odgovaraju.

ATOMSKA I DRUGA ORUŽJA

Ako bi slučajno došlo do novog rata, kakvim bi se oružjem vodio? Hoće li to biti rat u kome će doći do upotrebe samo jedne vrste oružja ili će to biti rat u kome će primenu naći ne samo novo već i klasično naoružanje? Ako dođe do njihove zajedničke upotrebe, kakav će onda biti njihov međusobni odnos, razvoj i putevi daljeg usavršavanja i međusobnog prilagođavanja. Sve su to pitanja koja interesuju svakog čoveka, jer od njihovog rešenja zavise grandiozni poslovi koji očekuju svaku armiju u njenoj pripremi za vođenje budućeg rata.

Od upotrebe prvih nuklearnih bombi prošlo je više od dvanaest godina. U tom periodu, iako on nije tako dugačak, od prvog novorođenčeta — 20 KT nuklearne bombe — pa do danas učinjeno je mnogo. Intenzivna istraživanja, ulaganje ogromnih materijalnih sredstava, angažovanje najboljih naučnih radnika i ogromnih industrijskih kapaciteta dali su vidljive rezultate. Pre svega, stvorena su nuklearna oružja i jače i slabije moći od 20 KT bombe (od 1/2 do 500 KT). Stvaranje nuklearnih oružja iznad 20 KT nije bilo tako teško. To se postizalo većom količinom uranijuma. Međutim, stvaranje nuklearnih bombi male jačine pretstavlja priličnu teškoću zbog kritične mase koja mora biti u bombi a koja ima određenu minimalnu težinu. No, i u tome se uspelo.

Najverovatnije putem podešavanja odnosa između površine i količine uranijumove mase.

To ipak nije sve. U pogledu jačine eksplozije otišlo se još dalje. Pronalaženjem termonuklearnog oružja, čija snaga može biti povećana do neograničenih razmera, stvorene su mogućnosti proizvodnje oružja izvanrednog razornog dejstva. Dosada su poznate termonuklearne bombe koje imaju snagu do 20 i više MT trinitrotoluola. I kod ove vrste oružja ograničenje u donjoj skali njegove snage uslovljeno je u izvesnoj meri snagom nuklearne bombe koja se upotrebljava kao njegov upaljač. Radi povećanja snage ovog oružja i ekonomičnijeg korišćenja jeftinijeg eksploziva proizvode se trofazne bombe: fisiono-fuzionofisione. Pri tome se kao upaljač upotrebljava nuklearna fisiona bomba, kao eksploziv — fuzioni materijal (deuterijum ili tritijum i dr.), a kao omotač (košuljica) svega toga obični prirodni uranijum, koji usled ogromnog broja vrlo brojnih neutrona stvorenih reakcijom fuzije, biva doveden do fuzije, tj. eksplodira i to verovatno u znatnijem procentu nego uranijum 235. Upotreba kobalta kao omotača termonuklearnih bombi služi za pojačavanje njihove radioaktivne moći.

Istovremeno se pokušava da se proizvedu radioaktivna borbena sredstva koja bi se kao prašina rasturala po pojedinim predelima i tako stvarale zatrovane prostorijske. Dužina zatrovanosti, a time i nemogućnost korišćenja kontinuirane prostorijske zavisila bi od dužine poluzivota radioaktivnog materijala upotrebljenog kao radiološko borbeno sredstvo.

Proizvodnja materijala ovakve vrste olakšana je time što se on javlja kao nusprodukt fisionog procesa u nuklearnim reaktorima.

Međutim, njegova primena će umnogome zavisiti od toga kako će biti rešeno pitanje zaštite ljudstva koje ručuje tim materijalom. Radioaktivno dejstvo zahteva solidna zaštitna sredstva, drugim rečima zahteva debele izolacione zidove koji bi od radioaktivnog zračenja štitali posadu aviona ili ljudstvo prilikom transporta. Zasada, to pitanje još nije rešeno, ali napori koji se ulažu u tom pogledu obećavaju pozitivne rezultate.

Druga nezgoda je u tome što je za radiološku kontaminaciju (zatrovanje) izvesne prostorije potrebna ogromna količina ovog materijala i što je njegovo čuvanje za duže vreme prilično otežano zbog smanjenja intenziteta zračenja. Mogućnost proizvodnje ovakvog materijala zavisi od posedovanja nuklearnog reaktora.

Istraživanja na polju proizvodnje i primene radioaktivnih borbenih sredstava ne zadržavaju se samo na tome da se kao nuzroduct nuklearnih reakcija u reaktoru dobiju razni izotopi, već se ide za tim da se upotrebi niz drugih efikasnijih sredstava u kombinaciji sa radioaktivnim sredstvima. Naprimer, dolazi u obzir kombinacija sa bojnim otrovima.

Međutim, primenu nuklearne energije ne treba očekivati samo kod nuklearnog oružja. Radi se na tome da se ona primeni i kao pogonsko sredstvo za pokretanje motora: aviona, tenka, automobila i dr. Mornarica već koristi ovo gorivo.

Mi smo tek na početku atomskog veka, odnosno veka koji se stvarno, u pogledu naučne misli, razvija »atomskom« brzinom. Za deset i nešto godina postignuto je više nego ikada ranije u tako kratkom periodu. Zbog toga treba gledati unapred i očekivati nova dostignuća na polju atomistike.

Uporedo sa usavršavanjem nuklearnog i termonuklearnog oružja usavršavaju se njihova lansirana i prenosna — transportna — sredstva. U početku je avijacija bila jedino sredstvo za prenošenje nuklearnih bombi. Zbog toga je odmah posle rata došlo do izvesnih mišljenja da će avijacija i u budućem ratu igrati najvažniju i nezamenljivu ulogu prilikom primene ovog oružja. Međutim, danas postoji atomski top i rakete sa atomskim glavama. Tako je avijacija izgubila monopol, iako ona ipak još uvek pretstavlja jedno od osnovnih sredstava za prenošenje i bacanje atomskih bombi. Zahvaljujući elektronskim spravama za navigaciju, vremenske prilike nisu više nikakva prepreka za bombardovanje. Ono može da se vrši nesmetano danju i noću, po magli i kiši. Pored toga, tačnost pogodaka kreće se ispod 500 m, što je vrlo važno za bezbednost sopstvenih trupa. U isto vreme manevarska sposobnost avijacije je takva da se ona može vrlo brzo prebacivati i menjati ciljeve. Smanjena težina i zapremina nuklearnih bombi omogućava i savremenim lovcima-bombarderima da ih mogu nositi.

Atomski topovi su tačniji od avijacije u pogledu pogađanja cilja ali su daleko glomazniji, imaju manji doomet i zahtevaju dobre puteve; zatim lako su uočljivi i pretstavljaju dobar cilj kako za protivnička atomska oružja tako i za partizanske i ubačene snage.

Vođene i slobodne rakete sa nuklearnim eksplozivom igraće veoma značajnu ulogu u budućem ratu. Po svojoj nameni one se mogu upotrebiti sa zemlje protiv ciljeva na zemlji (zemlja-zemlja), ili sa zemlje protiv ciljeva u vazduhu (zemlja-vazduh). Zatim rakete mogu biti: vazduh-vazduh; vazduh-zemlja.

Pored ovih načina prenošenja ili lansiranja postoje još i drugi. Naprimer, blagovremeno postavljanje nuklear-

nih mina u gradovima protivnika još u mirno vreme ili pri povlačenju — u rejonima gde se mogu očekivati koncentracije protivnika (u dolinama, tesnacima i dr.).

Proizvodnjom atomskog oružja različite jačine omogućeno je gađanje različitih ciljeva i to ne samo strategiskog, već i operativnog i taktičkog značaja.

Izvesne karakteristične razlike u načinu dejstva atomskog i klasičnog oružja, a posebno radioaktivno dejstvo, dovele su do toga da se atomskom oružju pridaje veliki značaj. Neosporno, ono ima ogromne prednosti nad klasičnim, ali to u isto vreme ne znači da ono sadrži i sve dobre strane kojima raspolaže klasično oružje i da ga u potpunosti može zameniti. Ono može samo da dopunjava nedostatke klasičnog oružja, kao što i klasično oružje može svojim dejstvom da dopunjava nedostatke atomskog oružja.

Udarno dejstvo atomskog oružja je slično udarnom dejstvu koje se ostvaruje eksplozijom obične avionske bombe. Razlika je samo u velikoj koncentraciji snage izraženoj na malom prostoru i u relativno kratkom vremenskom periodu. Ostala dejstva, toplotno i radioaktivno, imaju poseban uticaj na trupe i materijal. Radioaktivnom dejstvu bez obzira što ono pretstavlja veliku opasnost pripisivana je u početku isuviše preterana moć i ono je pretstavljalo glavnu osnovu propagande koja je prikazivala atomsko oružje kao sredstvo protiv koga nema odbrane. Međutim, danas radioaktivno dejstvo ne pretstavlja nikakvu tajnu. Njegovo prisustvo se može vrlo lako utvrditi, čak daleko lakše nego prisustvo nekih vrsta bojnih otrova. Protiv njega se takođe mogu blagovremeno preduzeti mere zaštite. Radioaktivno dejstvo je ujedno i dejstvo koje atomsku eksploziju umnogome razlikuje od eksplozije običnog trinitrotoluola. Ako se već

upoređuje atomsko i klasično oružje, onda je velika prednost ovog prvog, jer da bi se na klasičan način ostvario efekat dejstva atomskog oružja po jednom cilju, potrebne su hiljade artiljeriskih oruđa i granata ili na stotine aviona sa hiljadama avionskih bombi. Pa i pored svega željeni učinak ne može se ostvariti u onom vremenu u kome se postiže atomskim oružjem. Znači, ono olakšava i smanjuje ne samo materijalne pripreme već i vreme priprema operacija. Nekada je bilo potrebno da se upotrebi niz kompozicija vozova i automobilskih kolona da bi se na front dovukle potrebne količine artiljeriske municije, oruđa i opreme, pa ipak je bilo ciljeva koji nisu mogli biti uništeni. Međutim, mada ni nuklearno oružje ne može da uništi svaki cilj, naročito ne one duboko ukopane ili u jakim betonskim skloništima, ono ipak prizemnom i podzemnom eksplozijom može da uništi objekte koji su utvrđeni po sistemu poljske fortifikacije ili čak po sistemu stalnih utvrđenja, naprimer tipa Mažino ili Sigfrid linije.

Ali, i pored postojanja nuklearnog oružja male i velike moći, kao i lansirnih i transportnih sredstava koja omogućuju njihovu brzu upotrebu protiv ciljeva na svim delovima Zemljine kugle, i velike ubitačne moći tog oružja, ono ipak nije sveopšte oružje koje može zameniti sva ostala i pomoću koga je moguće dobiti rat u celini. U početku se mislilo da je pronađeno apsolutno oružje i da je došao kraj ostalim oružjima. »Nekoliko atomskih bombi i rat je gotov«, govorili su mnogi. Takva mišljenja donekle su i razumljiva. Svakom novom oružju je uvek u početku pridavan preteran značaj. Kada je bio pronađen dinamit, naprimer, mislilo se da je to sredstvo koje će izazvati smak sveta.

Prve eksplozije nad Hirošimom i Nagasakijem imale su onakav uspeh zahvaljujući prvenstveno iznenađenju i nedostatku bilo kakvih protivatomskih zaštitnih mera. Međutim, analizom kasnijih opitnih eksplozija uvidela se realna snaga atomskog oružja i njegove posledice. Istinu govoreći atomsko oružje može da poruši grad, može da nanese ozbiljne gubitke, ali sve dok noga pešaka može da stane na željeno zemljište, ono nije zauzeto i rat nije dobijen. Znači, atomsko oružje je, kao i svako drugo oružje, koje svojim dejstvom treba da omogući ostalim vidovima i rodovima vojske obavljanje jednog te istog zadatka — vođenje rata. S obzirom da svaki vojnik ili jedinica kopnenih snaga ne može da nosi i da za svaki cilj upotrebljava atomsku bombu, znači da moraju biti naoružani i drugim — jeftinijim naoružanjem (klasičnim). Atomsko oružje najefikasniju primenu može naći samo u zajedničkoj upotrebi sa ostalim klasičnim oružjem.

Otuda proizilaze i međusobni odnosi i uticaj jednog oružja na razvoj i usavršavanje drugog. Međutim, koje će oružje i u kojoj meri imati presudni uticaj na razvoj drugog, teško je zasada sa sigurnošću reći. Neosporno je da atomsko po svojoj razornoj moći stoji iznad ostalih klasičnih oružja. To znači da bi klasična oružja trebalo da se razvijaju i usavršavaju da bi se, s jedne strane, najbolje iskoristilo dejstvo atomskog oružja, a s druge — dopunili njegovi nedostaci. Međutim i klasična oružja i klasična tehnika imaju granice razvoja i prilagođavanja. Pored toga, i oni imaju svoje zahteve prema atomskom oružju i otuda proističe neminovna potreba i za njihovim uzajamnim usavršavanjem. Da nije toga, ne bi se stvarala nuklearna oružja manja od 20 KT, već samo jača. Međusobno usklađivanje će najverovatnije ići li-

nijom uzajamnog dopunjavanja i usklađivanja sa ostalim potrebama i zahtevima koje, naprimjer, nameću zemljište, ekonomska i tehnička mogućnost razvoja i usavršavanje pojedinih oružja. U pogledu klasičnog naoružanja važan je još jedan momenat. Ono treba da bude tako usavršeno kako bi se najbolje primenilo zajedno sa atomskim oružjem, a da jednovremeno bude izrađeno u skladu sa potrebama zaštite od atomskog oružja protivnika, tj. ono mora da poseduje veliku pokretljivost, vatrenu moć i da bude efikasno u toku boja.

Dalji razvoj i usavršavanje atomskih oružja verovatno će ići u pravcu pronalaženja još većih mogućnosti za njihovu primenu u taktičke svrhe. To ustvari znači da će se težiti proizvodnji što manjih oružja koja se brzo i bezopasno po sopstvene trupe mogu upotrebiti protiv trupa protivnika. Smanjenje težine tih oružja omogućilo bi njihovu jeftiniju proizvodnju, pa bi se ona mogla dati i malim jedinicama. Usavršavanje lansirnih i transportnih sredstava ići će u pravcu prilagođavanja postojećih sredstava, kao što je artiljerija, zatim u pravcu osvajanja novih i razvoja tačnosti pogađanja i skraćivanja vremena od momenta dobijanja naređenja do momenta same upotrebe, a posebno će se težiti da se ostvare tako laka lansirana sredstva koja bi mogla da se dodele i nižim jedinicama, puku, pa možda i bataljonu.

Uza sve to proizvodnja atomskih oružja ima izvestan masovan karakter. Mnogi smatraju da njihova proizvodnja u mirnodopskom periodu može već dostići vrhunac i da se već sada može proizvesti dovoljno atomskog oružja za vođenje budućeg rata. U toj tvrdnji ima nešto istine, samo je pitanje u kojoj meri. Neosporno je da se proračunima može utvrditi koliko je nuklearnih a, pogotovu, termonuklearnih bombi potrebno za uništenje ili

rušenje pojedinih nepokretnih ciljeva, naprimer: gradova, luka, industriskih centara, saobraćajnih čvorova, i drugo, ali je zato teško predvideti koliko će biti potrebno bombi za uništenje pokretnih ciljeva, naprimer, žive sile koja neće stajati na jednom mestu, već će stalno biti u pokretu. Ako se k tome dodaju moguće greške pri upotrebi i bezbroj drugih slučajnosti, kao i težnja da se postigne ne samo relativna već i apsolutna nadmoćnost u pogledu raznovrsnosti i količine ovoga oružja, onda bi bilo donekle preterano i nerealno reći da se u mirnom periodu može proizvesti potrebna količina atomskog oružja za vođenje čitavog rata. To oružje će se verovatno neprekidno proizvoditi i u toku mira i u toku rata. Samo je razlika u tome što se u mirnom periodu ono može pripremiti u daleko većim količinama nego što je to bio slučaj sa klasičnim oružjem. U toku same proizvodnje pojedine vrste verovatno će zastareti. Ali, najvažnije je, da će se nuklearni eksploziv iz zastarelih oružja uvek moći prebaciti i upotrebiti u ona koja predstavljaju poslednju reč tehnike.

Međutim, to nije bio slučaj sa klasičnim oružjem. Pojedini tipovi tenkova, artiljeriskih oruđa, aviona, brodova brzo zastarevaju i zato se proizvode samo toliko da obezbede uspeh u početku rata. Masovnoj proizvodnji pristupa se tek u toku rata. Prema tome blagovremena proizvodnja u mirnom periodu, bar što se tiče klasičnog oružja, pa i eksploziva i baruta, nikada nije mogla da zadovolji potrebe koje je rat zahtevao.

Ako se i letimično pogleda izvestan uzajamni odnos i međusobni uticaj atomskog oružja i artiljerije, može se sa sigurnošću reći da će povećana proizvodnja atomskih oružja uticati na smanjenje proizvodnje artiljeriskih sredstava. S druge strane, ići će se linijom usavršavanja

artiljeriskih oruđa i atomskih projektila kako bi se oni mogli izbacivati iz artiljeriskih oruđa manjeg kalibra. Međutim, atomska oružja ne mogu potpuno da zamene artiljeriju. Ona će se i dalje u izvesnim količinama nalaziti u jedinicama, a svojim dejstvom će dopunjavati dejstvo atomskog oružja. Pogotovu će i dalje igrati veliku ulogu ona artiljeriska oruđa koja će moći neposredno da prate i podržavaju pešedaju i tenkove, kao i da prihvate borbu sa tenkovima protivnika. Takva artiljerija će bezuslovno morati da smanjuje težinu i poveća pokretljivost. Zbog rasturenosti jedinica na većem prostoru artiljerija sa dosadanjim dometom i načinima komandovanja neće moći da podržava diviziju kao celinu. Znači, moraće da se spušta u niže jedinice: pukove, bataljone, ponekad i čete, a to opet zahteva malu težinu i veliku pokretljivost oruđa.

Izgleda da će u tom pogledu bestrzajna artiljerija odigrati veliku ulogu. Možda će njeno usavršavanje omogućiti da gađa pod izvesnim uglom. Ili će možda primena raketnih sredstava na vozilima koja mogu brzo da se premeštaju s jednog mesta na drugo doprineti u izvesnoj meri rešenju ovog problema.

Minobacači će i dalje zadržati svoju ulogu, samo im treba smanjivati težinu i povećavati pokretljivost. Njihova uloga će kao i u prošlosti biti naročito značajna u planini.

I kod pešadiskog naoružanja se takođe teži da ono bude što lakše, a što veće vatrene moći.

Kad je reč o oružju koje može biti primenjeno u budućem ratu, onda se neminovno moraju pored klasičnog i atomskog oružja pomenuti i hemiska i biološka borbena sredstva. Mada je Ženevskom konvencijom njihova upotreba zabranjena, to ipak ne garantuje da neka od

ratujućih strana neće prekršiti taj sporazum. U Drugom svetskom ratu ova sredstva nisu bila primenjena, ali je teško kategorički tvrditi da ona neće biti korišćena u budućem ratu. Mnogi smatraju opravdanim upotrebu atomskog oružja iako ono po svom karakteru spada u red sredstava za masovno uništavanje. Analogno tome, ti isti ljudi mogu smatrati potpuno opravdanom i primenu hemiskih i bioloških borbenih sredstava, a pogotovu ako se uzme u obzir da totalni rat nameće i primenu totalnih sredstava.

Novе vrste bioloških borbenih sredstava mogu se vrlo lako upotrebiti protiv pozadine, a prvenstveno protiv stanovništva, životinjskog i biljnog sveta. Prenošenje i upotreba su veoma laki. Njihova proizvodnja nije teška i sa njima mogu bez velikih izdataka da raspolažu skoro sve zemlje. No, u isto vreme savremena medicina je sposobna da se solidnim zdrastvenim vaspitanjem naroda i primenom savremenih medicinskih sredstava bori protiv ove vrste oružja.

Posmatrano u celini, biološka borbena sredstva će verovatno naći svoju primenu u dubokoj pozadini protivnika. Na frontu se, međutim, u operativnoj i taktičkoj dubini, mogu upotrebljavati samo u slučaju ako postoji sigurno preventivno sredstvo koje će sprečiti njihovo dejstvo na sopstvene trupe.

Hemiska borbena sredstva su takođe usavršena i popunjena novim bojnim otrovima. Mada se i neki od klasičnih bojnih otrova ne smeju zanemariti, pojava krvnih i nervnih bojnih otrova (tabuna, sarina, somana i dr.) još više ukazuje na značaj hemiskih borbenih sredstava.

Atomska oružja i hemiska borbena sredstva mogu naći svoju primenu kako protivu trupa na frontu, tj.

protivu taktičkih i operativnih, tako i strategiskih ciljeva i objekata razmeštenih u dubokoj pozadini.

Postoji mogućnost odvojene ili kombinovane primene ove tri vrste borbenih sredstava. U jednoj operaciji se protiv jednog cilja mogu upotrebiti, naprimer, atomska oružja, a protiv susednog, zbog boljih mogućnosti dejstva, bojni otrovi. Ta kombinacija se može ostvariti i protiv jednog te istog cilja. Na cilj, odnosno površinu, iznad koga je eksplodirala atomska bomba, mogu se odmah posle eksplozije upotrebiti bojni otrovi kao dopuna njenog dejstva. Pored ovih, postoje i druge mogućnosti i kombinacije. Naprimer, protiv istog cilja mogu se upotrebiti: bojni otrovi i biološka borbena sredstva, bojni otrovi i radiološke borbene materije ili samo radioaktivni bojni otrovi.

Postavlja se pitanje kako će savremena tehnika uticati na vođenje budućeg rata? Kakav će uticaj imati atomsko oružje na strategiju, operatiku i taktiku? Da li će i u kojoj meri ono uticati na promenu principa vođenja rata, na organizaciju, formaciju oružanih snaga i na pripremu zemlje za vođenje rata? Studijom i analizom taktičko-tehničkih mogućnosti atomskih oružja, kao i mogućnosti njihove primene, studijom iskustava iz prošlih ratova i njihovim međusobnim povezivanjem sa zaključcima koje nameće taktičko-tehnička strana atomskih oružja, i uopšte povezivanjem svega toga sa nizom drugih faktora koji utiču na vođenje rata, može se dobiti izvestan, ali svakako nepotpun odgovor na postavljena pitanja. Tačnost toga odgovora potvrdiće ili demantovati eventualna buduća ratna praksa.

Očito je da će atomsko oružje uticati na strategiju, operatiku i taktiku budućeg rata, odnosno da će ono zajedno sa ostalim raspoloživim naoružanjem izmeniti fi-

zionomiju i sliku budućeg rata. Izgleda da nijedno oružje u prošlosti nije izazvalo tako velike i korenite promene kao što će izazvati atomsko. Ono ne nameće samo delimične promene koje bi se, recimo, mogle odraziti jedino na postrojavanje borbenog poretka, na delimičnu izmenu formacije ili nekog načina dejstva. Atomsko oružje nameće korenite i smele promene u svim pitanjima vođenja rata. Ono neminovno zahteva da se razmotre svi problemi i sva pitanja koja nameće rat pa bilo da se to odnosi na mirnodopsku pripremu, organizaciju armije, vođenje rata, borbena dejstva ili na pripremu zemlje i civilnog stanovništva za zaštitu i odbranu.

Atomska oružja će uticati i na principe vođenja rata, ali ne u tom smislu da ih potpuno menjaju ili da nameću sasvim druge — nove, već u smislu pojačavanja, prilagođavanja ili gubljenja značaja pojedinih principa. Princip izbora glavnog udara i koncentracije glavnih snaga na njemu važi i u budućem ratu, samo je pitanje da li će se ostvarivati i primenjivati na sličan način kao u Drugom svetskom ratu ili na neki drugi način.

Koncentracija i dekoncentracija i ranije je postojala, a postojaće i ubuduće. Međutim dok je ranije postojala težnja za maksimalnom koncentracijom žive sile i varenih sredstava na jednom malom prostoru, vrlo često i za relativno duže vreme, dotle se u atomskim uslovima neminovno nameće potreba za maksimalnom dekoncentracijom. Ipak će koncentracija žive sile i materijalnih sredstava i dalje ostati kao princip, samo što će donekle izgubiti u značaju i obimu u kom se ranije ostvarivala. Ona će se vršiti u daleko manjim razmerama, za kraći vremenski period i sa daleko većim rizikom no što je to bio slučaj u Drugom svetskom ratu iako su već tada na

koncentrisane snage primenjivane moćne artiljeriske i avioprotivpripreme i napadi.

Pokretljivost, brzina dejstva i manevar snagama i sredstvima igrao je značajnu ulogu u prošlosti. Ta uloga se ne smanjuje u budućnosti nego, naprotiv, još više povećava.

Uticaj atomskog oružja se ne ogleda samo u tome. Ono formalno utiče na sve principe vođenja rata i zahteva, zapravo nameće, izvesno prilagođavanje i primenu tih principa na način i u razmerama kako to najbolje odgovara eksploataciji dejstva atomskog oružja ili zaštiti od njega.

Slika budućeg rata verovatno neće biti ista kao i u prošlosti: kruti i neprekidno posednuti frontovi, proboji i nastupanje masovnih snaga. Takav rat ustupiće mesto ratu vođenom na još širem prostranstvu, snagama daleko manje grupisanim nego u prošlosti i na daleko pokretljiviji i ofanzivniji način.

Atomsko oružje će imati uticaj i na formaciju i organizaciju armije. Na osnovu analize njegovog uticaja, odnosno slike budućeg rata dobiće se i konture buduće armije. Taktika nije samo u direktnoj zavisnosti od nacionalnih osobina naroda i društvenih i revolucionarnih događaja u kojima se razvija, već ona zavisi i od ekonomskih mogućnosti i geografskih uslova a naročito od oružja i tehnike pomoću koje se vodi rat. Novo oružje i tehnika zahtevaju armiju koja je sposobna da primeni odgovarajuću taktiku vođenja boja. Međutim, dok je taktiku teško menjati bez promene ostalih uslova koji utiču na njen razvoj, dotle se organizacija i formacija — naravno i one u zavisnosti od ostalih uslova — mogu lakše podešavati i prilagođavati.

Priprema zemlje za vođenje rata će umnogome zavisi od uticaja atomskog oružja. Savremena lansirna i druga ratna sredstva omogućuju vođenje rata na čitavoj teritoriji i zahtevaju angažovanje čitavog naroda. U budućem ratu neće biti mirnih i bezbednih mesta. Svuda se mogu očekivati napadi, i s obzirom na to, na svakom mestu treba organizovati zaštitu i odbranu.

Sve u svemu, pojava atomskih oružja, njihovo usavršavanje, usavršavanje lansirnih sredstava i zajednička upotreba drugih savremenih oružja i ratne tehnike, neminovno nameću reviziju starih shvatanja i gledišta o vođenju rata. Samo smelo i odlučno prilaženje tom problemu može dovesti do blagovremene i solidne pripreme. Naravno, krajnosti niukom slučaju nisu poželjne, već samo realnost izražena nizom univerzalnih mera i univerzalno organizovanom armijom, sposobnom da se bori u raznim uslovima.

U razmatranju i proučavanju uticaja atomskog oružja na vođenje rata, studija osnovnih elemenata i principa rata i njihovih uzajamnih odnosa pretstavljaće ključ problema i omogućiće da se eventualno kasnije sagledaju svi problemi u celini. Lako će se, naprimer, rešiti pitanje vođenja borbe u atomskom ratu kada se raščisti sa osnovnim pitanjima, principima rata i taktike, (koncentracije i decentralizacije, pokretljivosti i dr.).

Kada se prostudiraju i reše osnovni problemi, onda samo preostaje da se nađe način njihove primene. I ne samo to. Analizom tih osnovnih elemenata se dolazi do za-

ključaka u pogledu preduzimanja zaštitnih mera. Sve dosada izvedene analize pokazuju da je mogućna uspešna zaštita od nuklearnih i drugih vrsta savremenog oružja. Što se tiče termonuklearnih oružja tako nešto teško je tvrditi, jer se postavlja pitanje da li je uopšte moguće voditi rat u takvim uslovima i šta bi ostalo od čovečanstva kada bi se jednoga dana našlo pod masovnim udarcima termonuklearnih bombi.

Zbog toga su razmatranja u daljem tekstu, uglavnom, bazirana na nuklearnom oružju.

JEDNA NUKLEARNA BOMBA ILI MASOVNA UPOTREBA

Nuklearno oružje se u početku svoga razvoja smatralo prvenstveno kao sredstvo za dejstvo protiv ciljeva strategiskog značaja: velikih gradova, industriskih centara i uopšte protiv rejona ili ciljeva od prvorazrednog značaja za jednu zemlju. Međutim, istovremeno sa optima, kojima se težilo da se što više usavrši već stvoreno nuklearno oružje i ispituju svi aspekti njegovih dejstava, masovna proizvodnja ovog oružja različite snage uzimala je sve više maha. Stvaranjem zaliha i usavršavanjem lansirnih sredstava Amerikanci su, naprimer, mogli da proglase koncepciju masovne strategiske odmazde protivu svakog onog ko bi se usudio da ih napadne. Međutim, na tome se nije zaustavilo, već se i dalje radilo na pronalženju i proizvodnji sirovina i materijala za usavršavanje nuklearnih pa i termonuklearnih oružja.

Masovnom proizvodnjom nuklearnih bombi i povećanjem njihovih zaliha, menjale su se i koncepcije upotrebe tog oružja. Od prvobitne namene za upotrebu protiv strategiskih ciljeva, prešlo se na mogućnost upotrebe protiv ciljeva operativnog i taktičkog značaja. To je bio veliki događaj i prelomni momenat u razvoju oružanih snaga a posebno kopnenih. Prve koncepcije o upotrebi nuklearnih bombi za račun operativnih i taktičkih jedi-

nica, karakterišu se prilično ograničenom upotrebom i zadržavanjem kontrole u pogledu njihove upotrebe na najviše mogućem nivou. Takve koncepcije bile su rezultat kvantitativnog posedovanja ovog oružja. Mada je u to vreme kod izvesnih zemalja njegova proizvodnja bila na priličnoj visini, raspoložive količine su zahtevale ograničenu upotrebu i štednju. Stoga su se tada često čule tvrdnje: u slučaju rata treba očekivati jednu bombu na diviziju ili puk.

Danas su, međutim, posle toliko godina mirnodopske neometane proizvodnje i usavršavanja tog oružja, gledišta sasvim drugačija. Zahvaljujući znatnoj proizvodnji i ostvarenim rezervama nuklearnih, a posebno termonuklearnih oružja različite jačine i usavršenim lansirnim sredstvima, više se ne može govoriti o pojedinačnoj upotrebi, niti se može očekivati da će jedna nuklearna bomba biti dovoljna za puk ili diviziju. Masovna proizvodnja omogućuje i masovnu primenu. Upotreba nekoliko nuklearnih bombi protivu položaja jedne divizije biće u budućem ratu, ako do njega dođe, sasvim normalna pojava. Prema tome, i ovde dolazi do primene staro pravilo masovne upotrebe odlučujućeg oružja na odlučujućem mestu i vremenu. Kad su tenkovi primenjivani pojedinačno i izolovano od pešadije tada nisu predstavljali neku naročitu opasnost. Međutim, kada su korišćeni u masi i zajedno sa pešadijom, oni su opravdali nade koje su u njih polagane. Tako će verovatno biti i sa nuklearnim oružjem. Masovna primena će pružiti bolje rezultate nego pojedinačna i izolovana. Pitanje da li će doći do pojedinačne ili masovne upotrebe nuklearnih oružja, ima značaja kako sa stanovišta organizacije i vođenja odbrane, tako i napada. Uspešnija će biti ona odbrana koja je unapred spremna da se suprotstavi i masovnom

dejstvu atomskog oružja, nego ona koja računa da protivnik može na položaj divizije ili puka da upotrebi samo jednu ili nijednu atomsku bombu.

Mogućnost da se nuklearna oružja masovno upotrebe u taktičke i operativne svrhe uslovljena je, između ostalog, i proizvodnjom termonuklearne bombe kojoj će se verovatno dati više strategiska uloga i namena. Primena termonuklearnih oružja u taktičke i operativne svrhe verovatno neće doći u obzir zbog velike opasnosti za sopstvene trupe, pošto nije uvek moguće kontrolisati snagu eksplozije, a radioaktivni oblak može vrlo lako da se okrene u pravcu sopstvenih trupa (u slučaju promene pravca vetra) i da im nanese teške gubitke. Međutim, kada se za aktiviranje termonuklearne bombe, umesto nuklearne bombe kao upaljača pronađe neko drugo sredstvo, onda se može očekivati proizvodnja ovih bombi manje snage i analogno tome i njihova upotreba u taktičke i operativne svrhe. Zbog toga što do primene termonuklearnog oružja u taktičke i operativne svrhe verovatno neće doći u skoroj budućnosti, u daljem izlaganju, kada je reč o upotrebi atomskih oružja protiv jedinica u taktičkoj ili operativnoj dubini, razmatraće se uglavnom samo pitanja primene nuklearnih oružja.

Zavisno od vremena izbijanja eventualnog budućeg rata treba očekivati i masovnu primenu nuklearnih oružja iako to nije pravilo za ceo front napada, svaki položaj i svako mesto. Ono će svakako naći svoju primenu na pravcima glavnog udara ili na težištu odbrane. Masovna primena biće uslovljena ekonomijom snaga i važnošću pravaca dejstva, kao i važnošću ciljeva koji se na njemu nalaze. Skupocenost ovog oružja zahteva vrlo brižljivu analizu cilja. Rentabilnost upotrebe uopšte, a

posebno količine tih oružja potrebne za uništenje ili neutralisanje cilja, igraće veliku ulogu pri izboru cilja i odluci da se ova oružja primene. Krajnja štednja i upotreba samo protiv onih ciljeva koji u datom trenutku predstavljaju ključ uspeha biće pritom osnovno pravilo. Glavni i najpovoljniji pravci dejstva, odnosno pravci i ciljevi koji najlakše obezbeđuju postizanje uspeha, biće i najpogodniji za upotrebu nuklearnih oružja. Pomoćni pravci će se ili obilaziti ili će se protiv njih upotrebljavati klasično ili, pak, u veoma ograničenoj količini nuklearno oružje.

Ekonomija upotrebe nuklearnih oružja dovela je do toga da se ona obično u pojedinim armijama ne stavljaju na raspolaganje komandantima, nižim od komandanta divizije. Ovo je takođe uslovljeno i zonom dejstva ovog oružja i uticajem koje njegova upotreba ispred fronta jedne jedinice može da ima na dejstvo susednih jedinica. Divizija će, kako u napadu tako i u odbrani, dejstvovati na dovoljno širokom frontu kako bi mogla samostalno i nezavisno od susednih jedinica da primenjuje ovo oružje bez nekog rizika za sopstvene i susedne trupe. Međutim, to nije slučaj za puk, a pogotovu ne za bataljon. Zbog toga je pravilna upotreba ovih oružja u okviru one jedinice koja najlakše može da organizuje efikasnu eksploataciju njihovog dejstva ne samo od strane svojih, već i od strane susednih jedinica.

Da li će se ovo oružje primeniti pojedinačno ili masovno zavisi od cilja.

Šta je zapravo »atomski« cilj? Nisu li to snage puka, divizionna, bataljona ili čete? Tačan i precizan odgovor na ovo pitanje je nemoguće dati. U jednom trenutku će to biti četa, dok u drugom neće biti ni bataljon. Tu

igraju važnu ulogu dva elementa: taktički ili operativni značaj, tj. značaj u okviru pretstojećih planova dejstva protivnika i količinska vrednost cilja. Ova dva elementa mogu biti objedinjena u jednom cilju a mogu biti odvojena. Cilj će biti onaj koji svojom veličinom, utvrđenošću, taktičkim ili operativnim značajem opravdava upotrebu jednog ili više nuklearnih projektila. To su obično ključni položaji ili ciljevi od čijeg uništenja ili neutralisanja zavisi izvršenje zadatka. Svaki cilj ne može biti atomski. Pešadisko odeljenje ili top neće predstavljati takav cilj. U jednom trenutku će, naprimer, biti važno da se jedan bataljon spreči da ne izvrši protivnapad, dok u drugom trenutku to uopšte neće imati značaja. Osnovno je pravilo da cilj treba da odgovara snazi upotrebljenog sredstva. Ono što se može uništiti mitraljezom ne uništava se topom, a ono što se može uništiti topom ne uništava se avionom, pa tako ni ono što se može uništiti klasičnim neće se uništavati nuklearnim oružjem. Upotrebu ovog oružja treba da opravda: taktičko-operativna vrednost cilja, kvantitet cilja i ograničeno vreme za koje taj cilj treba onesposobiti. Ponekad će biti potrebno da se jedan bataljonski rejon brzo neutrališe. To bi se moglo postići i artiljerijom ili klasičnim aviobombama. Međutim, za dejstvo artiljerije i avijacije potrebno je daleko više vremena nego za nuklearnu bombu. Prema tome, izbor će svakako u sličnom momentu pasti na nju.

Često pojedini ciljevi nemaju nekog taktičkog ili operativnog značaja za pretstojeće operacije, kao, naprimer, trupe na odmoru u dubokoj pozadini, ali su one ipak vrlo rentabilan cilj, jer predstavljaju masu žive sile

i materijala čije će se uništenje odraziti na opšte dejstvo protivnika u toku kasnijih operacija, pa će zato sigurno biti napadnute atomskim oružjem.

Izbor ciljeva je svakako složen i odgovoran posao. Nemoguće je od oka oceniti šta jeste a šta nije atomski cilj. Samo detaljni podaci o rasporedu protivnika, podržavajućih klasičnih oružja i atomskih lansirnih sredstava, kao i njihovoj ulozi u pretstojećim dejstvima mogu da posluže kao baza za temeljitu studiju i analizu koja treba da pruži odgovor na pitanje, šta je u datom trenutku atomski cilj. Naravno da se prema važnosti i veličini cilja, kao i njegovoj utvrđenosti, bira atomsko sredstvo manje ili veće snage, kao i nulta tačka i visina eksplozije. To su obično pojedinačni ciljevi, kojih u ratu, međutim, neće biti mnogo. Na položaju će se moći naći i više takvih ciljeva koji nisu mnogo udaljeni jedan od drugog pa prema tome predstavljaju zbir — grupu ciljeva. Protiv takvih ciljeva može se upotrebiti jedan projektil čija se nulta tačka podešava tako da zona dejstva zahvati sve ciljeve, ili, ako je to potrebno, mogu se predvideti i nekoliko projektila kako bi se čitava grupa ciljeva pokrila zonom njihovog dejstva.

Cilj može da bude ukopan ili otkriven, u pokretu ili na položaju; može da bude materijal ili ljudstvo. Priroda cilja se ne može menjati, ali se zato može izabrati odgovarajuće oružje, visina eksplozije i nulta tačka. Ove mere, u manjoj ili većoj meri, koriste nedostatke cilja ili se podešavaju prema njegovom karakteru i stanju. Sva ta podešavanja se, naravno, vrše u skladu sa položajem sopstvenih trupa, jer se njihova sigurnost postavlja na prvom mestu.

Nuklearno oružje primenjeno izolovano i nepovezano sa ostalim oružjima i dejstvima jedinica gubi mnogo od svog učinka. Armija sa svojom organizacijom, vidovima i rodovima vojske, raznovrskom tehnikom i oružjima pretstavlja jednu celinu. Nuklearna oružja su samo mali deo te celine. Ali zato zajedno sa ostalim naoružanjem, ona mogu da postanu efikasno sredstvo za uzajamnu nadopunu i njihovo rentabilnije korišćenje. Isto tako pravovremeno iskorišćavanje efekta ne samo atomskih već i ostalih oružja, u skladu sa planom boja, opravdaće njihovu primenu. Vanplanska upotreba je ustvari uzaludno trošenje sredstava.

Iz navedenog proizilazi da u budućem ratu treba na glavnim pravcima dejstva očekivati masovnu primenu nuklearnih oružja i to u sklopu sa ostalim naoružanjem, a u skladu sa planovima opštih dejstava. Masovna primena po odlučujućim ciljevima i u odlučujućem momentu biće normalna pojava.

ODNOS ZEMLJIŠTA I ŽIVE SILE

Artiljeriska vatra, bez obzira na masovnost, ima ograničeno dejstvo. Koncentrisana na pojedine ciljeve, ona je nanosila gubitke, ali nije mogla potpuno da uništi živu silu. Sa nuklearnim oružjem stvar donekle stoji drugačije. Danas se živa sila našla pred problemom sličnim onom pred kojim su bile armije pre pojave vatrenog oružja, samo s tom razlikom što su tada, u sukobu masa, armije nestajale najčešće u toku jednodnevnog boja, a danas se može čitava jedinica uništiti ili izbaciti iz stroja takoreći trenutno.

S obzirom na nuklearno oružje, živa sila postaje još značajniji elemenat rata — možda značajniji nego što je to ikada dosad bila. Živa sila, prostor i vreme u svakom ratu imaju svoj određeni značaj, odnos i ulogu, ali oni nisu uvek isti. Ponekad je odbrana teritorije bila od prvorazrednog značaja, a ponekad je opet čuvanje žive sile izbijalo u prvi plan. Sve to zavisi od ekonomskih, političkih i vojnih uslova vođenja rata. U budućem ratu glavni cilj napada biće svakako živa sila i pozadina protivnika. Prema tome, primenjivanje takve taktike koja će sprečiti masovne gubitke, pojavljuje se kao neophodna mera u budućem ratu. Suština svakog, a pogotovu budućeg rata biće u tome da se on dobije ne masovnim gubicima pretrpljenim u kratkom vremenskom periodu nego

igrom u prostoru i vremenu koja obezbeđuje čuvanje žive sile i dobijanje rata. Što je najvažnije, ta igra mora da se striktno sprovodi od početka do kraja rata, jer se poraz može pretrpeti ne samo u početku rata, nego i u njegovim poslednjim momentima.

Pored žive sile jedan neosporno važan elemenat rata svakako je i zemljište. Međutim, kada se govori o zemljištu mora se imati u vidu i sve ono što se nalazi na njemu, naprimer: putevi, mostovi, gradovi, stanovništvo, industrija, sela i sve ostalo što obezbeđuje život naroda i armije. U ranijim ratovima je osvajanje i držanje zemljišta značilo i pobeđu, odnosno bezbednost pozadine. Ali je svaki rat zauzimao određen stav i odnos prema zemljištu. Ovo nije bilo posledica pustih želja ratujućih strana, već rezultat ciljeva rata, odnosa snaga, karaktera zemljišta, razvoja naoružanja, tehnike i ostalih uslova.

Ono što je momentano najinteresantnije jeste pitanje odnosa žive sile prema zemljištu — prostoru gde će se odvijati budući rat. Pritom se javlja kao posebno pitanje kakav će biti uticaj nuklearnog oružja na međusobni odnos strategije, operatike i taktike? Neosporno da živa sila mora imati prostora na kome će se boriti, kretati i živeti. Pitanje je samo sa kakvom upornošću ona treba da brani posednute položaje i čitavu teritoriju, a zatim može li se jedinici u budućem ratu pod udarcima nuklearnih oružja postaviti zadatak da po svaku cenu održi branjeni položaj, stim što će biti ukopana i nepokretna?

Iskustva iz prošlih ratova govore da su takvi zadaci bili postavljani i da su bezbroj puta izvršeni. Čvrsto ukopane i utvrđene jedinice, oslanjajući se na vatru i utvrđeno zemljište, uspevale su da odbiju napade daleko nadmoćnijeg protivnika ne napuštajući svoj relativno mali rejon ili zonu odbrane. Više statičkim dejstvom, odnosno

vatrom sa mesta, nanošeni su gubici protivniku i na taj način smanjena njegova snaga. Branilac je uspevaao da preživi i podnese udarce jako koncentrisane vatre napadača. Ali, istovremeno ima i bezbroj primera kada su probijene i veoma utvrđene odbranbene linije (Sigfridova, Manerhajmova i dr.)

Međutim, ono što je bitno kada se radi o odnosu žive sile i zemljišta u budućem ratu svakako je činjenica da napadač nikada nije ni u jednom od tih proboja uspevaao da svojim teškim vatrenim oružjem potpuno uništi branioca.

Očigledno je da je stepen razvoja naoružanja, ratne tehnike i ostalih sredstava, dozvoljavaao da se jedan određeni položaj može braniti i odbraniti statičkom odbranom. Ovim se ne misli da pri takvoj odbrani ne dolazi do manevara u okviru jedne jedinice, ali se on ne izvodi van granice njenog odbranbenog rejona ili zone. Postavljanje ovakvih i sličnih zadataka zavisilo je od raznih uslova koji su određivali odnos između žive sile i zemljišta, a prvenstveno od shvatanja šta je u datom trenutku važnije. Kad se ovo govori ne misli se na ekstremne mogućnosti, već na jedan opšti stav prema tom problemu. Odnos žive sile i zemljišta u prošlosti treba da posluži kao baza za taj međusobni odnos u budućnosti. Samo, tome treba još dodati i uslove pod kojima će se, verovatno, voditi budući rat. Jedna kraća analiza može pružiti delimičan odgovor i na to pitanje.

Iako nuklearna oružja imaju jaku razornu moć to ipak ne znači da se njihovo dejstvo ne može preživeti. Rasturanjem snaga, ukopavanjem i nizom drugih mera, gubici će se svesti na snošljiv minimum. I vrlo često će, posle vazдушnih eksplozija, jedinice koje su bile dobro ukopane, moći da pruže otpor protivničkim snagama bez

promene položaja, ili dobijanja smene, naravno samo za kraće vreme, što će zavisiti od intenziteta radioaktivnog zračenja i dozvoljene doze koju ljudstvo može da primi. Većina eksplozije biće na 500—600 m iznad površine zemlje, jer se tako postižu najbolji rezultati, ali njihovo dejstvo ipak mogu preživeti ukopane jedinice i pored pretrpljenih gubitaka, pa čak će biti sposobne i za dejstvo.

Međutim, ako protivnik primeni prizemnu ili podzemnu eksploziju, situacija se sasvim menja. Takve eksplozije će imati manju zonu dejstva i sprečiće protivniku neposredno nastupanje preko kratera, čija dubina za 20 KT bombi može biti do 20 a širina do 260 pa i više metara. Ali, protivnik iako neće moći odmah da nastupa preko kratera on će ipak delimično izvršiti svoj zadatak pošto će jedinice i materijal protiv kojih je upotrebljena bomba u zahvatu kratera biti potpuno uništeni. U Drugom svetskom ratu divizijama se uprkos masovnoj artiljerijskoj i pešadiskoj vatri i aviobombardovanju postavljao zadatak da po svaku cenu održe položaj. One su to i mogle da izvrše jer ih protivnik (zbog potrebne i raspoložive količine municije) nije mogao potpuno da uništi, ne bar u doglednom vremenu. U budućem ratu pri nadzemnoj ili podzemnoj eksploziji, ovo nije moguće. Međutim, treba imati u vidu da vazdušne eksplozije, sa tačke gledišta nastupanja, stvaraju za napadača najpovoljnije uslove za prelaz u napad i to odmah posle eksplozije. Zapravo, određivanjem visine eksplozije, s obzirom na geološki sastav i konfiguraciju zemljišta, unapred se može odrediti intenzitet naknadne radioaktivnosti, a prema tome, i skratiti vreme između eksplozije i početka napada. Štaviše, ako protivnik i ne krene u napad odmah posle vazdušne eksplozije, branilac će biti primoran da, usled naknadnog radioaktivnog zračenja, napusti bra-

njeni položaj ili izvrši smenu trupa dovođenjem svežih jedinica.

S obzirom da se nuklearna oružja mogu upotrebiti protiv ciljeva na frontu u nastupanju i odbrani, kao i protiv žive sile koja trenutno nema uticaja na borbena dejstva, može se postaviti pitanje zašto ih protivnik ne bi mogao da upotrebi protiv utvrđene žive sile, čak i kad ne misli da momentano krene u napad nego samo radi nanošenja gubitaka a pogotovu onda, kada raspolaže dovoljnom količinom ovog oružja. Znači, postavljanje zadataka koji bi se svodili na držanje položaja po svaku cenu u budućem ratu neće moći uvek da se izvrši. Međutim, to ipak ne znači da neće biti i takvih zadataka. Ali to će biti veoma retko i samo tada kada dobro sračunati rizik ima moralnog ili materijalnog opravdanja. Prilikom ovog razmatranja ne uzima se u obzir mogućnost preživljavanja u duboko ukopanim ili veoma solidno izgrađenim skloništima, jer u njima i prizemna eksplozija ne može uništiti ljudstvo i materijal. Međutim, treba imati u vidu, da su to skloništa a ne borbeni položaji.

Ako je situacija takva, postavlja se pitanje, kome ili čemu treba dati prednost — živoj sili ili zemljištu?

Uslovi budućeg rata su takvi da se čuvanje žive sile mora staviti iznad svakog drugog elementa, pa i zemljišta. Prostor i vreme omogućuju živoj sili da živi, manevriše, bori se i protivniku nanosi gubitke da bi na kraju dobila rat. Ni u jednom ratu dosada nije pretila takva opasnost da se izgubi živa sila u veoma kratkom periodu, odnosno pretrpe teški gubici, kao što je to slučaj u ratu sa primenom nuklearnog oružja. Stoga će biti velika umešnost sačuvati je, naročito kada je u pitanju mali narod. Ali živu silu ne treba čuvati samo zato da bi ona postojala, nego zato da uništi protivničke snage i da po-

bedi u ratu. Da bi ovaj zadatak izvršila ona mora, pored ostalog, shodno svojim planovima i zadacima, da što više koristi zemljište, a ne da se čvrsto veže samo za jedan položaj koji bi mogao postati njena grobnica. Zemljište treba da posluži za pokret i borbu, kao i druga raznovrsna dejstva, ali nikako ne za ona i onakva kakva priželjkuje protivnik. A on će svakako uvek želeti grupisanje snaga i čvrsto držanje jednog položaja kako bi dobio pogodan cilj za svoje nuklearno oružje. Stoga će on nastojati da to i postigne raznim manevrima a uspeće ako branilac čvrsto zasedne na jednom položaju. Koristeći zemljište i vreme, branilac mora neprekidno da nameće protivniku svoju volju i dejstva i da ima inicijativu.

Ovakvo shvatanje i odnos prema živoj sili kao primarnoj i zemljištu kao sekundarnom elementu zahteva promene u taktici, operatici pa i strategiji. Budući rat treba dobiti tako da se pritom sačuva i armija i zemljište od uništenja. Treba težiti da se on dobije ne po paroli »Nijedna stopa protivniku«, već po krilatici »Čuvati živu silu i uništiti protivnika«. Međutim, tako će se prema zemljištu moći odnositi samo države sa velikim prostranstvima, ali šta će da rade one zemlje čija je teritorija duboka ili široka svega par stotina kilometara a pozadi se još, naprimer, nalazi more ili neprijateljska zemlja? Znači li ovakav odnos prema zemljištu njegovo napuštanje, odnosno dokle se konačno povlačiti? Ne znači li to prepustiti ga protivniku bez borbe.

Ovakvo shvatanje i odnos prema zemljištu ne treba posmatrati u klasičnom smislu povlačenja. Isto tako ovakav odnos prema zemljištu ne može se podjednako usvojiti u okviru taktike, operatike i strategije. Dok u okviru strategije treba nastojati da se sačuva sva ili veći deo teritorije, dotle se u okviru operatike, a pogotovu taktike,

može dozvoliti elastičniji odnos. Taktička jedinica trpi ozbiljne gubitke ako je čvrsto vezana za jedan položaj, zbog toga je njoj najneophodniji manevar i elastičnost.

Jednostavno napuštanje zemljišta i povlačenje unutar zemlje imalo bi za strategiju teških posledica ako bi se to izvodilo kao dosada, jer svako povlačenje predstavlja i veliki politički i materijalni problem.

Kako onda treba shvatiti taj novi način dejstva i gde je izlaz?

Da li rešenje leži u primeni starih shvatanja i koncepcija na nove uslove, ili, s obzirom na mogućnosti nove tehnike i naoružanja, izgrađivati nova shvatanja i gledišta o odnosu prema zemljištu i živoj sili?

Svakako da dolazi u obzir drugo rešenje. Ako se kruto shvati da se jedan položaj ne može zadržati, onda proizilazi da se taj položaj uopšte ne može ni braniti. Kakav će prema tome biti značaj zemljišta i pojedinih položaja u budućem ratu? Zemljište je oduvek igralo izvanrednu ulogu, pa će tu ulogu neosporno zadržati i u budućem ratu. Svojim reljefom, pokrivenošću i hemiskim sastavom, ono će imati velikog uticaja na vođenje rata. Drugaćiji je efekat dejstva atomske bombe na sasvim ravnom, nego na srednje ispresecanom ili planinskom zemljištu; zatim je drugačiji na otkrivenom nego pokrivenom ili jako pošumljenom zemljištu, a sasvim drugačiji na kamenitom tlu nego na pesku ili glini. Postavlja se pitanje da li će i u budućem ratu veliku ulogu igrati takozvani ključni položaji, odnosno položaji čije držanje pruža braniocu velike prednosti. Iako nuklearno oružje umnogome sprečava uporno držanje takvih položaja, oni neće ipak izgubiti mnogo od svoje važnosti. Njihovo držanje će značiti izvesnu prednost za bezbednost i odbranu ostalih teritorija. To su, naprimer, položaji koji svojim reljefom

sprečavaju proboj u dubinu i obezbeđuju kontrolu nad komunikacijama, pojedinim rejonima itd.

Teško je poreći vrednost i ulogu pojedinih položaja. Oni s jedne strane pružaju mnogo, ali, s druge strane, biće vrlo teško ako ne i nemoguće da se održe po svaku cenu. Ako se sve ovo zna i ako se ima u vidu osnovni zahtev armije da ona mora imati prostor na kome će dejstvovati, onda se može zaključiti da položaje treba posedati i braniti. Samo, pitanje je kako to ostvariti? Da li položaj, bez obzira na njegovu važnost, treba braniti upornom — poziciskom odbranom, koja je za svaku jedinicu ograničena dubinom i širinom njene zone, ili rejona, i koja ne pruža dovoljno prostora za manevar, ili, pak, izlaz treba tražiti u novoj taktici koja će obezbediti posedovanje i odbranu pojedinih položaja, ali neće dozvoliti potpun gubitak žive sile i tehnike koja taj položaj brani? Na ovo pitanje donekle pruža odgovor Narodnooslobodilački rat naroda Jugoslavije. Naime, treba umnogome koristiti njegova iskustva o korišćenju odnosa između zemljišta i žive sile. Razume se da u ratu, u kome obe strane raspolažu nuklearnim oružjem, ne treba voditi rat potpuno identičan Narodnooslobodilačkom, ali suština odnosa između zemljišta i žive sile mogla bi da nađe svoju primenu u budućnosti i to u okviru operativnih a pogotovu taktičkih jedinica. Prema tome izlaz će se verovatno naći u elastičnoj odbrani koja će dozvoljavati napuštanje zemljišta kada postoji opasnost da će ga neprijatelj tući nuklearnim oružjem, ali će u pogodnom trenutku ofanzivnim dejstvom povratiti izgubljeno. Ono što se u toku dana izgubi, u toku noći se povraća, i obratno. Ovo bi trebalo da posluži kao osnova za buduću odbranu.

Treba imati u vidu da će u budućem ratu i napadač biti veoma nesiguran na svojim položajima, jer i on može biti napadnut nuklearnim oružjem, tj. držanje zauzetog položaja biće vrlo teško. Dakle, i napadač i branilac su u jednakom položaju, jer i jedan i drugi moraju da imaju rastresite borbene poretke. Prema tome, biće relativno lako preduzimati protivnapade da bi se zauzeli izgubljeni položaji. U tim sukobima, a naročito u bliskoj borbi, ishod će biti na strani izvežbanijih, ofanzivnijih i smelijih snaga. I još nešto, povlačenje na jednom pravcu, u toku jednog dana ili noći za deset ili dvadeset kilometara, nikako ne znači i povlačenje na čitavom frontu. Naprotiv, ne samo da ne treba da se povlače, nego veći deo snaga treba da ostane na bokovima napadača, jer će »mešanjem« snaga napadač biti lišen mogućnosti da upotrebi nuklearno oružje.

Odnos žive sile prema prostoru treba razmotriti kroz prizmu njegovog najefikasnijeg korišćenja za izvođenje manevra i pokreta. Ne treba uporno, po svaku cenu braniti svaki položaj, već koristiti aktivnu, elastičnu odbranu i ofanzivna dejstva.

Gubitak položaja nije presudan u ratu sa primenom nuklearnog oružja, dok gubitak pukova i divizija može to da bude. Izgubljeno zemljište se može ponovo zauzeti, ali jednom izgubljena divizija je izgubljena zauvek.

Pripremajući se za odbranu zauzetog položaja, napadač će se naći u položaju branioca. Pritom i on treba da bira: ili jedinica ili zemljište.

Operativne a pogotovu taktičke jedinice dejstvuju vrlo elastično. One ne brane čvrsto svaki položaj i svaku stopu zemlje, niti otstupaju neprekidno, već kad god im se pruži prilika prelaze u nastupanje, pri čemu se trude

da zauzmu više zemljišta no što su ga izgubili prilikom povlačenja.

Nije toliko važno ako se napadač probije jačim snagama duž neke komunikacije i napreduje do izvesne tačke. Naprotiv, on se može naći u teškoj situaciji, naprimjer, kao zmija koja ne može da skupi svoju snagu već trpi udarce po svom dugačkom telu. Snage koje ostaju na njegovim bokovima predstavljaju za njega veliku opasnost, a on neće moći da upotrebi nuklearno oružje zbog sopstvenih snaga, a branilac protiv njegovih rezervi, koje bi pošle u pomoć, može. Što je još interesantnije, ovakav odnos prema zemljištu će, zavisno od situacije i drugih mogućnosti, zahtevati veoma brze prelaze sa jednog na drugi vid dejstva, odnosno iz odbrane u napad i obratno. Za te prelaze, kada na raspolaganju stoji nuklearno oružje, neće biti potrebne velike pripreme kao što je bio slučaj u Drugom svetskom ratu. Napadi ili protivnapadi iz pokreta, posle kratke pripreme i nuklearne podrške, biće sasvim redovna pojava. Neće biti ništa neobično ako puk u toku noći maršuje dvadesetak kilometara, a odmah sutradan prelazi u napad ili se povlači deset kilometara, pa u toku noći pređe u protivnapad.

Kada se radi o odnosu žive sile i zemljišta, onda se taj problem ne pojavljuje samo kod jedinica na bojištu, a pogotovu kod onih koje se nalaze u taktičkoj i operativnoj dubini. Rat u budućnosti neće biti samo rat na frontu već će on obuhvatiti čitavu naciju, sa svim njenim proizvodnim sredstvima i materijalnim bogatstvima. Štaviše, svaki protivnik će neminovno težiti da svoja atomska oružja upotrebi protiv pozadine i strategiskih ciljeva suprotne strane, kako bi je lišio ne samo ekonomskih izvora već i ljudskih rezervi.

Za svoja dejstva armija treba da ima prostor i materijalnu bazu koja će joj obezbediti sredstva za opstanak i borbu. Ako bi čovek išao putem važnosti, onda bi neminovno došao do zaključka da treba sve držati i braniti kako na frontu tako i u pozadini. No očito je da se ovako nešto ne može primeniti već da treba usvojiti princip: Braniti ono što se može odbraniti i bez čega se ne može opstati.

U novim uslovima će jedinicama biti potrebno više prostora nego ranije. Na to ih nagoni neophodnost rasturanja snaga, radi smanjenja gubitaka. Tu dolaze u obzir i potrebe za izvršenje manevra. Koliki će biti manevarski prostor teško je reći, ali će se svakako taktička i operativna dejstva jedinica odvijati na daleko većem prostranstvu nego u toku Drugog svetskog rata. To će opet zahtevati još šira prostranstva na kojima će se odvijati celokupna dejstva.

Kao što je za jedinicu veliki problem odbrana položaja, tako je i za stanovništvo i pozadinu veliki problem odbrana gradova koji su jako osetljivi na atomsko oružje. U prošlom ratu su mnogi gradovi pretrpeli teška bombardovanja, ali su i pored toga živeli i borili se. Međutim, u novim uslovima, bez obzira na dobro organizovanu protivavionsku odbranu i dobre zaštitne mere, gradovi se ne mogu sačuvati ako se dozvoli da nad njima eksplodira jedna ili više atomskih bombi.

Neposredna odbrana gradova biće takođe jako otežana. Vojska će izbegavati gradove, jer se u njima mogu pretrpeti teži gubici od nuklearne eksplozije nego u skloništim poljskog tipa. Zato gradove treba braniti na prilazima. Ali ako se ipak mora pristupiti njihovoj neposrednoj odbrani u tom slučaju će se do krajnjih granica ko-

ristiti skloništa, tuneli, kanalizacija, metroi i drugi pogodni objekti grada.

Najzad ostaje da se ukratko razmotri kako vreme utiče na smanjenje ili povećanje gubitaka u ratu u kome može doći do primene atomskih oružja?

Neosporno je da su u mnogim prošlim ratovima gubici bili veći ukoliko je rat trajao duže, ali je isto tako bilo i kratkotrajnih ratova sa ogromnim gubicima. Što se tiče budućeg rata jasno je da će njegova dužina daleko više uticati na povećanje gubitaka nego što je to bilo nekada. Ali ne samo to već i dužina svake pojedine radnje tokom celog rata, imaće presudan značaj za ishod neke borbene radnje. Naprimera, i kraće držanje prikupljenih snaga, no što je to neophodno, može značiti njihovo uništenje.

Ovakav negativan odnos prema živoj sili nameće sledeći zaključak: opreznost mora biti stalno pred očima komandanta, od početka pa do završetka rata. U isto vreme to znači da ne treba žuriti sa mnogim potezima koji zbog nedostatka vremena mogu loše da se odraze na živu silu. Realno korišćenje vremena, skraćivanje organizacionog procesa i bavljenja jedinica na jednom mestu može smanjiti nepotrebne gubitke. Takođe ne treba zaboraviti da vreme ima podjednak uticaj na obe protivničke strane, odnosno da se i kod jedne i kod druge strane njegova dužina negativno odražava.

VREME U BUDUĆEM RATU

Vreme je oduvek pretstavljalo značajan faktor, mada nikada ranije nije bilo tako važan i nije imalo tako veliki značaj i uticaj kao što će ga imati u budućem ratu. Razvojem nauke i tehnike, razvija se i gigantska bitka za vreme i njegovo maksimalno iskorišćavanje. S obzirom da će budući rat biti rat savremene tehnike i odraz epohe u kojoj živimo, vreme će u njemu imati izvanrednu ulogu.

Vreme, kao elemenat u kome se odvija rat ili pojedini bojevi i operacije tesno je povezano i isprepletano sa mnogim drugim elementima. S obzirom na to, a pogotovu ako se iskoristi maksimalno i racionalno, ono može da se odrazi na uspeh ili neuspeh borbenih dejstava. Isto tako će i vreme kao atmosferska pojava u budućem ratu igrati bitnu ulogu kako u pogledu preduzimanja pojedinih dejstava u vezi sa primenom nuklearnih oružja, tako i u nizu taktičkih ili operativnih mera radi izbegavanja gubitaka.

Interesantno je razmotriti odnos i uzajamnu povezanost vremena sa drugim elementima ili radnjama koje će u budućem ratu igrati određenu ulogu. Naprimer, odnos između vremena i prostora (zemljišta) na kome se odigrava rat, operacija ili boj; odnos između vremena i pokretljivosti jedinica; odnos vremena i koncentracije snaga i odnos vremena i dekoncentracije jedinica i dr.

Isto tako je interesantno razmotriti i uzajamnu povezanost i uticaj vremena kao atmosfere pojave na efekat pojedinih dejstava nuklearne eksplozije, a s tim u vezi i na niz drugih borbenih radnji ili mera koje se mogu preduzeti s obzirom na vremenske prilike.

U budućem ratu prostor na kome će se rat voditi biće daleko veći nego u prošlosti. Njegova veličina se neće odraziti samo na povećanju širine frontova nego i dubine. Ali, istovremeno sa povećanjem prostora, na kome jedinica dejstvuje ili koji jedinica treba da pređe od jedne tačke do druge, povećava se i vreme kao količina koja je potrebna da se taj prostor savlada. Međutim, rat sa primenom nuklearnih oružja, i pored povećanja prostora na kome se dejstvuje nameće brz tempo dejstva, zahteva skraćivanje vremena brzim savlađivanjem prostora, postizanjem većeg efekta dejstva i pokreta u jednoj istoj jedinici vremena, tj. zahteva veću brzinu dejstva. Racionalno iskorišćavanje vremena ustvari dovodi do ekonomije snaga i sredstava i višestrukog povećanja snage i efektivnog iskorišćavanja jedinice. Kao što je važna bitka za zemljište na kome žive i bore se jedinice, tako je isto važna i za vreme. Štaviše, izgleda da će bitka za vreme u budućem ratu igrati i veću ulogu nego bitka za prostor, jer dobijanjem u vremenu i njegovim racionalnim iskorišćavanjem postiže se savlađivanje prostora za kraće vreme.

Međutim, bitka za vreme tesno je vezana sa ostalim elementima. Na prvo mesto dolazi brzina kojom se jedinice kreću u određenoj jedinici vremena, a zatim brzina kojom se rešavaju mnogobrojni drugi problemi (na primer, brzina kojom se obavljaju organizacioni procesi, izdaju i prenose naredjenja, pripremaju jedinice za izvršenje raznih zadataka i dr.). Međutim, brzina pokreta je-

edinica se ne može apstraktno posmatrati već se mora uzeti u obzir i njena opšta pokretljivost i sposobnost da za što kraće vreme i pod najtežim uslovima savlada prostor. Veća pokretljivost jedinica i postizanje maksimalne brzine kretanja u određenim uslovima ustvari su najvažniji elemenat u borbi za vreme. Veći prostor zahteva i više vremena za savlađivanje, ali ako se u taj prostor stavi nekoliko jedinica različite pokretljivosti, onda će bitku za vreme dobiti svakako ona jedinica koja brže savlada taj prostor. Pokretljivost jedinica i brzina kojom se one kreću nisu uvek iste. Ako, naprimer, uzmemo pet jedinica različitih sposobnosti kretanja, tako da se jedna kreće peške, druga kamionima, treća tenkovima, četvrta helikopterima, a peta je sposobna za marš peške ili bilo kojim od nabrojanih sredstava, u tom slučaju se postavlja pitanje koja će od ovih jedinica dobiti bitku za vreme ako treba da savlada prostor od 100 km? Jedinici koja se kreće peške treba oko 3 dana, s tim da prelazi 33 km dnevno; jedinici koja se prebacuje kamionima oko 3—5 časova; tenkovskoj jedinici, ako se kreće 15—20 km na sat, oko 5—7 časova, a ako se prebacivanje vrši helikopterima oko 1 čas. To će biti tako ako se apstrahuju sve ostale prepreke koje u ratu mogu da iskrсну i ako se svi uslovi uzmu idealno, tj. da nema nikakvih smetnji za kretanje svake od ovih jedinica. Ali, u ratu uglavnom tako ne biva. Može se desiti da je prebacivanje helikopterima nemoguće zbog protivničke nadmoćnosti u vazduhu; zatim da se kamioni ne mogu upotrebiti, jer je put porušen ili most uništen; da tenkovska jedinica, iako može da se kreće van puteva, ne može tako brzo da stigne, jer treba da savlađuje prepreke i da ide jednim delom van puteva, što će zahtevati i više vremena. U ovom slučaju bi najbolje prošla pešadiska jedinica, jer bi kre-

ćući se van puteva, ukoliko je njen transport za to pogodan, stigla za tri dana na određenu tačku. Ona će dobiti bitku za vreme, iako ono neće biti tri časa nego tri dana, jer će jedinica stići na cilj, dok ostale ili uopšte neće stići ili će stići daleko kasnije.

Ako se budu mogla upotrebiti i kretati sva transportna sredstva, onda će pešadiska jedinica stići najkasnije a najpre će stići jedinica koja je prebačena helikopterima.

Međutim, kako u ratu neće ići sve glatko i kako će se situacija menjati, najbolje će proći ona jedinica koja je — s obzirom na svoj karakter i sredstva sa kojima je opremljena — sposobna za univerzalno kretanje i koja može da koristi sva transportna sredstva.

Ali, bitka za vreme se ne postiže samo većom pokretljivošću i brzinom kretanja jedinica. Niz drugih elemenata mogu znatno da doprinesu racionalnijem iskorišćavanju vremena. Organizaciski proces je neophodan element za svaku operaciju ili boj, ali je vreme njegovog trajanja u obrnutoj srazmeri prema zahtevima savremenog rata. U organizaciskom procesu treba uskladiti s jedne strane dejstvo i rad mnogobrojne tehnike, a s druge odnos svih instancija od vrha do dna. Sve to zahteva vreme. Međutim svako dugo čekanje i stajanje na mestu ustvari je neracionalno i neefikasno korišćenje vremena koje samo povećava opasnost od nuklearnog oružja protivnika.

Bitka za vreme je ustvari i bitka za zemljište. Ako dve protivničke jedinice treba da pređu isto otstojanje radi zauzimanja veoma važnih položaja, onda će uspeti ona jedinica koja dobije bitku za vreme, tj. koja prestigne i posedne dotični položaj. Bitka će biti utoliko pre

dobijena ukoliko ta jedinica ima više vremena da se ukopa i učvrsti na tom položaju.

Međutim, to nije sve. Bitka za vreme je istovremeno i bitka za čuvanje žive sile i izbegavanje nepotrebnih gubitaka. Od same pojave nuklearnog oružja pa sve do danas vodi se neprekidna borba da se smanji vreme od momenta uočavanja cilja do momenta njegove upotrebe. U tom pogledu se prilično napredovalo.

Što se tiče oružja, važno je da ono bude upotrebljeno u što kraćem roku, a što se tiče cilja da se što kraće vreme zadrži u položaju koji ga čini osetljivim na nuklearna oružja. Prema tome, nije isto da li će se duž nekog puta kretati cilj 3 dana ili 3 časa.

Za jedinicu je najnezgodnije kada se nalazi u marševskom pokretu ili na kakvom polaznom položaju pa nema vremena da se ukopava. Skratiti vreme zadržavanja u takvom položaju ustvari znači i smanjiti opasnost od dejstva nuklearnog oružja.

Tvrđi se da će u budućem ratu biti potrebno što brže izvesti koncentraciju i dekoncentraciju snaga. Znači treba smanjiti vreme za izvesne radnje kao i veliku grupisanost, jer će se time znatno smanjiti rizik i suvišni gubici. Ista je situacija i pri brzom ukopavanju. Bilo bi najbolje kada bi jedinice pri dolasku na određeni položaj mogle da nađu već gotove zaklone. Međutim, u ratu je to najčešće nemoguće, jer bi bile potrebne duple snage; jedne koje se bore a druge koje kopaju. Zato će svaka jedinica sama morati da se ukopava i to za što kraće vreme.

Ono što je najvažnije, kada je reč o vremenu, to je neprestana borba da se dobije u vremenu. Ona se mora otpočetak do završetka rata voditi nesmanjenom žestinom, jer se gubici mogu pretrpeti, kako prvog tako i poslednjeg dana, ako se zanemari ovaj princip rata. Ta ne-

prekidna bitka za vreme dovešće do brzog tempa vođenja rata i brzog izvođenja mnogobrojnih i komplikovanih operacija i bojeva. Dalje usavršavanje tehnike i sredstava za pokret, bolje uvežbavanje i osposobljavanje jedinica i stvaranje podesnih formacija (u kojima će biti izbegnuta glomaznost i preopterećenost), još više će doprineti racionalnom korišćenju vremena.

U vezi sa tempom razvoja budućeg rata, interesantno je i pitanje njegovog trajanja. Neki činioци govore (oružje, tehnika i oprema) da će se rat, a operacije i bojevi posebno, odvijati veoma brzo, pa će se prema tome i brzo završavati. Međutim, druge činjenice i razlozi, iako se slažu sa brzim tempom vođenja bojeva i operacija, govore o tome da će rat u celini, kao i pojedine operacije i bojevi, ipak trajati duže.

Priprema pojedinih bojeva i operacija, dovlačenje materijalnih sredstava, prikupljanje snaga i njihovo organizovanje trajaće kraće. Za vođenje jednog napada, a posebno napadne operacije, neće biti potrebna tako velika količina artiljerije, pa ni tolika materijalna sredstva kao u Drugom svetskom ratu, jer će veliki broj artiljeriskih oruđa biti zamenjen sa nekoliko nuklearnih. Za napadnu operaciju neće biti potrebna niti će biti moguća takva koncentracija žive sile i tehnike na tako malom prostoru kao u prošlosti. Snage za operaciju priključiće se na širem prostranstvu i preko šire putne mreže, zbog čega će operacija moći da se izvodi istovremeno i za kraće vreme.

Organizacioni proces biće takođe znatno kraći. Postavljanje zadataka i studiju zemljišta mnogi će komandanti i njihovi štabovi obavljati po karti, dok će samo niži komandanti i komandiri postavljati svojim potčinjenim zadatke neposredno na zemljištu pre početka napada.

Naravno, da će jedan takav ubrzani način rada, koji ide za tim da se skрати vreme čitavog procesa, zahtevati detaljnije izviđanje i aviosnimanje protivničkog položaja i bolje poznavanje zemljišta. Ali, ako se napad podržava nuklearnim oružjem, onda nije potrebno detaljno izviđanje i otkrivanje položaja svakog manjeg cilja ponaosob. Nedostatak preciznih podataka o položaju svakog topa ili mitraljeza može se nadoknaditi dejstvom nuklearnih oružja na većoj površini.

Međutim, u budućem ratu bojevi i operacije će se odvijati na daleko širem prostranstvu nego u prošlosti. Borbeni poreci branioca i napadača neće biti zgusnuti kao u toku Drugog svetskog rata. Doći će do primene principa krajnje moguće dekoncentracije, uz očuvanje borbene sposobnosti jedinica. U takvim uslovima će biti vrlo teško u kratkom vremenskom periodu uništiti protivnika. Snage će se na bojnopolju najčešće kretati u grupama koje su nerentabilne za napad nuklearnim oružjem. Ali, teško da će se grupisati na jednom mestu i u velikoj masi, jer bi protivniku na taj način pružile mogućnost da ih za kratko vreme, ako ne uništi a ono bar neutrališe. U toj igri u prostoru i vremenu, u tom neprekidnom manevru i sukobima, bez obzira na veliku pokretljivost i mobilnost svih tih radnji odužiće se trajanje pojedinih bojeva i operacija.

Jedinice će ubuduće biti žilavije, njihova otpornost veća a time će se povećati i teškoća da se one brzo unište a što će se takođe odraziti na dužinu borbenih dejstava. Može jedna strana da prodre duboko u teritoriju branioca, ali to još ne znači da je operacija završena u njenu korist. Pre svega, ona će uvek na svojim bokovima i u svojoj pozadini imati preostale snage, a drugo — i posle stotog kilometra proboja može baš glavnina koja ima

najviše uspeha da pretrpi ozbiljne gubitke većtom upotrebom nuklearnog oružja od strane branioca.

S obzirom na dužinu trajanja bojeva i operacija, duže će trajati i rat, razume se ako su u pitanju narodi koji su čvrsto rešeni da se bore. Rasturene snage i sredstva jedne zemlje se ne mogu u jednom naletu uništiti, jer će, ma koliko bio brz tempo operacija i rata u celini, za uništenje rasturenih snaga biti potrebno dosta vremena. Rat će trajati sve dok se ne iscrpu i poslednja sredstva i nestane snaga sposobnih da se bore. To može da traje i veoma dugo. Zbog svega toga je orijentacija na ratove koji bi u kratkom vremenskom periodu bili završeni sasvim pogrešna. Pravilna je ustvari orijentacija na pokretne ali i dugotrajne ratove, na brz razvoj bojeva i operacija, iznenadne i često promenljive situacije, kao i na veliku mobilnost snaga i rata.

U dosadašnjem izlaganju o vremenu se govori kao količini i njegovom značaju u nuklearnom ratu, o njegovoj povezanosti sa ostalim elementima: prostorom, pokretljivošću i njihovom zajedničkom dopunjavanju. Ali to nije sve. Vreme neće imati značaja u budućem ratu samo kao količina, već će doći do izražaja i kao astronomska i meteorološka pojava. Za vođenje borbenih dejstava, za upotrebu nuklearnog oružja, kao i zaštitu od njih, od posebne je važnosti poznavanje vremena i njegovog uticaja na pojedine elemente. Da li noć, kiša ili magla pojačavaju ili umanjuju dejstvo nuklearnog i ostalog savremenog oružja?

Vreme će prema dosadašnjim ispitivanjima i poznatim podacima i kao astronomska i kao meteorološka pojava imati vidnog uticaja na dejstvo atomskog oružja. Kada postoji velika vidljivost ovo oružje daje najbolje rezultate, jer sva njegova dejstva (udarno, toplotno i ra-

dioaktivno) dolaze do punog izražaja. Nasuprot tome, noć u izvesnoj meri ograničava svetlosno i toplotno dejstvo, a magla je u stanju da ga smanji u ogromnoj meri. Kiša takođe smanjuje toplotno dejstvo i uslove za razvoj požarnih oluja, ali ona kao i sneg može postati radioaktivna i nositi sa sobom na zemlju radioaktivne padavine.

Iz ovog izlaganja proizilazi da upotreba atomskog oružja ima najbolji efekat u toku dana — po svetlom i vedrom vremenu.

Po magli i lošem vremenu, a pogotovu u toku noći, osmatranje je otežano. Teško je uočavati ciljeve, pokrete, utvrđivanje i niz drugih mera koje preduzima protivnik. Istina, savremena sredstva za noćna izviđanja i osmatranja, naprimer, radari i sprave sa infracrvenim zracima, kao i sredstva za osvetljavanje (reflektori, osvetljavajuće rakete), avijacija za noćno snimanje, pa čak i televizija, mogu u izvesnoj meri da smanje uticaj noći na osmatranje. No, upšte uzevši, ta sredstva nikada ne mogu od noći da stvore dan, tim pre što sva ona imaju ograničen domet i mogu doći do izražaja neposredno na frontu, ali i tu samo ograničeno, dok ogromna prostranstva pozadi ili na bokovima jedinica ostaju nekontrolisana. Stalnim osvetljavanjem bojišta protivnik donekle otkriva sebe, kao cilj, a mosovna upotreba sprava sa infracrvenim zracima je ograničena s obzirom na njihovu težinu i glomaznost. Težina puške je, naprimer, sa celokupnim priborom oko 16 kg, a automata oko 8 kg. S obzirom na potrebu maksimalnog rasterećenja vojnika, teško da će bilo koja armija dati takvu spravu svakom vojniku. Prema tome, noć i vreme u koje je ograničena vidljivost svakako će uticati na buduća dejstva i smanjenje gubitaka.

S obzirom na takav uticaj noći i vremena sa ograničenom vidljivošću, nameće se još jedan zaključak, a to je da će noćna dejstva i uopšte dejstva po vremenu sa ograničenom vidljivošću u budućem ratu biti ustvari normalan a ne specifičan vid borbe kako je to bilo u prošlim ratovima. Ona će posebno biti veoma čest vid dejstva za branioca koji ne raspolaže dovoljnom količinom nuklearnog oružja ili je brojno slabiji. Isto tako, noćne borbe može često koristiti i napadač koji upotrebljava nuklearno oružje, a istovremeno raspolaže i dobro izvežbanim jedinicama za vođenje noćnih borbi. Napadi noću sprečavaju osmatranje pa samim tim i onemogućavaju efikasnu upotrebu nuklearnog oružja protiv napadača koji je tada veoma osetljiv, pošto je prinuđen da se kreće preko otkrivenog zemljišta.

Celokupna aktivnost na frontu će se odvijati pod okriljem noći. Možda će dan u izvesnoj meri zameniti noć, odnosno možda će on postati period mirovanja — jedinice ostaju ukopane i maskirane na položaju na kome su se zatekle. Možda će jedinice biti prinuđene da u toku dana uporno drže i brane izvesne položaje a u toku noći da ih napuste i povuku se na druge. Takav način dejstva bio je normalan i u toku Drugog svetskog rata, ali će u budućnosti biti još normalniji, jer bi povlačenje danju preko otkrivenog zemljišta a pogotovu kada ne bi moglo da se izvrši organizovano i u redu, moglo imati katastrofalne posledice.

Povlačenja u toku dana su mogućna samo tada ako ne pretila opasnost od napada nuklearnim oružjem. Međutim, ako se ona ipak moraju izvoditi i pod takvim uslovima, treba nastojati da se dođe u tesan dodir sa protivnikom i pritom pružiti stalan i sistematski otpor. Zbog opasnosti po sopstvene jedinice, protivnik će izbegavati

da upotrebi nuklearno oružje ili, ukoliko to i učini upotrebiće ga samo protiv onih snaga koje su u dubljoj pozadini i van bliskog dodira sa njegovim jedinicama.

S obzirom na dužinu noći i veličinu jedinice, postavlja se pitanje, da li će dejstva noću, kao i u prošlosti, biti ograničena? Ne, ona će se normalno odvijati u toku čitave noći. Zavisno od dužine trajanja noći i tempa nastupanja jedinica, mogu se zauzeti objekti u manjoj ili većoj dubini. Svako ograničavanje na zauzimanje jednog objekta u manjoj dubini, ako se radi o napadu, ne bi vodilo racionalnom korišćenju noći već bi, naprotiv, davalo mogućnosti braniocu, naprimer, da se brzo odvoji i u svitanje upotrebi nuklearno oružje.

Prelaz iz noćnih u dnevna dejstva, i obratno, trebalo bi da bude sasvim normalna pojava koja bi isključivala sve moguće komplikacije. Ustvari, promena vremena (dan i noć) iziskivala bi možda samo malo veća rasturanja i maskiranja jedinica u toku dana i održavanje što tešnjeg dodira sa protivnikom (ako se radi o napadu), kao i prekidanje pokreta ukoliko se jedinica nalazi pozadi odbranbenog položaja.

Kada se radi o korišćenju noći onda se postavlja pitanje još jednog ograničenja, naime ograničenja obima i veličine jedinice koja učestvuje u noćnim dejstvima. Dosada se u mnogim armijama smatralo kao normalno da u noćnim borbama, a posebno u noćnim napadima, mogu da učestvuju samo male taktičke jedinice, koje bi imale ograničene ciljeve. Takva gledišta su bila rezultat ograničene vidljivosti, otežanog komandovanja, preteranog nagomilavanja trupa i nemogućnosti osmatranja. Međutim, u budućem ratu gustina trupa koje napadaju neće biti velika kao što je bila u prošlosti. Jedinice će se nalaziti na širem prostranstvu, neće dolaziti do preteranog

zgušnjavanja i mešanja jedinica. S obzirom da će front biti širi, jedinice će imati više manevarskog prostora i više mogućnosti za nesmetano dejstvo. Ta činjenica, kao i mnoge potrebe i zahtevi koje nameće za noćna dejstva atomsko oružje, takođe govore o tome da ograničenja u pogledu veličine jedinice treba da otpadnu. Dejstvujući na širokom frontu i bez nagomilavanja, u isto vreme moći će da napadaju više jedinica. To se neće odnositi samo na niže i više taktičke jedinice, već i na operativne. Teško je, naprimer, napadati noću sa korpusom na frontu od 6—8 km, ali to neće biti tako ako korpus napada na frontu otprilike oko 30—50 ili više km.

Prema svemu dosada izloženom, vreme će u budućem ratu igrati izvanrednu ulogu ne samo kao količina koju treba što racionalnije iskoristiti i u kojoj treba što intenzivnije dejstvovati, već će ono imati vidan uticaj na borbena dejstva i kao astronomska i kao meteorološka pojava.

KONCENTRACIJA I DEKONCENTRACIJA

Koncentracija i dekoncentracija snaga, kako u odbrani tako i u napadu, postale su, posle pojave atomskog oružja, veoma važna ako ne i ključna pitanja taktike i operatike. Svako izvršenje odbranbenog ili napadnog zadatka zahteva grupisanje — koncentraciju snaga za držanje ili zauzimanje nekog objekta. Do pojave atomskog oružja, koncentracija, takoreći, nije imala granica. Naravno velika koncentracija snaga i sredstava došla je do izražaja u toku Prvog, a pogotovu Drugog svetskog rata. Po nekoliko korpusa, hiljade tenkova i topova grupisano je na relativno uskom frontu napada. Takva masa žive sile i tehnike obezbeđivala je potrebnu nadmoćnost i lomila snage branioca, da bi zatim kao val prodrła u dubinu. Isto tako, na određenom, možda tom istom pravcu, i branilac je grupisao svoju živu silu i tehniku.

Protiv ovakve koncentracije primenjivani su moćni vazdušni napadi ili artiljerijske protivpripreme. Iako su nanošeni znatni gubici, ipak to sve nije bilo dovoljno da spreči masovnu koncentraciju. Ona je i dalje nastavljana bez obzira na pretrpljene gubitke. Pri tome, snage su trpele samo izvesne gubitke, ali nisu uništene, već su, pošto bi se sredile, prelazile u napad, istina, ne uvek i bez posledica na dalji tok dejstva. Dekoncentracija snaga vršena je prema potrebi i planu operacije i to bez velike žurbe i ne kao posledica velikog straha od neke nove

artiljeriske protivpripreme, već iz potrebe koje je name-tala sama operacija. Posle proboja, divizije su, preko neposrednog ili slabije posednutog prostranstva, prodi-rale u dubinu koristeći sve raspoložive puteve. Ali, na-jednom se na pozornici ratnih zbivanja pojavljuje nu-klearno oružje, istina najpre u malom broju ali ipak do-vojno da pokaže svoju snagu i pruži materijala da se procene gubici koje bi mogle da pretrpe koncentrisane trupe. Kasnije, opiti su to takođe potvrdili. Veliko ra-zorno dejstvo ovog oružja, ostvareno u kratkom vremen-skom periodu, ukazalo je na neophodnost dekoncentra-cije.

Šta sada? — zapitali su se vojnici. Da li je to kraj ofanzivnih operacija, kao i kraj onako masovnih proboja kakvi su bili u toku Drugog svetskog rata? Da li je to kraj grupisanja iole većih snaga za izvođenje odbranbe-nih operacija?

Ne može se tvrditi da je atomsko oružje učinilo kraj ofanzivnim operacijama i probojima ali je očigledno da je ono učinilo vrlo riskantnim ako ne nemogućnim grupi-sanje sredstava u ranijim razmerama i da je ozbiljno dovelo u pitanje izvođenje napada (odbrane) na način kako je to bilo u Drugom svetskom ratu.

Sušтина problema je izgledala u sledećem. Ranije kon-centracije pretstavljale su težnju da se na određenom me-stu i u određeno vreme grupiše što više žive sile i vatrenih sredstava radi uspešnog izvršenja zadataka. S obzirom na ograničenu vatrenu moć artiljerije i drugih vatrenih sred-stava, koja su daleko slabija u poređenju sa atomskim oružjem, bilo je neophodno da se za proboj fronta i ne-utralisanje grupisanih snaga branioca privuče na relativno uzak front hiljade artiljeriskih oruđa, aviona, tenkova i žive sile. Koncentracija vatre trebalo je da slomi otpor

branioca, a masa žive sile da obezbedi poraz ostatka žive sile branioca, i obratno, koncentrisana vatra i živa sila branioca, kao anđiteza koncentracije protivnika, trebalo je da nanese napadaču gubitke i da ga prinudi na odustajanje od napada. Zato je koncentracija neprestano rasla i kod branioca i kod napadača.

Međutim, nuklearno oružje smanjuje potrebu za velikim koncentracijama žive sile zato što ono veliki deo ranijih zadataka preuzima na sebe. Vatra ovih oružja predstavlja kvantitativnu i kvalitativnu zamenu ranijih koncentracija vatre, ali u isto vreme i pretnju koncentracijama vatrenih sredstava. Znači, dva elementa utiču na to da se ubuduće ne vrši takva koncentracija snaga i sredstava kakva je bila u toku Drugog svetskog rata a to je: opasnost od masovnih gubitaka koje bi grupisane snage pretrpele ako bi nad njima eksplodirao nuklearni projektil, a zatim nepotrebnost koncentracije ogromnih razmera, jer je ona već ostvarena nuklearnom vatrom.

Kada se govori o koncentraciji i opasnosti koja pritom pretil misli se istovremeno i na branioca i na napadača. Ako obe strane raspolažu dovoljnom količinom nuklearnog oružja, onda su u približno jednakom položaju, odnosno napadač je donekle u nezgodnijem položaju, jer on treba, prema shvatanjima iz Drugog svetskog rata, da grupiše trostruko ili višestruko jače snage od branioca na istom frontu i da se nezaštićen kreće. Međutim i branilac nije pošteđen. Ako, naprimer, na frontu širine i dubine oko 4 km on izgubi puk ili bataljon, opasnost će i za njega biti velika. Prema tome, teškoće su približno iste i prete podjednako i napadaču i braniocu, odnosno i jedan i drugi moraju da izbegnu koncentraciju snaga (sličnu onoj u

Drugom svetskom ratu) ako žele da se sačuvaju od nepotrebnih gubitaka.

Koncentracija je ustupila mesto dekoncentraciji. Ova pojava dolazi kao jedino mogućna protivteža atomskom oružju, kao jedini način da se smanje nepotrebni a često i katastrofalni gubici.

Iako su nuklearna oružja na hiljade puta jača od konvencionalnih, dejstvo im ipak nije u srazmeri sa jačinom. Njihova snaga je isuviše koncentrisana na malom prostoru i kratkom vremenskom periodu. Snaga koja se tu koncentriše daleko premašuje snagu potrebnu za uništenje čoveka i ostalih materijalnih sredstava. To se može uporediti sa topom i revolverom: i jedan i drugi mogu da ubiju čoveka, ali je daleko ekonomičnije za to upotrebiti revolver nego artiljerisku granatu. Na taj način, iako nuklearno oružje ima veliku snagu koju ispoljava na relativno većoj površini, ono ipak može da nanese ozbiljne gubitke živoj sili i tehnici samo u užoj zoni svog efikasnog dejstva. Prema tome, ukoliko će biti manje žive sile i tehnike u toj zoni, utoliko će biti i manje gubitaka. Naravno da i drugi uslovi, o kojima će kasnije biti govora, mogu da utiču na smanjenje gubitaka.

Dekoncentracija — ne uzimajući u obzir druge okolnosti — smanjuje gubitke i po važnosti dolazi ispred načela koncentracije. Međutim, to ipak ne znači potpuno odricanje koncentracije i uopšte izbegavanje primene tog principa. Iz karakteristika atomskog oružja vidi se da taj princip ne samo da ne gubi u svojoj važnosti, već, naprotiv, njegova se uloga i značaj još više pojačavaju. Znači koncentracija ostaje i dalje, samo što se neće izvoditi u onoj formi i u onim razmerama kao u toku Drugog svetskog rata, već prvenstveno u obliku snažne vatre ostvarene nuklearnim oružjem.

Činjenica je, opet, da se dekoncentracija žive sile i ratne tehnike mora izvoditi samo je pitanje dokle i do kog stepena? Apstraktno postavljeno, jedinice je moguće rasturiti do beskonačnosti ali rat nije apstrakcija. Zadaci odbrane i napada su konkretne činjenice koje treba izvršiti. Pritom treba računati sa protivničkim snagama, zemljištem i drugim elementima. Znači, nemoguće je rasturanje snaga do beskonačnosti na grupe, grupice i pojedince.

Dokle ići u rasturanju, mišljenja su vrlo različita: jedni smatraju za granicu krajnje rasturenosti bataljon, odnosno da jedna bomba svojim dejstvom ne sme da zahvati snage veće od jednog bataljona ili divizionu. Možda je to nekada i bilo opravdano, kada se u magacinima nalazio mali broj nuklearnih bombi. Ali, danas to nije tako. Zalihe su veće i svakim danom sve više rastu. Ako divizija ima deset bataljona, to znači da sto divizija ima hiljadu bataljona. Ako bi izvesna strana i pošla tim putem da uvek koncentriše snage ne jače od bataljona, onda bi ona verovatno vrlo brzo ostala bez snaga za pružanje otpora. Naravno, ovde su apstrahovani izvesni elementi celine (zadatak, situacija i sve drugo što je vezano za njih). Često će biti izvesnog rizika u pogledu obima koncentracije snaga. Važno je samo to da se rešenju problema ne prilazi mehanički. Problem dekoncentracije nije ni prost, ni jednostavan. Ne može se rastezanjem i stezanjem postojećih šema odbrane ili napada naći rešenje. Najlakše je pronaći, usavršiti i primenjivati šablon, ali je istovremeno i najlakše boriti se protiv šablona koji protivnik primenjuje. Nigde nije bila toliko značajna ona misao druga Tita o borbi protivu šablona, — pa i partizanskih, kako On kaže, kao što će to biti u eventualnom budućem ratu. Šabloni-

ziranje poredaka i načina dejstva unapred osuđuje na neuspeh. Ali na koji način onda postići ono što se želi? Do kojih granica i kako rasturati snage? Pritom se uvek moraju imati u vidu dva momenta: izvršenje postavljenog zadatka i izbegavanje nepotrebnih gubitaka.

Uskladiti ova dva zahteva, znači naći rešenje granice koncentracije i dekoncentracije. Ipak se mora jednom dati prednost ili dobijenom zadatku ili gubicima. Dobijanje konkretnog zadatka uvek je realan čin. Nikada pretpostavljeni komandant neće, bar svesno, postaviti nerazuman i nerealan zadatak. On svakako i više od svog potčinjenog razmišlja i analizira mogućnost i cenu koštanja postavljenog zadatka. Zato rasturanje snaga, naprimer, u odbrani, treba da ide do granica koje obezbeđuju izvršenje zadatka. Tu sada dolazi do izražaja misao i inicijativa komandanta da pronade i primeni sva mogućna ratna lukavstva, prednosti situacije i drugih elemenata kako bi postavljeni zadatak izvršio sa što rasturenijim snagama.

Pitanje dekoncentracije žive sile kod branioca treba posmatrati u tesnoj vezi sa dekoncentracijom žive sile napadača, jer se i on nalazi u istoj opasnosti. Prema tome, i on mora do krajnje rentabilnih granica da rastura svoje snage. To znači da se nikako neće desiti da protivnik napada na frontu bataljona snagama puka ili divizije. Bilo bi to poželjno da učini, jer bi se na taj način dobio veoma povoljan cilj protiv koga bi itekako bila korisna upotreba nuklearnog oružja. Onaj koji vrši napad nije u povoljnijem položaju od branioca, jer on mora daleko više nego branilac da strepi od nuklearnog oružja i preterane koncentracije svojih snaga.

Veličina jedinice koja može dejstvovati, a da ne bude tučena nuklearnim oružjem zavisiće najčešće od protivnika i njegovih raspoloživih sredstava. On će na jedan

način birati ciljeve ako za jednu korpusnu operaciju ima deset nuklearnih bombi, dok će to raditi na sasvim drugi način ako ih ima dvadeset ili trideset. U prvom slučaju će tražiti krupnije ciljeve, najmanje bataljon, a u drugom će tući snage jačine čete ili baterije, a pogotovu ako su one važna smetnja njegovom nastupanju.

Izbor cilja od strane dva protivnika je relativna stvar i zavisiće od mnogih uslova. Zbog toga bi se mogla negativno odraziti svaka orijentacija i kruto predviđanje veličine cilja. Više nego ikada se situacija mora analizirati i konkretno određivati obim dekoncentracije.

Na obim i vreme trajanja koncentracije odnosno dekoncentracije utićaće razni uslovi kao: brzina prebacivanja kada su mogućnosti podjednake za obe strane, karakter zadatka, neprijatelj, zemljište i dr. Međutim, glavno je to da se na rasturanje ne gleda kao na unapred određen šablon koji se u svakoj prilici i za svaku jedinicu može primeniti. Činjenica je da snage treba rasturati do krajnje moguće granice. No, znači li, s druge strane, da takvo rasturanje vodi potpunom rasulu jedinica, odnosno prestanku njihovog postojanja, prepuštanju jedinica inicijativi najnižeg starešinskog kadra i pojedinaca, a time i gubljenje kontrole nad jedinicom? Naravno da ne znači. Možda bi beskonačno rasturanje i dovelo do toga, ali realno rasturanje do krajnje rentabilne granice, koje omogućava i smanjenje gubitaka i izvršenje zadataka, neće značiti razbijanje jedinica.

Da bi se sa ovakvim jedinicama uspešno komandovalo neophodno je da budu opremljene takvim sredstvima veze koje ovo omogućavaju. Neosporno je da će na prvo mesto doći radio, ali to nikako ne znači da se neće koristiti i kuriri na raznim prevoznim sredstvima, signalna sredstva itd. Kratko rečeno, u obzir dolaze sva ona sredstva veze

koja ne zahtevaju duže vreme za prenošenje naređenja, jer je sporo prenošenje naređenja i izveštaja u suprotnosti sa pokretljivošću borbenih dejstava a što se može odraziti na konačan ishod boja ili operacija.

Na redu je da se razmotri koncentracija žive sile i njene tehnike u atomskom ratu, odnosno kako će ona biti primenjena i u kojim razmerama.

Dekoncentracija i koncentracija tesno su povezane i one uslovljavaju jedna drugu, proizilaze jedna iz druge. Ma koliko bila potrebna razumna i realna dekoncentracija, isto toliko će biti potrebna i krajnja mogućna koncentracija snaga. Međutim, teško je utvrditi gde je granica između njih. Za izvođenje, naprimer, jedne armiske ofanzivne operacije biće potrebna koncentracija njenih snaga, samo će razlika biti u tome što ona neće biti na tako uskom prostoru kao u Drugom svetskom ratu. Pre svega, koncentracijska prostorija biće daleko veća a jedinice unutar nje (korpusi, divizije, pukovi i bataljoni) tako rasturene kako bi se obezbedili minimalni gubici bez obzira na kom bi delu te prostorije eksplodirala nuklearna bomba. Znači, koncentracija će postojati ne samo u armiji već i u okviru divizije i puka. Ona ustvari pretstavlja sredinu između izvršenja zadatka i izbegavanja gubitaka.

Nekada se snage mogu koncentrisati i preko rentabilne granice, naročito kada protivnik nema mogućnosti da na tom frontu upotrebi nuklearno oružje ili kada su snage u tesnom dodiru. Naravno, da se u takvom slučaju preuzima svestan rizik, ali nije li čitav rat jedan veliki rizik i svaka borba posebno.

Isto tako se može odstupati od rentabilne granice u smislu većeg rasturanja snaga. Snage čete, bataljona i puka mogu biti rasturene na širem prostranstvu. To je naročito pogodno onda, kada jedinica nije an-

gažovana u borbi, ili, pak, kada protivnik masovno primenjuje nuklearno oružje pa je očito da će biti ozbiljnih gubitaka ukoliko se ne pribegne krajnjoj granici rasturanja snaga. Jasno je da će dekoncentracija imati vidnog uticaja na brzinu dejstava.

Mnogo se govori o potrebi brzog rasturanja snaga, kao i njihovom prikupljanju na određenom mestu i u određeno vreme posle dejstva nuklearnog oružja. Ako se uzme u obzir ono što je već rečeno, tj. da nuklearno oružje predstavlja koncentraciju vatre i u ogromnoj meri zamjenjuje vatru artiljerije, tenkova i pešadije, onda se postavlja pitanje da li je uopšte potrebno posle upotrebe, a naročito posle masovne upotrebe ovog oružja koncentrisati snage tako gusto, kao što se to činilo u toku Drugog svetskog rata. Svakako ne. Ukoliko neki smatraju da je neophodna slična koncentracija, to je zato što ih na to još uvek vuku stare norme, šabloni i shvatanja iz prošlosti. Uobičajeno je da divizija na pravcu glavnog udara probije front i nastupa najviše u zoni 3—5 km, pa je teško zamisliti da ta divizija može uspešno da nastupa na daleko širem frontu, možda na dvadeset pa i više kilometara ili uopšte na frontu čija se širina može dosta teško unapred predvideti.

Naravno takvo nastupanje biće omogućeno nuklearnim oružjem koje će rasturenoj diviziji krčiti put kroz odbranu protivnika. No, sve će to zavisiti od situacije, zemljišta, protivnika, dobijenog zadatka i raspoloživih sredstava.

Pre svega nije tako jednostavno rasturiti snage pre napada a zatim se opet brzo grupisati posle nuklearne eksplozije, izvršiti proboj i opet se rasturiti. Isto tako teško je tačno znati kada će protivnik upotrebiti nuklearno oružje

da bi se blagovremeno pristupilo rasturanju i zatim odmah prikupilo za odbranu ili napad. A zar protivnik ne može ponoviti napade ovim oružjem? Pored toga, zbog naknadne radijacije, nemoguće je za duže vreme prikupljati i držati snage u onim zonama iznad kojih su eksplodirale nuklearne bombe. To je isuviše veliki i nepotreban rizik.

Ako se izvodi napad postavlja se pitanje da li je uopšte potrebno da se pristupa nekoj većoj koncentraciji, kad se zna da će napadačeva nuklearna oružja svakako naneti braniocu ozbiljne gubitke a činjenica je da su i braniočeve snage rasturene. Grupisanje bi moglo doći tek u periodu bliske borbe, a pre toga možda će se uz pomoć ostalog naoružanja i boljih manevara, ubacivanja i dr. moći nastupati jedinicama čija koncentrisanja ne prelaze granicu rentabilnosti.

Već je nekoliko puta pomenuta granica rentabilnosti. Postavlja se pitanje kolika je ona? Da li ona može da bude stalna veličina? Sve govori da je to pojam koji treba shvatiti kao vrlo promenljiv. Načelno, ukoliko je što manje gubitaka u zoni dejstva jedne nuklearne bombe, utoliko bolje. Nekada se možda, ako protivnik ima i upotrebljava više nuklearnih projektila, neće isplatiti da se u toj zoni nađu jedinice veće od voda ili čete, a nekada će se opet moći dozvoliti da se tamo nađe bataljon pa čak i puk. Sve zavisi od toga kakve su protivničke mogućnosti, kakvu taktiku dejstva primenjuje, koliko je važan objekat napada, kakvi su zemljišni i drugi uslovi i najzad kojom brzinom se kreću trupe. Jedna je situacija ako bataljon ide peške i na uskom prostoru treba da ostane sat ili više, dok je sasvim druga ako je to tenkovski bataljon.

Granica rentabilnosti je tesno povezana sa rizikom koji komandant u takvim slučajevima preuzima na sebe. Sasvim je razumljivo da će ona često zavisiti od zaštićenosti (ukopanosti) ljudstva. Nezaštićeno ljudstvo je uvek izloženo većoj opasnosti i, prema tome, obim dekoncentracije treba da bude veći i obrnuto. Međutim, ova dva zahteva mogu biti sasvim obrnuta u pojedinim vidovima boja. U napadu za vreme pokreta jedinice nemaju vremena da se ukopavaju a sama priroda njihovog dejstva zahteva da budu što više koncentrisane. U odbrani, međutim, snage mogu da se ukopaju i nemaju potrebe za koncentracijom takvih razmera koja je neophodna u toku napada. Kao što se vidi, potrebe i mogućnosti su sasvim obrnute.

SA ILI BEZ GLAVNOG UDARA I TEŽIŠTA ODBRANE

Hoće li se u budućem ratu u kome može doći do primene nuklearnih oružja napad izvoditi udarom pesnice ili udarom raširenih prstiju, zapravo hoće li biti glavnog udara ili će se on izvoditi rasplnutim snagama na širokom prostranstvu, pitanje je koje interesuje svakog vojnika.

Jedan od najvažnijih problema savremenog boja jeste izbor pravca glavnog udara i grupisanje nadmoćnijih snaga i sredstava na njemu.

U ratu je moguće imati apsolutnu nadmoćnost u živoj sili i tehnici, ali to ipak dosad nije bilo dovoljno da se dobiju sve bitke i rat u celini. Mnogi komandanti pobeđivali su ne na osnovu apsolutne nadmoćnosti snaga već na osnovu njihove vešte upotrebe, jačeg morala, veće borbene sposobnosti jedinica, kao i postignute relativne nadmoćnosti na odlučujućem mestu i u odlučujućem momentu.

Oduvek je nadmoćnost pretstavljala problem koji je mučio obe ratujuće strane. Ona se kroz vekove ostvarila u raznim formama i vidovima. Kod nekih zemalja postalo je pravilo da će nadmoćnost u ljudstvu i sredstvima nadoknaditi mnoge druge propuste i nedostatke, odnosno da će popraviti greške u komandovanju ili slabosti u manevru. Međutim, ratovi su pokazali da to nije baš uvek tako. Vrlo često su brojno pa i tehnički slabije armije pobeđivale nadmoćnijeg protivnika, zahvaljujući boljem mo-

ralu, izvežbanosti, iznenađenju, nadmoćnijoj taktici, a najčešće relativno postignutoj nadmoćnosti.

Interesantno je pitanje šta sve ulazi u odnos snaga? Uglavnom su pri proračunu, zavisno od stepena na kome se izvodio (taktički, operativni ili strategiski), uzimane u obzir jedinice različite veličine, obično od bataljona do divizije. Takođe su uzimane u obzir količina i odnos ratne tehnike i materijalnih sredstava, kao i odnos u materijalnom obezbeđenju.

Opšti odnos snaga se proračunava pre početka boja ili operacije, kao i u pojedinim njihovim etapama. Pod odnosom snaga uglavnom su se podrazumevali ljudski i materijalni elementi. Međutim, element koji je vrlo često remetio sve brojne odnose i uticao na to da se dobiju sasvim suprotni rezultati od onih koji su očekivani, bio je svakako moral. On se ne može obrazložiti, niti pokazati brojkama. On živi i umire u čoveku, u jedinici. Promenljiv je i podložan raznim uticajima. Čas je jači a čas slabiji, što zavisi od mnogih uslova kojima je izložen vojnik. Prema tome, on može nekad u većoj a nekad u manjoj meri da poremeti sve brojne odnose. Takođe je nemoguće brojno pokazati disciplinu i obučenosť jedinica, što ustvari ima izvanredan značaj. Ali, dobar komandant će to uvek osetiti i računati s tim kao elementom odnosa snaga. Često su bojevi, operacije, pa i čitavi ratovi, bazirani ne na brojnoj već na moralnoj nadmoćnosti sopstvenog naroda. Taj činilac, a istovremeno i mnogi drugi, i utiče na to da se ishod rata nikad unapred ne može tačno predvideti. No, bez obzira na sve to, brojnu nadmoćnost ipak ne treba zapostaviti. Mada su mnoge jedinice, naprimer, u toku našeg Narodnooslobodilačkog rata, većinu zadataka rešavale istim ili manjim odnosom snaga ipak se ne može reći da im je bolji brojni odnos bio nepotreban. Pobjeda će biti

najverovatnija tada ako postoji i moralna i brojna nadmoćnost, kao i umešno komandovanje.

Iznenadjenje i brzina dejstva mogu u izvesnoj meri obezbediti nadmoćnost na pravcu glavnog udara. Ako se posle iznenadnog dejstva nuklearne bombe po položajima protivnika, upotrebe brzopokretne jedinice koje će put od 4—5 km preći za nekoliko minuta i izbeći vatru braniočevih nuklearnih oružja, svakako će se postići izvesna nadmoćnost. Kada se jednom nađu u tesnom dodiru sa snagama branioca, a to znači van opasnosti od nuklearne eksplozije, dejstvo neće biti tako teško. Ali, da se to postigne, potrebna je tajnost u pripremi napada i brzina dejstva, tj. brzina pokreta. Rastojanje od polaznog položaja napadača do položaja branioca, koje, naprimer, može u budućem ratu iznositi 4—5 pa i više km, oklopne jedinice mogu da pređu vrlo brzo. Međutim, ako taj prostor treba da pređu pešadijske jedinice, onda se postignuti rezultati nuklearnom bombom ne mogu iskoristiti, pa čak ove snage mogu da pretrpe vrlo ozbiljne gubitke od nuklearnog oružja branioca za čiju primenu ima dosta vremena. Nadmoćnost se može postići i pravilnim korišćenjem zemljišta, vremena, itd.

Opšta strategiska nadmoćnost jedne ratujuće strane u opštem odnosu snaga može biti daleko veća nego kod druge. Pa to ipak ne znači da će ona pobeđivati, jer i slabija strana veštim i brzim manevrima, koncentracijom i dekoncentracijom snaga može da postigne relativnu nadmoćnost i da po delovima (počesno) tuče daleko jačeg protivnika. U toku jedne operacije, naprimer, može se desiti da opšti odnos snaga bude približno isti, pa čak i manji, a da ipak, slabija strana pobjedi. Veština će biti u tome, da se pravilno primeni princip glavnog udara i da se na njemu gru-

pišu potrebne snage, koje će u operaciji odigrati odlučujuću ulogu.

To isto važi i za taktiku. Divizija može napadati diviziju, ali neće uspeh postići ravnomernom raspodelom snaga, nego pravilnim izborom glavnog udara i grupisanjem nadmoćnijih snaga i sredstava.

Lokalna — relativna nadmoćnost (ostvarena na odlučujućem mestu i vremenu) obezbeđuje ostvarenje najvažnijih principa operativne veštine i taktike — izbor težišta odbrane ili pravca glavnog udara i grupisanja nadmoćnih snaga na njima.

To je pojava koja obezbeđuje da se i pored opšte nadmoćnosti protivnika postigne pobeda. Staro je i poznato pravilo taktike i operatike, da je nemoguće biti podjednako jak na svakom mestu i u svakom momentu. Biti podjednako jak, to znači biti podjednako slab i trpeti neuspeh. Izbor pravca glavnog udara u napadu izražavao je suštinu manevra i omogućavao postizanje lokalne nadmoćnosti. Na taj način su se na odlučujućem mestu i u odlučujuće vreme lomile snage protivnika, tako da je on i pored opšte nadmoćnosti bio doveden do poraza.

Glavni udar u napadu obezbeđivao je udar snažnom pesnicom po najosetljivijem mestu. To je ono što je u prošlom ratu omogućilo proboje mnogih utvrđenih linija, brzi tempo nastupanja, veliki zamah i dubinu operacija, okruženje i uništenje mnogih protivničkih jedinica. Ta ista ideja, obezbeđivala je, s druge strane, upornost, čvrstinu i uspeh odbrane, kao i odbijanje svih onih napada koji u bilo kom pogledu nisu bili u stanju da nadmaše snagu odbrane. Bez glavnog udara i bez grupisanja nadmoćnijih snaga i sredstava na njemu, ne bi bilo ni manevarske taktike, odnosno ni manevarskog rata koji je po svom karakteru pretstavljao oličenje Drugog svetskog rata.

Međutim, to je prošlost. A za nas je važno, kako će se pitanje glavnog udara rešavati u budućem ratu?

Dejstvo nuklearnog oružja očigledno zahteva povećanje pokretljivosti jedinica, veću brzinu dejstva, brze manevre po frontu i dubini, zatim veći zamah operacija, dublje prodore i dejstva na širem prostranstvu. S obzirom na to manevar treba da dođe do još većeg izražaja nego što je to bio slučaj u Drugom svetskom ratu. Znači, glavni udar morao bi se još više koristiti. Ali u atomskom ratu nije moguće voditi izrazito manevarski rat i postizati pobeđe bez nadmoćnih snaga na pojedinim pravcima, pa bilo da je ona izražena u moralnom ili materijalnom pogledu ili i u jednom i drugom istovremeno. Nuklearno oružje nameće potrebu za takvim načinom dejstva ali zahteva još jedan princip koji se pojavljuje kao neizbežan element budućih dejstava. To je dekoncentracija. Na prvi pogled izgleda da taj princip apsolutno negira primenu glavnog udara u budućem ratu, a da više nameće napad koji bi se izvodio ne udarom pesnice, već raširenim prstima. On ima i svog opravdanja iako manevarska taktika baš suprotno želi. To su dve suprotnosti.

Kako postupiti u ovom sukobu, šta zapravo usvojiti? Odreći se glavnog udara u interesu čuvanja žive sile ili usvojiti glavni udar bez obzira na gubitke?

Pri rešavanju ovog problema bilo bi nepravilno pa i nemoguće zauzeti krajnje ekstreman stav, zbog toga što taktika budućeg rata neće biti rezultat lične volje pojedinaca ili genijalnih komandanata, već onih uticajnih faktora — u prvom redu čoveka i tehnike — koji tu taktiku uslovljavaju i utiču na njen razvoj i stvaranje. Bilo bi nepravilno usvojiti samo glavni udar ili samo dekoncentraciju. Svi činoci govore da će u određenim granicama i vremenu biti usvojeno i jedno i drugo. Odgovor na to, kao

i na pitanje kako naći sredinu između te dve krajnosti, može se dobiti na osnovu kraće analize elemenata koji utiču na izbor i usvajanje ideje glavnog udara.

Ako se uzme za primer Drugi svetski rat i u njemu posmatra pitanje glavnog udara, videće se da je na njemu grupisana ogromna masa artiljerije, tenkova i žive sile. Na jednom kilometru fronta bilo je do 300 artiljeriskih oruđa i do 100 tenkova. Divizije su dobijale front proboja od 2—4 km. Sva ta snaga trebalo je, i u prvom redu, da obezbedi dovoljno snažnu vatru da bi se branilac neutralisao, a vrlo retko, i to samo delimično, i uništio. Preostale snage protivnika su i pored pretrpljenih gubitaka u toku artiljeriske i aviopripreme još uvek bile snažne, pa je masovno grupisanje napadačevih tenkova i pešadije trebalo da ih potpuno slomi i omogući proboj odbranbenih položaja.

Ako bi se uzeo taj šablon i tako masovno grupisale snage na pravcu glavnog udara, načinila bi se veoma teška greška. Tako grupisane snage bile bi u kratkom vremenskom periodu i to sa nekoliko nuklearnih bombi izbačene iz stroja.

Nuklearno oružje branioca negira takvo grupisanje snaga napadača, a takvu koncentraciju vatre čini nepotrebnom. Umesto stotinu oruđa na jedan kilometar fronta i stotine aviona, drugim rečima umesto masovne vatre klasičnih sredstava, pojavljuje se vatra nuklearnih oružja. Međutim, ovo oružje nikako ne isključuje potrebu za klasičnom vatrom (istina samo u manjem obimu). Te dve vatre dopunjuju jedna drugu, a tamo gde se neće koristiti nuklearna vatra klasična dobija svoj raniji značaj.

Još uvek ostaje otvoreno pitanje da li i u kolikoj meri vatra nuklearnog oružja zamenjuje i nadoknađuje dejstvo pešadiskih i oklopnih jedinica? Ako se pođe od toga da

nuklearna vatra pretstavlja veliku koncentraciju vatre i da će njeni efekti biti daleko veći u odnosu na efekte postignute klasičnom vatrom, onda otpada i potreba za masovnim koncentracijama pešadije i tenkova kakva je bila u Drugom svetskom ratu. Ranije ostvarivano masiranje snaga u napadu trebalo je, i pored gubitaka koje će te snage pretrpeti u toku napada, da obezbedi izvršenje zadatka. Znači, vatra artiljerije i avijacije nije mogla sve da uništi, nego je za dovršenje zadataka i razvijanje uspeha u dubini bila potrebna veća masa tenkova i pešadije. Primenom nuklearnog oružja, a pogotovu masovnom, branilac će imati takve gubitke da neće pružiti ozbiljniji otpor u dubini a samim tim otpada potreba za velikim masama pešadije i tenkova.

Znači u budućem ratu nuklearno oružje pojavljuje se kao nov elemenat koji, s jedne strane, zahteva dekoncentraciju snage, a s druge zamenjuje te snage, jer, upotrebjeno makar i pojedinačno, ono pretstavlja veliku koncentraciju vatre. U njemu je izražen jedan bitan element, tj. vatra koja, pored ostalog, obezbeđuje i sprovođenje ideje glavnog udara u napadu (težišta u odbrani). Prema tome, vatra ovog oružja, obezbeđuje primenu principa izbora glavnog udara u napadu (težišta u odbrani).

Dok su ranije artiljerija i avijacija obezbeđivale primenu principa glavnog udara, sada će većim delom njihovu ulogu preuzeti nuklearno oružje. Drugim rečima, tamo gde se nanosi glavni udar, tamo će sigurno biti primenjena i nuklearna oružja. S obzirom na to, ideja izbora pravca glavnog udara i grupisanje snaga na njemu ostaje i u budućem ratu. Ona će obezbediti da manevar dođe do još većeg izražaja, nego što je bio u toku Drugog svetskog rata s tim što će se njegovo obezbeđenje i nadmoćnost ostvarivati drugačije.

Međutim, ni u prošlom a ni u budućem ratu neće biti dovoljno da se samo odredi pravac glavnog udara (težište odbrane), već je neophodno i njegovo materijalno obezbeđenje, odnosno grupisanje nadmoćnijih snaga i sredstava.

Nuklearna oružja i njihova primena na pojedinim pravcima u napadu ili odbrani, prvo je materijalni znak nadmoćnosti i to prvenstveno u napadu pa tek onda u odbrani.

Pomoću ovog oružja obezbeđuje se materijalna nadmoćnost u vatri. Ali ona nije dovoljna. Zato je neophodno obezbediti izvesnu nadmoćnost u živoj sili, tenkovima i artiljeriji. No, pitanje je dokle ići u toj nadmoćnosti?

Da bi se uništila preostala živa sila branioca, posle nuklearne eksplozije, potrebne su, kao što je već ranije rečeno, odgovarajuće snage pešadije i tenkova koje će artiljerija i avijacija podržati da bi se protivnik definitivno uništio. Međutim, teško je unapred predvideti dokle treba ići pri grupisanju pešadije i tenkova, a još je teže predvideti neke norme. Može se, uglavnom, reći da oklopne i pešadijske snage napadača treba da budu sposobne da likvidiraju preostale snage koje su se branile na širem frontu — i u isto vreme da izbegnu nepotrebne gubitke od njihovog nuklearnog oružja. Znači, treba naći kompromis, a on će zavisiti od mnogobrojnih faktora, u prvom redu, od nuklearnih mogućnosti protivnika i od blizine napadačevih i braniočevih snaga. Tu će ponekad igrati značajnu ulogu i sračunati rizik, koji će, u datom trenutku i za kratko vreme, komandant svesno preuzimati, računajući unapred sa svim posledicama koje mogu da iskrсну. Činjenica je da će u atomskom ratu nadmoćnost u pešadiji i tenkovima biti takođe važan element. Ta se nadmoćnost može ispoljiti na dva načina: nadmoć-

nije snage se odjednom obrušavaju na protivnika, ili se postepenim narastanjem ona postiže u toku bliske borbe. Čvrst dodir isključuje mogućnost upotrebe nuklearnog oružja te se sukob rešava živom silom, tenkovima i ostalom tehnikom. Drugi način omogućuje i protivniku potrebno vreme za istu reakciju, ali je manje riskantan nego prvi.

Ubacivanje snaga će predstavljati važan element i u izvesnim slučajevima će izražavati ideju glavnog udara. U prošlosti je uloga ubačenih snaga uglavnom bila više pomoćnog značaja, ali danas to više nije. Ubačene jedinice dolaze u tesan dodir sa snagama branioca pa su na taj način najmanje izložene dejstvu njegovog nuklearnog oružja. Za njih postoji najmanji rizik da pretrpe ozbiljne gubitke a samim tim i verovatnoća da postignu i veći uspeh. One će to postići bilo eksploatacijom sopstvenih eksplozija, bilo sprečavanjem pokreta i dejstva protivničkih rezervi radi blokiranja položaja iznad koga je eksplodirala nuklearna bomba, te tako omogućuju brz razvoj svojim jedinicama. Znači, izražavanje ideje glavnog udara upotrebom ubačenih jedinica ne samo da obezbeđuje uspeh postavljenog zadatka već gubitke svodi na minimum.

Sve su to elementi koji u manjoj ili većoj meri mogu da obezbede ideju glavnog udara i povećaju materijalnu nadmoćnost izraženu nuklearnim oružjem, pešadiskim jedinicama, tenkovima i avijacijom. No, to sve ipak prilikom izbora pravca glavnog udara, ne isključuje uzimanje u obzir i niza drugih elemenata, naprimer: snage protivnika i njegove nuklearne mogućnosti; karakter zemljišta i njegov uticaj na dejstvo nuklearnog oružja i pokretljivost jedinica; sopstvene snage i sopstvene nuklearne mogućnosti; vreme kao meteorološka pojava i

količina. O svim tim elementima treba razmišljati i sa njima računati prilikom određivanja snaga i pravca glavnog udara. Iz ranijeg izlaganja se uglavnom vidi da glavni udar kao princip operatike a pogotovu taktike ostaje i dalje kao neophodan princip budućeg rata. Iz toga se, takođe, vidi da će udari više nego ikada ranije biti izvođeni čvrsto stisnutom pesnicom a ne raširenim prstima.

U vezi sa pitanjem glavnog udara i grupisanjem jačih snaga na njemu pojavljuje se i pitanje pomoćnog udara i ekonomije snaga uopšte. Na koji način će se ostvariti pomoćni udar, tj. na kom principu, i kako obezbediti najekonomičniju upotrebu snaga?

Ako se glavni udar shvati kao izraz najvećih napora od kojih zavisi uspeh u celini, onda će pomoćni udar, kao i u prošlosti, biti nešto slično. Na pomoćnom udaru će svakako biti manje snaga i manje nuklearnih sredstava nego na glavnom. S obzirom da će jedinice dejstvovati na daleko širem prostranstvu, nego što je to bilo u ranijim ratovima, to će se pravac glavnog i pomoćnog udara verovatno određivati i kod nižih taktičkih jedinica: puka, bataljona pa i čete. Grupisanje snaga na ta dva pravca (iako će oni biti daleko širi nego u Drugom svetском ratu), postizaće se na račun slabljenja drugih delova fronta. Međutim, uloga pomoćnog pravca u budućem ratu biće daleko veća nego u prošlosti. Snage na pomoćnom pravcu moći će, uz podršku nuklearnog oružja, da prodiru u veću dubinu protivnika. To će biti moguće i potrebno. Moguće, jer su snage branioca daleko rasturenije, što dozvoljava lakše dejstvo na čitavom frontu pa i na svim pravcima, a olakšano time što verovatno kod napadača neće postojati gusti streljački strojevi, kao što je to nekada bilo, već će se po pravcima dejstvovati u manjim grupama. Potrebno, jer će se uticaj pomoćnog

udara daleko više odraziti na uspeh glavnog udara nego što je to bilo u prošlosti. Takvo dejstvo će biti potrebno i zbog toga da bi se izbegle nuklearne eksplozije protivnika, koji često neće znati gde je glavni a gde pomoćni udar napadača, ili gde i sa kakvim ciljem dejstvuju ostale snage.

Izbor težišta u odbrani i grupisanje neophodnih snaga i sredstava na njemu sastojao se u prošlosti u tome što se u određenom rejonu ili zoni odbrane jedne jedinice birao najvažniji-ključni položaj koji se zatim posedao najboljim jedinicama, najgušćim rasporedom i najsolidnije utvrđivao.

Grupisanje je bilo u većini slučajeva ograničeno važnošću pravaca i raspoloživom živom silom i tehnikom. Postojale su norme ali je opšte uverenje bilo, i to s pravom, da je uspeh odbrane veći ako su gušće snage, brojnija vatrena sredstva i bolje utvrđeno zemljište. Takav položaj pretstavljao je ključ odbrane čitave jedinice. Njegovim padom ili zadržavanjem rešavalo se pitanje odbrane čitavog rejona ili zone. Ali takvo grupisanje u atomskom ratu ne dolazi u obzir, jer bi braničeve zbijene snage bile izložene velikim gubicima (jedna nominalna bomba po normama širine fronta iz Drugog svetskog rata bila bi dovoljna za jedan puk). Takva koncentracija u budućem ratu čak nije potrebna, jer nuklearna oružja mogu da obezbede braniocu jaču vatru no ma kakva koncentracija artiljerije, avijacije i ostalih klasičnih vatrelih sredstava. Isto tako više nije ni potrebna velika gustina pešadiskih jedinica na kilometar fronta odbrane ili na kvadratni kilometar branjene površine, jer protivnik neće napadati velikom masom pešadije i tenkova. Manjim i rasturenijim grupama pešadije i tenkova pro-

tivnika, mogu se takođe suprotstaviti manje grupe pešadije i tenkova branioca.

Kad se govorilo o odnosu žive sile i zemljišta došlo se do zaključka da je živa sila u odnosu na zemljište primarnijeg značaja i da je fizički nemoguće po svaku cenu održati jedan položaj, ako iznad njega eksplodira nuklearna bomba. To znači da bi grupisanje snaga na jednom položaju izabranom kao težište, kao i čvrsto vezivanje za njega, bilo uzaludno bez obzira kako su se te jedinice ukopale.

A gde je onda izlaz?

Njega treba tražiti u taktici odbrane. Vezivanje težišta odbrane za jedan određeni ključni položaj i njegovo uporno držanje pretstavljaju odraz pozicijske odbrane iz Prvog i Drugog svetskog rata. Ako se takva odbrana usvoji, onda će biti sasvim jasno da će se težište odbrane i dalje ispoljavati grupisanjem snaga na čvrstim, ključnim položajima i njihovim upornim držanjem. Međutim, ako se usvoji gledište prema kome zemljište nije primarno već živa sila, onda se samim tim nameće elastična odbrana u kojoj će doći do velikog izražaja ofanzivnost, manevar i protivnapadi. Ali da bi to tako bilo, biće potreban daleko veći prostor za dejstva, nego što je bio u Drugom svetskom ratu. Međutim, i u takvoj odbrani mora postojati težište, samo se ono neće izraziti statičkim vezivanjem za ključne položaje, već će doći do izražaja u vidu odbrane određenih pravaca a ne položaja. Jedinice će dejstvovati u dubokoj zoni odbrane (divizija do 50 i više kilometara i možda isto toliko širine), pa samim tim neće morati da grupiše svoje snage na jednom položaju nego ih može rasporediti duž najvažnijeg pravca i tako ispoljiti težište odbrane i grupisanje snaga. U tako dubokoj zoni divizija može da manevriše i da primenjuje razne

vidove dejstva sa ciljem da spreči prodor protivnika. U tom prostoru će ona moći ne samo da se brani već i da vrši protivnapade. Svoje težište i grupisanje divizija će izraziti još i upotrebom nuklearnog oružja i manevrom snaga sprečavajući prodor neprijatelja bilo dejstvom sa fronta, bokova ili iz pozadine.

Nadmoćnost na težištu odbrane, pogotovu u ratu sa primenom nuklearnih oružja, postiže se još i dobrim moralom i obučenošću. Štaviše ovi elementi mogu da smanje potrebu za većim brojem jedinica i oružja.

Teško je izmeriti moral i obučenosť jedinica. Tu ne pomaže ni metar ni kilogram. Što je još gore, teško je vršiti upoređenje u odnosu na protivnika ali se to borbom i stečenim iskustvom može uvek uočiti. Bilo je bezbroj slučajeva u ratu da komandant divizije kaže, naprimera, da »ova brigada može da izvrši taj zadatak a ova ne«, ili, pak, da je moral i borbena sposobnost jednog bataljona bila takva da je on mogao lakše izvršiti jedan zadatak nego druga dva bataljona ili brigada. Kakva je brigada, kakvi su bataljoni, šta oni mogu, šta ne mogu, to se u ratu oseća i zna.

*

Težište napada ili odbrane može se, kao i ranije, menjati i premeštati. Sve zavisi od protivnika, zemljišta i postignutog uspeha na pravcu glavnog ili pomoćnog udara, odnosno težišta odbrane, ili od napada ostalih jedinica koje nisu uključene ni u jedan od ovih pravaca.

Prenošenje težišta ili napadnog pravca sa jednog na drugi pravac biće ubuduće daleko lakše, s obzirom na upotrebu nuklearnog oružja, pošto je sa njima relativno veoma lak manevar. U tom slučaju neće biti potrebno da se u velikom broju prebacuju tenkovi i pešadija, a pogotovu ne artiljerija, kako je to bilo u toku Drugog svetskog rata.

Prema svemu izloženom može se zaključiti da će se ubuduće itekako primenjivati glavni udar u napadu, a težište u odbrani i grupisanje potrebnih snaga i sredstava na njima.

POKRETLJIVOST PROTIV VATRE

Oduvek je pokretljivost trupa igrala značajnu ulogu pri vođenju ratnih dejstava. Brzim pokretima trupa sticane su ne samo prednosti, već su nadoknađivani i nedostaci (pogrešno izabran vid, mesto i vreme dejstva, greške u komandovanju i dr.). Izvanredne zamisli pa i čitavi manevri postizali su uspeh ili trpeli poraz zahvaljujući baš većoj ili slabijoj pokretljivosti trupa. Prednost koju pruža zemljište uvek je koristio onaj protivnik koji ga je pre poseo. Ako su dva protivnička puka, naprimer, morala da pređu jednako otstojanje do nekog ključnog položaja, prednost je svakako imao onaj koji je prvi stigao, a pogotovu ako je uspeo i da se ukopa. Pokretljivost trupa omogućila je i vođenje pokretljivog rata kao što je, naprimer, bio Drugi svetski rat. Sposobnost trupe da se brzo prebaci u toku boja, ili van njega, preko raznovrsnog zemljišta ustvari pretstavlja stepen njene pokretljivosti. Takva sposobnost je pored niza drugih faktora (nadmoćnost snaga, bolje jedinice, jače vatre, bolje zamišljen manevar i dr.), omogućavala veliki broj uspehlih operacija i bojeva za okruženje i uništenje protivnika. Isto tako je pokretljivost vrlo često bila činilac koji je, naravno, pored ostalih, omogućavao brzo izvlačenje jedinica i to često i preko teško prohodnog zemljišta, kao i izbegavanje okruženja. Onaj koji je imao pokretljivije jedinice uvek je lakše rešavao mnoge zadatke,

jer je bio elastičniji pa se bolje prilagođavao konkretnoj situaciji.

Pojava novih oružja a posebno atomskih, dovela je do toga da je pitanje pokretljivosti trupa postalo daleko značajnije nego u prošlosti. Međutim, ne treba smatrati da pokretljivost treba da opadne s obzirom da je ukopavanje jedan od neophodnih načina da se zaštite živa sila i materijalna sredstva od atomskog oružja.

Dok je koncentracija vatre u atomskom oružju ostvarena do neslućenih razmera, dotle su transportna sredstva i njihov pogon isti kao i u Drugom svetskom ratu. Pokretljivost postignuta primenom motora, bilo u vazduhoplovstvu, suvozemnim snagama ili mornarici, ustvari je ograničena, jer zavisi od ogromnih količina goriva. Ta zavisnost postaje sve veća sa povećanjem rastojanja između tih sredstava i njihovih baza za snabdevanje. Što je najgore primenom atomskih oružja baze i izvori snabdevanja mogu se lako uništiti ili preseći linije dotura, a samim tim se parališe pokretljivost jedinica. Zbog ograničene snage i nosivosti a s obzirom na potrebe neophodno je imati veliki broj transportnih sredstava što pretstavlja takođe pogodan cilj za atomsko oružje. Ali drugačije će izgledati situacija kada jedan avion na atomski pogon bude u mogućnosti da odjednom primi bataljon ili puk i prenese ih sa jednog mesta na drugo.

Kada se govori o povećanju brzine pojedinih klasičnih vozila, može se, sa praktične tačke gledišta, smatrati da je ona kod mnogih danas već dostigla svoj vrhunac. Kamion praktično ne može da se kreće većom brzinom od one sa kojom danas vozi, a brzina tenka ne zavisi samo od motora već i od zemljišta.

Sadašnja pokretljivost vozila je ograničena i prostorom i vremenom, tj. brzinom, samo što je ta ograničenost

od različitog značaja za pojedine zemlje. Za jednu prostorno manju zemlju, koja ima nameru da se brani, nema nikakvog značaja pokretljivost na nekoliko hiljada kilometara. Međutim, i za nju bi, kao i za sve ostale zemlje, nezavisnost pokreta savremenih sredstava od pogonskih goriva itekako bio važan momenat. Tek onda kada se atomska energija bude nesmetano koristila za pogon transportnih sredstava i tako obezbedi nezavisnost od velike količine goriva, i kada se još više usavrše oružja koja će trošiti manje municije a postizati veći efekat, tek tada će biti postignut sklad između atomskih oružja i pokretljivosti. Ali, do tog vremena treba sadanje mogućnosti podesiti potrebama rata u kome bi došlo do primene atomskog oružja.

Koncentracija i dekoncentracija snaga su neminovni principi kojih se svaka jedinica mora pridržavati. Međutim, njihovo ostvarenje direktno zavisi od pokretljivosti jedinica i njihove sposobnosti da se brzo rasture na širem prostranstvu. Od pokretljivosti i brzine takođe zavisi i prikupljanje snaga do jedne rentabilne granice, kao i njihova upotreba u boju. Brzim izvlačenjem preživelih sa prostorija nad kojima su eksplodirale atomske bombe mogu se spasiti životi mnogih vojnika i obrnuto.

Time nije rečeno sve o pokretljivosti. Iako mnogi pretpostavljaju da će izlaz u budućem ratu biti jedino u boljem ukopavanju i solidnijoj izgradnji postojećih elemenata fortifikacije — naročito poljske — činjenice pokazuju da će se snazi atomskog oružja sem ukopavanja i oklopa jedino još moći suprotstaviti pokret trupa sa jednog rejona u drugi. Naravno, ne odvojeno i nezavisno od ukopavanja već istovremeno sa njim. Poziciska odbrana ma koliko da je bila aktivna u suštini je vezana za utvrđene položaje sa kojih su jedinice odbijale napade.

To je bilo u prošlosti, ali ubuduće neće biti tako, jer bi nepokretna jedinica bila izložena ubitačnom dejstvu atomskog oružja. Moraće se koristiti elastičnost i pokretljivost u odbranbenim dejstvima, tj. odbrana kombinovana sa protivnapadima. Takva dejstva će biti u direktnoj zavisnosti od pokretljivosti trupa.

Isto tako će se i napadna dejstva (koja će se odvijati na širem prostranstvu bez fronta i pozadine, a što će često dovesti do izmešanosti obostranih jedinica) ostvariti samo onda ako su jedinice veoma pokretljive. Zamah i dubina mnogih operacija u toku Drugog svetskog rata su i postignuti baš zahvaljujući velikoj pokretljivosti. To ujedno znači da su manevri i u napadu i u odbrani zavisni od pokretljivosti. Manevar može da bude genijalno zamišljen ali ako on ne može da bude blagovremeno ostvaren zbog slabe pokretljivosti jedinica kako po mestu tako i po vremenu, onda je on iluzoran.

Iznenadjenja, koja su važan elemenat u budućem ratu, zavisice u znatnoj meri od pokretljivosti. Širok je pojam pokretljivosti u pogledu ove ili one radnje, ovog ili onog principa vođenja boja i operacija. Na neke od njih pokretljivost utiče direktno a na druge indirektno, ali, s obzirom na primenu nuklearnog oružja, veoma značajno. Značaj pokretljivosti najbolje će se istaći ako se kaže da je ona jedan od aktivnih elemenata za izbegavanje nuklearnih udara a time i za smanjenje verovatnih gubitaka, dok je ukopavanje samo pasivan elemenat za zaštitu.

Nova oružja zahtevaju maksimalnu pokretljivost. Međutim, kada se realno posmatraju činioци koji tu pokretljivost obezbeđuju, dolazi se do zaključka šta se u tom pogledu može učiniti i kako se ona može poboljšati.

Pokret trupa na frontu i u dubokoj pozadini se ostvaruje peške ili pomoću motora.

Pokretljivost je opšti pojam koji može biti definisan na različite načine, ali on u suštini znači sposobnost jedinica da se u najkraćem vremenskom periodu prebace sa jednog mesta na drugo. Brzina kojom se kreću jedinice samo je jedan od elemenata koji utiču na pokretljivost. Zapravo, brzina i pokretljivost se toliko prepliću, dopunjuju jedna drugu i zavise jedna od druge da je između njih teško povući granicu. No, ipak više izgleda da je brzina element pokretljivosti. Međutim, taj element je vrlo različit, za pešaka iznosi po danu oko 4 km na čas, za motorno vozilo van borbe oko 30 km, dok se avion ili helikopter daleko brže kreću.

Pokretljivost pešaka zavisi od opterećenja, a pogotovu od terena na kome se kreće i vremena u kome dejstvuje. Mnogo brže će se kretati i biti mnogo pokretljiviji vojnik sa deset kilograma tereta nego onaj sa trideset. Jedan od glavnih uslova, dakle, da se povećava pokretljivost pešaka jeste olakšavanje njegove opreme putem smelog izbacivanja svega onoga što izgleda nužno ali ne i neophodno. Uostalom vojnik sam baca sve ono što svojom težinom prevazilazi njegove mogućnosti.

Smanjenje tereta kod motorizovanih jedinica radi izbegavanja preopterećenja motora takođe povećava njegovu pokretljivost, ali to, ipak, nije toliko značajno kao kod pešaka.

Stoga treba težiti da se stvori što lakše lično naoružanje, municija i oprema. Možda bi, s obzirom na to, mnogi delovi oružja mogli da se izrade od lakšeg materijala. To je naročito potrebno ako se bliskoj vatri prida veći značaj.

Ali ne samo lično, već i sve ostalo pešadisko naoružanje treba da bude lakše. Mitraljez, naprimer, ima teško postolje. Istina ono obezbeđuje veću tačnost pogađanja, ali i znatno otežava pokretljivost. Ovo oruđe na lakom postolju, naročito u borbi daleko je lakše i brže prebacivati sa jednog mesta na drugo. Na taj način ono može da izvrši veći broj zadataka i da izbegava vatru protivnika.

Iz svega navedenog proističe da je pokretljivost neophodan uslov za postizanje uspeha. Prema tome, ako se to unapred ne uradi, vojnik će se sam rasteretiti od svega suvišnog, a to praktično znači da će milioni biti uzaludno bačeni. Težina oružja utiče ne samo na smanjenje pokretljivosti jedinice već i na efikasnost njene upotrebe. I još nešto — puške, automati, bazuke i laki mitraljezi mogu se smestiti u skloništa zajedno sa borcem. Međutim to nije slučaj sa glomaznim oružjem. Izbacivanjem mitraljeza, pa i mitraljeskih četa iz bataljona uz istovremeno povećanje vatrene moći odeljenja i vodova, postigla bi se višestruka korist. Povećala bi se pokretljivost bataljona, ljudstvo mitraljeske čete bi se moglo upotrebiti za izvršenje drugih zadataka, smanjila bi se potreba za transportnim sredstvima, a što je najvažnije ne bi se smanjila vatrena moć bataljona, nego bi se, naprotiv, povećanjem automatskog oružja u odeljenjima i vodovima još više povećala.

Na taj način bi se postigla ujednačena pokretljivost jedinica u bataljonu. Brzina pokretljivosti bi bila ravna brzini pešaka. Pokretljivost jedinice bila bi velika, jer ne bi bila vezana za puteve. Ali u isto vreme sa bataljonom, kao celinom, stvar stoji donekle drugačije. On još ima minobacačku četvu i bestrzajne topove. Ta oruđa zahtevaju transportna sredstva, motorna ili stočna, a sa-

mim tim takva jedinica je vezana za puteve ili bar za prohodno zemljište.

Kod puka je još teža situacija.

Možda bi dalja tehnološka ispitivanja i usavršavanja težih pešadiskih oruđa, naprimer korišćenjem lakih aluminiskih legura za izradu pojedinih delova, uticala da se smanji težina oruđa do krajnje moguće granice, jer je od velike važnosti da četa, bataljon ili puk budu pokretljivi kao celina.

Formacija jedinice će takođe uticati na pokretljivost. Jasno je da ukoliko je formacija neke jedinice veća da će i njena pokretljivost biti manja. Zato, smanjenje formacije jedinice istovremeno znači i smanjenje njene glomaznosti a samim tim i povećanje pokretljivosti, a što je neophodno u atomskom ratu.

Pokretljivost jedinice, bez obzira da li se kreće peške ili koristi motor, zavisi od konfiguracije zemljišta, stanja i broja puteva. Pešadiska divizija maršuje 4 km na čas danju a 3 km noću. To je normalna brzina kretanja. Ali, ako se ona kreće samo po jednom putu svakako će izgubiti mnogo vremena na razvijanje i prikupljanje, a to praktično znači da je slabo pokretljiva. Ali to neće biti ako maršuje duž dve ili tri komunikacije. Naročito je važno imati u vidu ovaj uslov za vreme boja i procene krajnje moguće pokretljivosti koja se može postići na tom zemljištu. Postrojavanjem marševskih i borbenih porredaka, koji su u skladu sa zemljištem može se povećati ili smanjiti pokretljivost trupe.

Preduzimanjem drugih mera, naprimer uvežbavanje pešaka za brze marševe a posade tenkova za brzu vožnju van puteva, povećava se takođe pokretljivost. Pored ovoga će i brzina komandovanja, kao i smanjenje orga-

nizaciskog procesa, direktno uticati ne samo na brzinu kretanja jedinica već i na njihovu pokretljivost uopšte.

Kada je reč o pokretljivosti jedinica, treba imati u vidu dve pokretljivosti: onu koju jedinica ostvaruje van borbe radi priprema za njeno vođenje u bližoj ili dubljoj pozadini, i onu u toku boja. I jedna i druga su važne ali se nijedna ne može uvek ostvariti istim sredstvima i istom brzinom. Ukoliko je jedinica udaljenija od neprijatelja i van njegovog domašaja, utoliko je njen pokret slobodniji a pokretljivost veća. Međutim, u toku boja ona je daleko manja zato što se pokret pešadije u pozadini može ostvariti železnicom ili autotransportom, a u borbi ona se kreće peške i pod vatrom protivnika. I jedna i druga pokretljivost su važne i podjednako utiču na vođenje boja, ali će u atomskim uslovima pokretljivost na bojištu biti daleko važnija. Izbegavanje udara (nuklearnog oružja, u taktičkoj i operativnoj dubini, biće omogućeno najčešće zahvaljujući pokretljivosti jedinica bez obzira da li se one premeštaju iz jednog u drugi rejon ili teže da se napadajući što više približe protivniku. Značaj pokretljivosti u pozadini će se isto tako ogledati u brzom i rastresitom prebacivanju jedinica.

Napred je već rečeno da jedinicu treba posmatrati kao celinu, jer ako je jedna njena komponenta manje pokretljivija od druge, onda je to već nesklad koji dovodi do toga da se pokretljivost cele jedinice često svodi na pokretljivost najmanje pokretne komponente. I rodovi vojske, u okviru jedne jedinice, takođe treba da budu jednako pokretljivi.

Ovde su moguće izvesne kombinacije pokreta. Na primer, jedna pešadiska jedinica, može prema ukazanoj potrebi da bude snabdevena kamionima. Znači, pokretljivost je različita. Ali, kamion je u ovom slučaju samo sred-

stvo transporta. Povećanjem brzine i većim brojem turnusa smanjuje se potrebna količina kamiona. Zatim dolazi u pitanje odnos pokretljivosti pešadije i tenkova u zajedničkom boju. Brzina tenkova je veća a to je već nesklad koji narušava sadejstvo. Srećom i tu se može naći izlaz u različitim kombinacijama njihove zajedničke upotrebe.

Očigledno je da će pokretljivost jedinica u budućem ratu, igrati izvanrednu ulogu. Prema tome se nameće potreba da se ona obezbedi do krajnje mogućih granica, a prema realnim mogućnostima i potrebama.

Pokretljivost jedinice zavisiće i od pokretljivosti njenih pozadinskih jedinica. Jedinica, dotur i evakuacija tesno su povezani i njihova brzina mora da bude usklađena. Svaki nesklad doveo bi do slabe pokretljivosti i izazvao niz drugih nedostataka.

Povećanje pokretljivosti jedne armije motorom, pre svega zavisi od ekonomskih mogućnosti zemlje i izvora goriva. No, postavlja se pitanje koliki bi broj i količina tih sredstava bili potrebni da se armija zasiti motorima i šta pritom treba imati u vidu? Da li je ona armija koja je sva na točkovima stvarno najpokretljivija i da li će ona najbolje izvršiti svoj zadatak?

Motorizovana armija ima dva krupna nedostatka: apsolutno je zavisna od puteva a zbog glomaznosti predstavlja odličan cilj za nuklearna oružja. U Prvom svetskom ratu su, naprimer, sve operacije bile vezane za pravce kretanja železničkih linija (radi obezbeđenja transporta) a danas i za putnu mrežu. Za diviziju koja bi, recimo, imala 2.000 — 2.500 vozila (kao što ih imaju neke divizije stranih armija) bio bi problem kako i kuda je uputiti. U tom slučaju divizija bi bila rob svoje tehnike i puteva, pa samim tim oni ne bi služili njenim potre-

bama. Motor treba da obezbedi pokretljivost divizije i to kako u toku boja tako i u pozadini.

Međutim, treba imati na umu da se borba ne odigrava samo duž puteva, pa se zato od vozila zahteva maksimalna pokretljivost i van njih.

Stepen motorizacije armije treba uskladiti prema karakteru zemljišta i raspoloživoj putnoj mreži. Stoga će studija, odnosno detaljno proučavanje zemljišta, pa i čitave državne teritorije, kao celine, pružiti odgovor na pitanje kakvu će pokretljivost imati dotična armija. Sasvim bi bilo nerealno da jedna zemlja, pretežno planinskog karaktera, motorizuje svaku svoju jedinicu, dok će armije koje će se boriti u ravnici i srednje ispresecanom zemljištu daleko više koristiti motor. Prema karakteru zemljišta treba predvideti i jedinice. To praktično znači da njihova pokretljivost mora da bude u saglasnosti a ne u raskoraku sa karakterom zemljišta i raspoloživom putnom mrežom.

Pored ovoga pokretljivost protivnika znatno će uticati na pokretljivost sopstvenih jedinica. Postoje dva izlaza: raspolagati takvim sredstvima koja će na datom zemljištu (naprimer u ravnici) obezbediti jedinicama istu ili veću pokretljivost nego što je ima protivnik, a ako je to nemoguće, onda primeniti podesnu taktiku ili ga raznovrsnim pa i atomskim oružjem lišiti te nadmoćnosti. Isto tako i izbor zemljišta za vođenje borbe na kome je protivniku nemoguće da primeni tehniku lišava ga te nadmoćnosti. Primer za to imamo u našem Narodnooslobodilačkom ratu u kome su okupatorske jedinice po svim pravilima morale da budu pokretljivije od naših snaga. I stvarno, kada se neprijatelj nesmetano kretao duž puteva ili pruga, on je bio brži od naših jedinica. Međutim, inicijativa za izbor zemljišta na kome će se voditi borba

bila je najčešće u našim rukama. Razume se da su naši komandanti birali takvo zemljište na kome protivnik nije mogao potpuno da iskoristi tehniku, a samim tim bio je lišen prednosti koju mu ona pruža. Tako je on u toku boja morao da se kreće peške, pa je na taj način, u pogledu pokretljivosti, vrlo često dolazio u nepovoljan položaj. Njegov vojnik je, iako bolje opremljen i hranjen, daleko izostajao iza našeg u pogledu izdržljivosti i pokretljivosti. Protivnik može da se liši pokretljivosti i masovnom primenom efikasnih oružja protivu njegove tehnike.

U svakom slučaju je važno imati jednaku ili veću pokretljivost od protivnika bez obzira kako se ona ostvarivala: bilo istim sredstvima, bilo lišavanjem protivnika mogućnosti da svoja pokretna tehnička sredstva iskoristi do maksimuma i da pomoću njih bude u nadmoćnijem položaju.

Jedno od najvažnijih sredstava koje može presudno uticati na odluku o stepenu pokretljivosti armije svakako je atomsko oružje i njegovo dejstvo na sve faktore koji utiču na pokretljivost jedinica.

U kojoj meri atomsko oružje može da onemogući snabdevanje motornih vozila gorivom, onesposobi puteve i železničke pruge i, na kraju, kolika treba da bude brzina kretanja ljudstva na bojištu da bi se izbeglo dejstvo nuklearnog oružja? Sve su to pitanja koja treba, takođe, razmotriti kada je reč o obezbeđenju pokretljivosti.

Najosetljivije su na dejstvo atomskih oružja stalne komunikacije i objekti na njima. U slučaju prizemne eksplozije, naprimer, na jednom železničkom čvoru, biće potrebno suviše dugo vremena da prestane radioaktivnost, odnosno da bi se zatrpao krater ili izgradio obilazni krak. Međutim, iako je efekat veliki, ipak se železnička mreža jedne zemlje nikada ne može potpuno uništiti i paralisati.

Putevi, kao stalne linije saobraćaja, takođe predstavljaju osetljive objekte napada, ali ne u tolikoj meri kao pruge.

Stalne komunikacije u tesnacima najosetljivije su na rušenje, jer ih je teško opraviti ili izraditi obilazne.

Upoređujući dejstvo atomskog oružja na železničke pruge, tunele, vijadukte i železnički transport, sa dejstvom na puteve i automobilski transport, nameće se zaključak da su pruge osetljivije i da se na njima može lakše paralisati saobraćaj. Zbog toga je orijentacija ka kamionskom transportu, i pored toga što je ona možda skuplja, s vojne tačke gledišta više opravdana. Ova se vrsta transporta, bez obzira na pretrpljene gubitke, razrušene puteve i teškoće pri snabdevanju, može bolje prilagoditi budućem ratu i u celini je daleko elastičnije sredstvo nego železnica.

Ali ova vrsta transporta je mogućna samo dotle dok su obezbeđeni putevi. U slučaju kada nema puteva ili su oni onemogućeni za upotrebu, mora se tražiti drugi izlaz. I još nešto, za pozadinu, a naročito dublju, kamionski transport će biti jedno od najvažnijih sredstava. Međutim, postavlja se pitanje koja će se sredstva moći upotrebiti u taktičkoj i operativnoj dubini, bilo u napadu bilo u odbrani? Drugi svetski rat je pokazao da su na bojnopolju potrebna motorna sredstva koja su nezavisna od puteva. Atomska oružja to još više zahtevaju, jer ako se motorna vozila kreću samo putevima onda u tom slučaju nema decentralizacije i protivniku ne treba mnogo vremena da pronađe pogodan cilj. Prema tome vozila moraju biti sposobna da se kreću i van puteva. Za sada se to jedino može postići tenkovima i guseničarima — transporterima i to, naravno, na zemljištu čija konfiguracija i reljef dozvoljavaju upotrebu tih sredstava.

Veći broj ovih sredstava obezbeđuje veću i masovniju pokretljivost jedinica, a ona je naročito važna pri napadu i eksploataciji nuklearne podrške, kao i pri brznoj dekoncentraciji. Posebno je važno da se pomoću ovih sredstava obezbedi snabdevanje i pokret rodova vojske. Artiljerija, naprimer, u budućem ratu ne bi smela da bude tako čvrsto vezana za puteve kao što je bila u toku Drugog svetskog rata. Drugo je pitanje kako uskladiti organizacionu raspodelu ovih sredstava i u kome broju ih treba dodeliti jedinicama. To pitanje će biti razmotreno kasnije.

Kada je reč o masovnoj primeni motornih sredstava, radi obezbeđenja pokretljivosti armije, mora se razmotriti još jedan problem. Ubitačna moć atomskih oružja se povećava sa povećanjem broja sredstava i žive sile na jedinici površine. Prema tome, divizija koja ima, naprimer, 2.500 vozila pretstavlja idealan cilj. Kada bi to sve bili tenkovi i transporteri, onda ne bi ni bilo tako strašno, jer se oni mogu teže uništiti ali sa kamionima je daleko ozbiljnija stvar. Problem bi se mogao rešiti i ovako: ako, naprimer, divizija želi da izbegne posle dovlačenja snaga na položaj uništenje kamiona, onda je neophodno da ih sve pošalje u duboku operativnu pozadinu i rasturi na širem prostranstvu. Napred ostaju samo sredstva koja se mogu kretati van puteva i pešak koji treba da se osloni na svoje noge. Znači, diviziji kamioni služe za pokret po putevima i to pozadi glavnog položaja. Međutim, samo takva transportna sredstva nisu dovoljna, jer su u tom slučaju pešaci na bojištu posle eksplozije napadačevog nuklearnog projektila prinuđeni da se iz rejonu eksplozije, ako to zahteva intenzitet radijacije, izvlače peške ili pomoću tenkova. Interesantno je pitanje da li će se pešak pravovremeno izvući iz zatvorene zone? U momentu eksplozije on se obično nalazi u skloništu koje ga,

zavisno od debljine pokrivača i udaljenosti od nulte tačke, štiti od udarnog, toplotnog i radioaktivnog dejstva. Sve to traje vrlo kratko vreme. Jedino naknadna radijacija, koja nastaje usled zatrovanosti površine zemljišta, može da dovede do toga da se borci moraju povući iz tog rejona. Intenzitet naknadne radijacije nastale pri vazdušnoj eksploziji je takav da će brzina pešaka verovatno biti dovoljna da se on može bez posledica skloniti sa zatrovanog zemljišta.

Naravno da bi u tom slučaju dobrodošli transporteri guseničari. U izvesnim slučajevima moraće da se izvrši vrlo brza evakuacija i zbog toga će biti neophodna upotreba transportnih sredstava iz dubine, pa čak i helikoptera za izvlačenje povređenih ili za hitnu evakuaciju ljudstva kome preti ozbiljna opasnost od naknadne radijacije.

Napadač će radijaciju od svoga nuklearnog projektila sprečiti na taj način što će podesiti visinu eksplozije iznad protivničkih položaja tako da se naknadna radijacija može svesti na minimum. U tom slučaju i kretanje pešadije preko prostoriije zahvaćene eksplozijom biće moguće. Vreme trajanja pokreta zavisice od intenziteta zračenja i dozvoljene doze koju vojnik može da primi.

Najpodesnije transportno sredstvo u atomskom ratu jeste avijacija, a naročito helikopteri. Do punog izražaja će doći njihova upotreba ne samo za dotur materijala i evakuaciju ranjenika već i za transport i prebacivanje težih oruđa i trupa. S obzirom da nisu vezani za komunikacije i aerodrome, oni mogu da se primenjuju na svakom zemljištu i u svako doba dana i noći. Naročito će biti značajna njihova primena na planinskom zemljištu gde je otežana masovna upotreba drugih vrsta transporta izuzev nosećeg i stočnog.

U kojoj meri će jedna armija biti motorizovana i pokretljiva zavisi od njene doktrine, zemljišta na kome će se voditi rat i ekonomske moći zemlje. Apsolutno je logično i neophodno da divizija, koja će dejstvovati na udaljenim prostranstvima i koja treba da prevali hiljadu kilometara, bude sasvim motorizovana. Ali to nije nužno za sve divizije malih armija koje nemaju nameru da osvajaju tuđu teritoriju.

Iz dosadašnjih analiza jasno se vidi da će se i u atomskim uslovima pokretljivost jedinica moći ostvariti peške ili pomoću motora. Brzina pešaka je dovoljna da se izbegnu katastrofalne posledice, ali pokretljivost pomoću motora obezbeđuje brzu koncentraciju i eksploataciju nuklearne podrške i izbegavanje udara atomskog oružja. I jedna i druga vrsta pokretljivosti imaju svoje mesto u budućem ratu. Negde se može upotrebiti motorno vozilo a negde samo pokret peške.

Bilo bi sasvim pogrešno, a možda i katastrofalno za jednu armiju, ako bi se oslonila samo na jedan način pokretljivosti. Kombinacija svih načina transporta je svakako najcelishodniji izlaz.

Za pešadiske jedinice je važno da im se dovoljno razvije taktička i operativna pokretljivost. Taktička treba da obezbedi izvođenje manevra, brzih napada i brzo povlačenje a to se sve odvija van puteva. Zbog toga taktička pokretljivost jedinica i dolazi najviše u obzir. Za to su pogodnije manje jedinice, dok bataljoni, puk ili divizija već zavise od transporta. Za njih je utoliko teže ukoliko im se transportna sredstva mogu kretati samo duž puteva.

Izlaz se može naći samo u upotrebi takvih vozila koja neće biti zavisna od puteva. Znači dolaze u obzir guseni-

čari, helikopteri pa i tovarna stoka. Kombinacija transporta radi obezbeđenja maksimalne taktičke ili operativne pokretljivosti sama po sebi se nameće. Dok se, na primer, divizija nalazi u dodiru sa protivnikom i dok vodi borbu ona će se kretati peške, ali će zato u svim ostalim situacijama uvek težiti motornim vozilima. Međutim ako ona ima samo stočni transport, onda je to nemoguće.

Najpogodnije bi bilo da pešadijske divizije imaju za teže naoružanje i opremu gusenični transport a za snabdevanje municijom i hranom kamione guseničare ili transportna sredstva tipa »Roligon«, dok za hitne intervencije svakako će biti najpodesniji helikopteri.

Prevelika zasićenost divizije i armije motornim vozilima na točkovima, stvara od ovih jedinica glomazno i u izvesnom smislu nepokretno telo, jer se komunikacije, za koje su takve jedinice vezane, mogu vrlo lako onesposobiti.

Jedinice ne bi trebalo da budu robovi motora i pokretljivosti zasnovanoj na njima, već pokretljivost treba da bude potčinjena interesu jedinice, njenoj nameri i mogućnostima.

Budući rat, u celini posmatrano, biće veoma pokretljiv i mobilan. Manevar će igrati značajnu ulogu.

Ostvarenje univerzalne pokretljivosti mora biti u skladu sa ranije iznesenim faktorima: ekonomskom mogućnošću zemlje, karakterom zemljišta i stanjem puteva. Takođe se javlja potreba za usklađivanjem pokretljivosti sopstvenih snaga sa pokretljivošću snaga protivnika i koncepcijom vođenja rata. Na taj način će se obezbeđivati snaga sposobna da u atomskom ratu savlada nebrojene prepreke koje on nameće.

Pokret ni u budućem ratu sa primenom nuklearnih oružja neće biti zaustavljen. Ali će snaga vatre biti tolika da je apsolutno neophodno da se ona izbegne ako se hoće da preživi a to se može postići samo zahvaljujući ukopavanju i pokretljivosti koja će biti sposobna da izbegne snagu te vatre.

»POKRETNOST« UKOPAVANJE

Pojava atomskih oružja izazvala je u početku izvesnu zabrinutost, naime postavljalo se pitanje da li postoji mogućnost zaštite. Da li je ono svemoguće? Da li ljudi treba da se odreknu borbe pred tako razornom energijom? Odgovor nije trebalo dugo čekati. Neizvesnost je trajala samo do momenta dok se kroz opitne vežbe nisu dobili taktičko-tehnički podaci o mogućnostima ovog oružja, a koji su potvrdili ono staro pravilo koje se nebrojano puta ponovilo u istoriji: niti je pronađeno svemoguće uništavajuće oružje, niti apsolutna zaštita. Ali, zaštita svakako postoji, kako na frontu tako i u pozadini. Opiti su pokazali da se udaru i radijaciji suprotstavlja sa uspehom deblji sloj zemlje, beton ili čelik.

Mogućnosti zaštite su takve da često na izvesnom udaljenju od nulte tačke eksplozije i najmanji zaklon može sačuvati život čoveku. Opšte uzeto, zaštita kao sredstvo protivu atomskih oružja postoji i sa tom činjenicom treba računati.

Kakva je zaštita i kakvi su njeni izgledi na bojnopolju — mestu gde će biti najveći deo žive sile i gde se mogu očekivati najveći udari nuklearnim oružjem?

Polazeći od taktičko-tehničkih mogućnosti nuklearnih oružja moguće je reći da se na frontu može, u manjoj ili većoj meri, zaštititi ljudstvo i naoružanje. To se može postići na mnogo načina. Naprimer: rasturanjem

snaga na široj prostoriji, pokretljivošću jedinica i njihovim čestim premeštanjem sa jednog položaja na drugi, maskiranjem a što je najvažnije ukopavanjem.

Rasturanje i dekoncentracija smanjuju gustinu žive sile i tehnike na kvadratnom kilometru površine, a samim tim se smanjuje i broj gubitaka ako nuklearni projektil eksplodira iznad posednutog prostora. Rasturanje snaga, dakle, ne sprečava gubitke već ih samo smanjuje.

Pokretljivost i često prebacivanje jedinica sa jednog mesta na drugo, kao i maskiranje posednutih položaja, imaju za zadatak da protivnika obmanu u pogledu stvarno posednutog položaja i navedu ga na pogrešne zaključke kako bi nuklearna sredstva upotrebio protiv neposednutih rejlona.

Pored ovih mera postoje i druge (disciplina na položaju, obučenost ljudstva, što bliži dodir sa protivnikom u toku boja i dr.), ali sve one samo smanjuju gubitke. Međutim, jedina mera koja predstavlja pravu i neposrednu zaštitu jeste ukopavanje žive sile i ratne tehnike.

Prema tome, ukopavanje je svakako jedna od osnovnih mera zaštite a sve ostale mogu se u odnosu na ukopavanje smatrati kao pomoćne. Međutim, primena jedne mere niukom slučaju ne isključuje drugu, već naprotiv, uvek zahteva kombinovano korišćenje koje u tom slučaju obezbeđuje daleko potpuniju zaštitu.

Ukopavanje je, dakle, jedino protivredstvo nuklearnom oružju. Ono u velikoj meri može da zaštiti ljudstvo i tehniku i na taj način smanji gubitke. Nije li ovo tvrdjenje protivrečno sa ranijim izlaganjem? Kad se govorilo o odnosu zemljišta i žive sile, rečeno je da na položaju ne postoji mogućnost apsolutne zaštite, pa prema tome ni fizička mogućnost da se jedan položaj po svaku cenu brani i odbrani. I nije se pogrešilo, jer se apsolutna zaštita

može postići samo duboko ukopanim podzemnim skloništima, a naročito ako su u stenama. Ali ako se ne može postići apsolutna zaštita to ne znači odreći se i delimične. Od avionskih bombi i artiljerijskih granata u toku Drugog svetskog rata i pored solidnih utvrđenja nije bilo apsolutne zaštite. Poljska fortifikacija može da pruži zadovoljavajuću zaštitu, čak i u blizini nulte tačke, a iz njenih objekata se može i dejstvovati. Kada se uporede gubici koje mogu da pretrpe ukopane ili neukopane trupe na jednom istom položaju iznad koga je eksplodirala nuklearna bomba, dolazi se, naprimer, do ovih rezultata: ako se u slučaju vazdušne eksplozije koriste najobičniji streljački zakloni normalnog profila, gubici će biti smanjeni za oko 60—70% u odnosu na nezaklonjeno ljudstvo. Ali, ako se ide dalje pa se kao zaklon koriste rovovi u kojima su izgrađena podgrudobrnska skloništa, izvesni gubici će biti naneseni trupama samo u krugu poluprečnika od 650 metara.

Skloništa sa debelom pokrivkom od zemlje (više od jednog metra) mogu do izvesne mere da zaštite ljudstvo i u blizini nulte tačke.

Međutim, ako je eksplozija prizemna ili podzemna onda se živa sila ni u kakvim rentabilnim skloništima ne može zaštititi, pa čak i ako su stalnog tipa. Međutim, ovakav način upotrebe biće ređi, jer je radijus dejstva takve nuklearne eksplozije relativno mali, a zemljište teže kontaminirano. Ali ako bi se i izgradili objekti koji bi izdržali ove eksplozije, postavlja se pitanje čemu će na položaju služiti betonska skloništa ukopana 30 ili 50 metara pod zemljom? Ona mogu biti potpuno nekorisna, jer se može desiti da se usled eksplozije izlazi zatrpaju i tako spreči izlazak boraca, a ako do toga i ne dođe trupa neće moći da se bori, jer će zemljište, usled podzemne

eksplozije, biti tako kontaminirano da je svaki opstanak na njemu nemogućan. Intenzitet naknadne radijacije je takav da se trupe neminovno i što brže moraju da povuku ili u neoštećena i nekontaminirana skloništa ili u druge rejone. Prema tome, milioni novca i radnih časova su bačeni gotovo ni u šta.

Svi su izgledi da su stalna fortifikaciska utvrđenja i linije slične Mažino i Sigfrid-liniji preživele svoje dane kao što je to nekada bio slučaj sa srednjevekovnim zamkovima i nadzemnim tvrđavama, čiji zidovi nisu mogli da odole snazi artiljerije. Zato se na stalna utvrđenja danas ne može gledati kao ranije, već se treba ograničiti samo na njihovu izgradnju na izvesnim prilazima, čiji će zadaci biti ograničeni i na dobro prostudiranom zemljištu, na kome nuklearna eksplozija neće dati odgovarajuće rezultate.

Znači, s jedne strane, ispada da je moćnim podzemnim utvrđenjima i utvrđenim linijama, prema dosadašnjim shvatanjima najboljoj zaštiti došao kraj, a sa druge — da je ukopavanje jedino sredstvo zaštite i da ukopana jedinica trpi daleko manje gubitaka od one koja nije ukopana. U čemu je suština problema?

Utvrđene linije i rejoni ne mogu se masovno koristiti. To ne dozvoljavaju ni vreme ni finansiska sredstva najbogatijih zemalja. Dakle, sve u svemu biće ih malo. Međutim, protivnik, zavisno od svojih mogućnosti, ima računa i može protivu ograničenog broja betonskih i podzemnih utvrđenja da upotrebi veću količinu atomskih bombi kako bi ih razrušio. Prema tome, za kratko vreme mogu se izgubiti ta utvrđenja. Ali materijalni gubici nisu prvostepeni (jer kad je u pitanju odbrana nezavisnosti, onda ništa nije skupo), već je daleko važniji drugi gubitak, a to je moralni poraz. Nacija se godinama priprema,

ljudi u sebi gaje nadu i stvaraju iluzije o svemogućoj zaštiti pomoću betona i čelika a pritom ne uzimaju u obzir i ne oslanjaju se na druge mogućnosti odbrane. Ali kada beton prsne lomi se i duh otpora i gubi potpuno poverenje ljudi u sopstvene snage. Tada redovno dolazi do ovakvog, veoma pogrešnog rezonovanja. Kako se čovek može suprotstaviti neprijatelju ako mu se nije mogao suprotstaviti beton i čelik? Ali, ne treba zaboraviti da snaga Spartanaca nije bila u utvrđenim gradovima. Oni uprkos praksi koja je tada vladala nisu svoje gradove opasivali zidom niti ih utvrđivali, već su od svog duha i svog tela gradili neosvojive tvrđave. Nisu se bojali najezde, jer su bili sigurni u sebe. Kasnije se pokazalo da su bili u pravu i oni i drugi narodi koji su sledili njihov primer. I u slučaju da atomska oružja ne budu primenjena u budućem ratu, stalne fortifikacione linije neće biti neosvojive, jer su i konvencionalna sredstva dovoljno jaka da probiju oklop i beton. Ali, ta ista sredstva neće biti dovoljno efikasna da slome odbranu onih koji se uzdaju više u sebe nego u snagu betona ili čelika.

Ako je slabost utvrđenih linija i utvrđenih reiona u njihovoj malobrojnosti i mogućnosti koncentrisanja na njih veće količine atomskih oružja, onda je snaga običnog poljskog utvrđivanja u njegovoj masovnosti i u duhu vojnika koji se prvenstveno oslanja na sebe i svoju snagu. Kada se neprijatelj nađe pred mnoštvom rovova i zaklona nasturenih na širokom prostranstvu, teško je da će imati dovoljno oružja koje će prekriti to prostranstvo, a onaj leo koji bude tučen ipak neće pretrpeti tako katastrofalne gubitke da ne bi mogao produžiti sa daljim pružanjem otpora.

Kao najbolja zaštita, prema tome, ostaje ukopavanje. Ono je kao sredstvo zaštite jedino sposobno da čoveka

ili tehniku zaštiti od udarnog, toplotnog i radiološkog dejstva. Deo žive sile oko nulte tačke i vatrenih sredstava možda će biti uništen, ali zar su se i u ranijim ratovima masovno gradila skloništa koja su štitila od svega. Ciljevi kod nulte tačke biće uništeni ako nisu ukopani.

Ukopavanje ljudstva i materijala u budućem ratu igraće takvu ulogu da bi se moglo uzeti kao pravilo sledeće: svaki vojnik ili sredstvo ma gde se kretali treba svoj zaklon da »nose« sa sobom, odnosno treba uvek da imaju u zemlji iskopanu makar i najobičniju rupu. To bi trebalo da bude princip utvrđivanja. On u suštini znači mnogo. Ma gde se našao u napadu, odbrani ili na odmoru, gde će ostati u toku dana ili noći, na položaju koji je tek zauzeo i odakle će uskoro krenuti vojnik treba da se ukopa. I u toku Drugog svetskog rata mnogo se polagalo na utvrđivanje, ali u budućem ratu to će se činiti na svakom mestu, bez obzira da li će položaj iskoristiti ili ne. Jedinica se može nalaziti na stotine kilometara u dubini, ali je ukopavanje i u tom slučaju neophodno. Domet lansiranih sredstava je takav da se atomska oružja u svakom trenutku mogu obrušiti na jedinicu. Iz svega izloženog vidi se da su dekoncentracija i ukopavanje dve mere koje su stalni pratilac trupa u budućem ratu.

Pojam ukopavanja ne bi trebalo mešati sa sistemom utvrđivanja. To je poseban problem. Ukopavanje je povezano sa pokretljivošću trupa. Atomska oružja zahteva česte pokrete i mobilnost, a pojedini sistemi utvrđivanja zahtevaju duže zadržavanje na određenom položaju. Očito je da se, pre svega, mora udovoljiti zahtevu pokretljivosti, ali se zato ukopavanje trupa kao takvo ne može zanemariti. Znači, »pokretno« ukopavanje se pojavljuje kao neophodnost budućeg rata.

Ovakvo ukopavanje niukom slučaju ne znači prelazak na poziciski način ratovanja. Ono samo znači da se pri svakom zastanku mora odmah pristupiti ukopavanju ljudstva i tehnike. To je najbolji izlaz u pogledu zaštite.

Ranije se u malo dubljoj pozadini i moglo čekati sa ukopavanjem, ali u budućem ratu to nikako ne sme biti. Jedan propušten sat, koliko je potrebno vojniku, a možda i manje, da sebi iskopa dubok zaklon može da bude katastrofalan. Neka jedinica je mogla, naprimer, da postigne izvanredne uspehe, da probije front, prodre duboko u pozadinu, zauzme neki važan položaj i uopšte postigne uspeh koji opija i oduševljava, odnosno koji govori da je protivnička moć slomljena. Ali ako u tom zanosu jedinica zastane i ne ukopa se, protivnik može ipak da ima koji avion sa atomskom bombom ili vođenu atomsku raketu. Na taj način sav postignut uspeh može se svesti na nulu.

Dobro je imati savršeno uređen položaj, ali ako se nema vremena dovoljna je i obična rupa. Shvatanje da samo dobro uređeni položaji mogu pružiti zaštitu, značilo bi uopšte se ne ukopavati, jer po normama iz Drugog svetskog rata za ukopavanje jednog bataljona — utvrđivanje bataljonskog odbranbenog rejona — bilo je potrebno 20—30 dana. A šta će biti ubuduće gde će frontovi biti daleko širi a bataljoni verovatno manji. Čekati i ukopavati se tako dugo, značilo bi katastrofu. Iz taktičko-tehničkih podataka o dejstvu nuklearnog oružja vidi se da je svaki zaklon, bez obzira kakav, dobra zaštita. Lako je kasnije povezivati individualno iskopane zaklone. Isto tako čekati da se završi organizaciski proces, kao u toku Drugog svetskog rata, pa tek onda pristupiti utvrđivanju nikako nije preporučljivo. Ništa ne smeta i neće biti pogrešno ako vojnik, taman što je iskopao sebi zaklon, mora

da se kreće dalje. Neće biti štetno ni beskorisno ako se, možda za vreme pokreta i zastanka, iskopaju nekoliko zaklona pa se posle napuste.

Budući rat će u suštini biti veoma pokretan i vrlo mobilan, ali će ukopavanje biti redovan pratilac svih tih pokreta. Rat će se ustvari sastojati — grubo rečeno — iz čestih i brzih pokreta (manevara), ukopavanja i zadržavanja u izgrađenim skloništim. Prema tome termin »pokretno« ukopavanje sasvim će odgovarati karakteru budućeg rata i biće stalni pratilac svakog pokreta i zastanka.

Neukopavanje pod izgovorom hrabrosti boraca ili starešina biće neoprostiva greška. Ukopavanje mora biti obaveza i za vojnika i za starešinu. U hitnim momentima, kada postoji verovatnoća upotrebe atomskih oružja, i oficiri će biti prinuđeni da se brzo ukopavaju. Iz toga proističe da će ašovčić biti jako cenjena alatka u budućem ratu.

Prilikom ukopavanja prvenstvo ima živa sila, a tek za njom dolazi oprema.

Materijalna sredstva se neće ukopavati ako je vreme zastanka manje od vremena potrebnog za njegovo ukopavanje. Pritom se takođe pojavljuje problem radne snage odnosno mogućnosti poslužilaca da na vreme ukopaju svoja oruđa. Vojnik će za sebe lično iskopati zaklon a kasnije će ga udruženim snagama pretvoriti u rov, ali je teško ukopati artiljerisko oruđe, kamion, konja ili što drugo, a pogotovu kada je vreme ograničeno. Međutim, snaga motora koja pokreće motorno vozilo možda bi mogla da se iskoristi i za samoukopavanje uz izvesne adaptacije. Takve mašine bi trebalo da budu sasvim jednostavne. Ovakve adaptacije najlakše je izvesti kod tenkova i samohodnih oruđa. Za njih je to i od velike va-

žnosti. Ukopani u zemlju i u blizini nulte tačke, oni će pretrpeti minimalne gubitke. Oni će, takođe, predstavljati malu siluetu a moći će i lakše da dejstvuju i odbijaju napade protivnika. U slučaju nužde i tenk može biti dobro zaštitno sredstvo kako za posadu, tako i za pešadiju koja će se podvući ispod njega.

Problem brzog ukopavanja može se rešiti i pridavanjem specijalnih mašina transportnim, oklopnim i artijeriskim jedinicama. Mašine — kopači bile bi veoma povoljne i za pešadiske jedinice, a naročito za kopanje rovova u dubljoj pozadini. Mnogi probni tipovi već danas postoje a neprestano se radi na njihovom usavršavanju. Takođe se mogu koristiti i mašine namenjene za mirnodopske radove: mašine za kopanje rupa za električne stubove i mašine za kopanje kanala.

Pored mašina za kopanje neophodno je koristiti i civilno stanovništvo. Frontovi će biti širi, odbrana dublja a u jedinicama će verovatno biti manje ljudstva nego u toku Drugog svetskog rata. Znači, ljudstvo u jedinicama svakako neće moći da samo reši sve probleme utvrđivanja ako mu ne pomognu mašine ili narod iz pozadine.

Pod ukopavanjem u budućem ratu treba shvatiti ukopavanje ne samo ljudstva i tehnike već i skladišta.

Ukopavanje može da pruži zaštitu ali, ipak, ono samo po sebi nije dovoljno i tek sa pokretom, kao sastavnim delom, ispuniće svoj zadatak.

VATRENA MOĆ I SAMOSTALNOST JEDINICA

Atomska oružja nameću mnogobrojne promene ne samo u načinu vođenja borbenih dejstava već i u organizaciji oružanih snaga.

Rasturanje snaga i njihova brza koncentracija radi izvršavanja pojedinih zadataka, velika pokretljivost i manevarska sposobnost, samostalnost u borbenim dejstvima, sposobnost zaštite i eksploatacije vatre nuklearnog oružja, povećavanje vatrene moći jedinica — sve su to zahtevi koji proističu kao posledica upotrebe novih oružja a u isto vreme direktno utiču na organizaciju i formaciju oružanih snaga.

Od oružanih snaga, njihovog naoružanja, formacije i organizacije, kao i sposobnosti, zavisi ishod svakog pa i budućeg rata.

Ako se pođe samo od nekih ranije izloženih zahteva koji se postavljaju pred jedinice u vezi sa dekoncentracijom snaga i njihovom sposobnosti za samostalno dejstvo na širem prostranstvu, postavlja se pitanje šta samo ta dva zahteva nameću budućim jedinicama i u čemu će se sve to odraziti.

Grupisanjem žive sile i vatrenih sredstava u Drugom svetskom ratu težilo se da se tim putem postigne proboj odnosno odbije napad protivničkih snaga. Međutim, u budućoj odbrani ili napadu nepotrebno je i nerentabilno tako raditi. Nuklearno oružje zahteva ne samo povećanje

rastojanja između jedinica, već do izvesne granice i unutar njih. Samim tim ako se ostane pri sadanjim formacijama i naoružanju, vatrena moć, kako u odbrani tako i u napadu, biće daleko slabija.

Rasturanje jedinica po frontu i dubini zahteva od njih izvesnu samostalnost dejstva. Ona mora biti utoliko veća ukoliko je pokretljivost jedinice slabija. Uzmimo, naprimer, dva pešadiska bataljona koji su međusobno udaljeni oko 4 km. Svakom od njih biće potrebno skoro sat vremena da pritekne u pomoć onom drugom. Međutim, ako je u pitanju tenkovski ili motorizovani bataljon, onda će za isti zadatak trebati daleko manje vremena. U prvom slučaju, bataljon mora duže da izdrži u borbi, da bude samostalniji i sposobniji da bi se odupro protivniku. Zbog toga se pred jedinicu postavlja još jedan zahtev, tj. nije dovoljno da ona poseduje jaka vatrena sredstva pomoću kojih može da ostvari dovoljnu gustinu vatre koja će nadoknaditi rasturanje, već je neophodno da raspolaze svim vrstama oružja koje će joj pomoći da se samostalno bori i odupre svim napadnim sredstvima protivnika.

Ali, tu se postavlja pitanje odnosa zadatka i oružja.

Jedna pešadiska jedinica u toku boja mora računati sa sledećim naoružanjem protivnika: pešadiskim, artiljerijom i minobacačima, avionima i tenkovima i na kraju sa nuklearnim oružjima, hemiskim i biološkim borbenim sredstvima.

Ne uzimajući u obzir aktivne mere i sredstva koje više taktičke ili operativne jedinice primenjuju u borbi protiv nuklearnog oružja, artiljerije, avijacije i drugih sredstava, sve jedinice, od najmanjih pa do najviših primenjuju i niz drugih mera zaštite, odnosno ukopavanje, maskiranje, manevar snagama, promenu položaja itd. Kad

protivnik krene u napad pešadijom i tenkovima, jedinica, manja ili veća, treba da bude sposobna da se suprotstavi i odbije taj napad. Međutim, ako ta ista jedinica treba da napada, onda je situacija donekle izmenjena i biće joj možda potrebna i nova sredstva. Znači, i tada se nameće potreba za omogućavanjem samostalnog dejstva. Samo je pitanje da li je tu samostalnost moguće uvek obezbediti (za odbranu i napad, forsiranje reka, itd.). Očito je da je nemoguće ostvariti univerzalnu samostalnost za sve jedinice počev od odeljenja do korpusa i to za sve vidove boja. Kao što nije moguće postići da jedan jedini borac bude sposoban da se samostalno bori protiv svih sredstava, to se tako isto ne može postići ni kad su u pitanju jedinice. Ukoliko su sredstva jača i razornija utoliko će i samostalnost biti više ograničena, tj. ostvariće se samo na određenom stepenu. Četa može samostalno da izvrši neke zadatke odbrane, međutim ona to neće moći da postigne u napadu. Za njeno dejstvo moraju se angažovati sredstva puka, pa čak i divizije.

Samostalnost dejstva pojedinih jedinica bila je prilično ograničena u toku Drugog svetskog rata. To je i razumljivo. Međutim, novi zahtevi za rasturanjem snaga neminovno nameću potrebu povećanja samostalnosti čak i kod nižih jedinica. Divizije će ubuduće, s obzirom na podršku i veliku koncentraciju vatre nuklearnog oružja moći da izvršavaju i one zadatke koje je nekada izvršavao korpus, pa možda će čak izvršavati i operativne zadatke.

Najvažnije je da se jedinice osamostale za ona dejstva koja će im omogućiti opstanak, a to znači za odbranbena dejstva. Osnovno sredstvo zaštite protivu nuklearnog oružja, artiljerije, minobacača i avijacije u toku odbrane biće, kao što je već rečeno, ukopavanje. Aktivna sredstva koja će se primeniti protivu njih, naprimer: sop-

stvena artiljerija, avijacija i atomsko oružje, doprineće boljem izvršavanju zadataka. Ali, ako jedinica, naprimer pešadiska četa, nije ukopana, neće joj u slučaju eksplozije nuklearnog oružja mnogo pomoći čak ni sopstveno nuklearno oružje. Jedinica u toku odbrane treba da bude sposobna da odbije napad protivničkih tenkova i pešadije, jer oni i dalje pretstavljaju najveću opasnost za nju. Dok oni ne izvrše udar, nema ni uspeha. Gustina pešadiske vatre treba da bude takva da odbije napad pešadije, a protivtenkovska vatra mora biti dovoljno efikasna da se spreči napad tenkova. Na taj način bi se ostvarili i samostalnost i nadoknadio nedostatak žive sile usled rasturanja jedinica. Samostalnost u protivtenkovskom smislu je neophodna ne samo u odbrani već i u napadu, kao i u svim drugim borbenim radnjama.

Kod kojih jedinica i kako rešavati pitanje gustine vatre i samostalnosti?

Pri razmatranju ovog pitanja uzeće se pešadisko odeljenje, odnosno borac, jer se rešenjem pitanja vatrene moći odeljenja, kao i samostalnosti za pojedina dejstva, rešavaju pitanja i za mnoge više jedinice. Puška sa pet metaka već je zastarela i treba je zameniti poluautomatskom puškom. Automati su drugo borbeno sredstvo koje treba pružiti odeljenju a zatim svakako jedan laki mitraljez — odnosno puškomitraljez. Njihov međusobni odnos treba da bude u odgovarajućoj srazmeri a ona bi možda mogla biti: 5 automata, 3 poluautomatske puške i jedan laki mitraljez. Ovakav odnos u okviru odeljenja obezbedio bi dovoljnu gustinu vatre na daljim i bližim otstojanjima, a što je najvažnije i na najbližim (kada protivnička pešadija priđe bliže od 200 m tada stupaju u dejstvo i automati), jer se bliskom vatrom najbolje i najbrže slama protivnička živa sila. Vatra na većim daljinama zahteva

previše municije a ne daje velike rezultate. Izgleda na prvi pogled da bi kod ovakvog odeljenja potrošnja municije bila veoma velika i da bi bilo teško snabdevanje municijom. No, to ipak nije tako. Bez obzira što se u odeljenju nalazi više automatskih oružja, potrošnja može biti i manja nego kada bi odeljenje bilo naoružano samo puškama. Sve zavisi od discipline. Ako odeljenje gađa ne nišaneći, onda će se svakako potrošiti ogromna količina municije. Ali, ako je ono disciplinovano i primenjuje masovnu vatru samo u trenutku protivničkog prelaska na juriš, a na većim daljinama dejstvuje samo preciznim poluautomatskim puškama, onda će naravno trošiti i manje municije, a postići veći efekat dejstva. Nije li u toku našeg Narodnooslobodilačkog rata bio takav slučaj da su naši borci čekali protivnika da dođe na bliska otstojanja da bi mu na taj način sa malo municije naneli ozbiljnije gubitke? Takvu tradiciju treba prenositi i na buduće vojne generacije. U početku našeg veka bilo je mnogo vojnih stručnjaka koji su sumnjali u korisnost automatskog oružja smatrajući da je nemoguće snabdeti ih potrebnom municijom. Ali je ovakvo mišljenje danas neopravdano. Dotur municije ne vrši se više na leđima ili konjskom zapregom i to iz velikih dubina. Danas su transportna sredstva daleko snažnija i brža pa samim tim omogućuju brži dotur većih količina materijala.

Kada se radi o potrošnji municije tu je veoma važno smanjenje njene težine, čime se postiže ušteda u materijalu i mogućnost nošenja veće količine a samim tim povećava se i gustina pešadijske vatre.

Gustina pešadijske vatre odeljenja o kome je bila reč, dovoljna je samo da spreči napad pešadije, ali ona ne zadovoljava protivtenkovsku odbranu. Zato su odeljenju neophodna efikasna protivtenkovska sredstva. Jedna laka

bazuka ili ručni bacač sa većim dometom ako ne bi rešili problem svakako bi mnogo doprineli njegovom delimičnom rešenju. Međutim jedna bazuka nije dovoljna. Odeljenju su potrebne i protivtenkovske bombe sa kojima se, slično tromblonskim bombama, može gađati iz poluautomatskih pušaka. Bilo bi još bolje ako bi se i automati tako usavršili da se i iz njih, a naročito na otstojanjima od 50—60 metara, mogu ispaljivati protivtenkovske bombe. Na taj način bi sva pešadiska vatrena sredstva odeljenja bila donekle i protivtenkovska sredstva.

Danas već postoje vrlo efikasne bazuke i protivtenkovski trombloni koji probijaju sve do sada poznate oklope tenka. Treba ih još samo usavršiti i masovno primeniti. Protivtenkovske tromblonske granate nisu teške. Svaki borac može da nosi po jedan komad u napadu dok pri odbrani može da ih ima i veći broj. Ovako opremljeno odeljenje može uspešno da se bori ne samo u odbrani već i u napadu. Protivtenkovska sredstva koja se u njemu nalaze, ono može da upotrebi ne samo protiv tenkova već i protiv vatrenih sredstava protivnika.

Čovek je u stanju da se suprotstavi svakom sredstvu ako ima odgovarajuće protivsredstvo i, razume se, ako je visokog morala, hrabar i obučan.

Ovo je rešenje za odeljenje, ali kako je sa vodom i višim jedinicama? Da li su i njima potrebna još neka druga vatrena sredstva. Što se tiče voda, njemu nisu potrebna neka druga sredstva sem pomenutih snajperskih pušaka.

Pitanje je kako treba izvršiti raspodelu sredstava između bataljona i čete. Bataljonski mitraljezi, minobacači i protivtenkovska artiljerija u novim uslovima naći će se u malo nezgodnoj situaciji. Prostor na kome će bataljon dejstvovati biće daleko širi i dublji nego što je bio

u prošlosti, a domet njegovog naoružanja ostao je onakav kakav je bio ranije. To praktično znači da bataljon sa ovim naoružanjem ne može pokriti i štititi čitav svoj rejon odbrane, niti prostor u kome napada. To ni ranije nije bilo moguće uvek postići, ali u većini slučajeva kada je bataljon branio normalnu širinu fronta, to je pitanje ipak donekle rešavano. Bataljonu ubuduće preostaje da ta sredstva pridaje četama ili da ih koristi na važnim pravcima. Možda bi moglo da se nađe izvesno kompromisno rešenje između bataljona i četa, odnosno da se neka sredstva iz bataljona, naprimer minobacači a pogotovu laka protivtenkovska sredstva, koja ne bi smanjivala mobilnost i pokretljivost četa, prenesu u čete. Sistematska ispitivanja i uzimanje u obzir dometa tih oruđa, kao i međusobno udaljenje, koje će nametnuti nuklearno oružje, dalo bi odgovor na to šta treba da se uredi. Možda bi se četama mogla dati i lakša bestrzajna oruđa i bazuke ili samo bazuke sa većim dometom. Na taj način bi čete potpuno sačuvale pokretljivost i raspolagale jakom vatrom. Izgleda da u tom slučaju bataljonske mitraljeske čete ne bi bile potrebne.

Što se tiče bataljona, on se pojavljuje kao daleko samostalnija jedinica nego u Drugom svetskom ratu. Samostalnija utoliko, što će često, samo uz vatrenu podršku nuklearnog i sopstvenog naoružanja, napadati i braniti se bez podrške artiljerije i avijacije. Bestrzajni topovi će svakako biti neophodni, jer oni treba da obezbede veću gustinu protivtenkovske vatre i veću dubinu dejstva.

Raspored vatrenih sredstava kod puka, divizije i korpusa takođe se mora izvršiti prema tome kolika je neophodna gustina vatre i samostalnost jedinice. Svaka jedinica treba da bude samostalna za izvesne zadatke a naročito za one odbranbenog karaktera gde je u pitanju

njen opstanak. Inicijativa je uvek u rukama napadača pa samim tim i iznenađenje. Ali ako je jedinica sposobna da se samostalno brani, onda iznenađenje nije tako strašno.

U napadu se jedinica može učiniti samostalnom pridanjem dopunskih sredstava, naravno, ukoliko je to potrebno. Tada je inicijativa u sopstvenim rukama i pripreme se mogu izvršiti blagovremeno.

Pitanje gustine vatre i samostalnosti dejstva je u zavisnosti od raznih vatrenih sredstava, kao i ostalih kvaliteta jedinica (kvalitet njenog komandnog i boračkog kadra i dr.). Jedna armija može raspolagati najboljom tehnikom i sredstvima ali ako joj ljudstvo ne valja onda je sve uzaludno. Međutim, »jedan usamljeni strelac ili mitraljez u zasédi, u dubokom streljačkom gnezdú, i oružje tako zgodno za maskiranje kao što su bazúke i bacači, pokazali bi se mnogo dostojnijim poverenja nego većina skupih oruđa za čiji je opstanak neophodno imati složene i skupe pomoćne službe.«¹⁾

¹⁾ Mikše: »Atomska taktika«, str. 147. Izdanje VIZ JNA »Vojno delo«.

ATOMSKO ORUŽJE POVEĆAVA MOGUĆNOST IZNENAĐENJA

Kada čovek prelistava stranice vojne istorije tražeći uzroke pobeda ili poraza, vrlo često nailazi da su oni rezultat postignutog ili pretrpljenog iznenađenja. Zbog toga se danas teško mogu naći pravila, u bilo kojoj armiji, u kojima se iznenađenje ne stavlja u red najvažnijih principa savremenog ratovanja. Ono zauzima važno mesto u svim planovima borbenih dejstava i primenjuje se sa istom pažnjom kako u taktici, tako i u operatici i strategiji.

Samo, kada se iznenađenje uporedi sa drugim principima ratovanja, naprimer izborom pravca glavnog udara i grupisanjem snaga na njemu, zatim manevrom, ekonomijom snaga itd., postaje jasno da ono nije tako opipljiv i očigledan princip kao što su ovi ostali. Pre bi se moglo reći da je on neophodan pratilac svih ostalih principa ratovanja. I ne samo to. Ako se pođe od postavke da iznenađenje znači preduzimanje svega onoga što protivnik uopšte ili možda najmanje očekuje, onda je sasvim jasno da je ono neophodan pratilac svih pokušaja i mera koje se u ratu preduzimaju.

Može se pravilno izabrati pravac glavnog udara i na njemu koncentrisati nadmoćne snage i sredstva; može taj udar i da postigne određen uspeh, ali će on svakako biti daleko veći ako bude izveden duž onog pravca na ko-

me ga protivnik najmanje očekuje. Isto tako će primena manevra u toku napada i odbrane biti utoliko efikasnija ukoliko je protivnik manje očekuje ili uopšte ne predviđa njegovu mogućnost. Napad može doneti željene rezultate ali će oni biti daleko veći ako se on izvede neočekivano za protivnika.

Ali, u isto vreme, dok razmišlja i vodi računa kako da primeni iznenađenje, svaki komandant posebno je dužan da neprekidno traži mogućnosti kako da izbegne eventualna iznenađenja koja mu nameće protivnička strana.

S obzirom da će se u daljem tekstu izneti uticaj atomskog oružja na postizanje iznenađenja, biće interesantno ukratko pogledati kako je razvoj tehnike uticao na njega.

Još u početnim sukobima sa najprimitivnijim sredstvima iznenađenje je nalazilo svoju primenu. Razvoj tehnike i naoružanja nije umanjio njegov značaj, već naprotiv, stvorio je sve veće i veće mogućnosti za postizanje uspešnih i obimnih iznenađenja.

Kada su se u svoje vreme armije kretale peške ili na konjima, imale su ograničene mogućnosti za postizanje iznenađenja. Uvek se mogla predvideti i bar do izvesne mere blagovremeno očekivati pojava protivničkih snaga. Međutim sa pojavom i usavršavanjem motora, a pogotovu avijacije, daleko više su porasle mogućnosti za postizanje iznenađenja.

Slično razvoju motora uticao je i razvoj raznovrsnog naoružanja na iznenađenje. U periodu mača i strele ono je moglo da se postigne pri neposrednom sukobu armija na bojnem polju. Međutim, pojavom vatrenog oružja, a pogotovu razvojem artiljerije i borbene avijacije, povećao se domet i skratilo vreme za postizanje iznenađenja. Na frontu se, u svakom trenutku, stotine artiljerijskih oruđa

ili aviona mogu neočekivano obrušiti na pojedine ciljeve u sferi njihovog dometa. To je samo nekoliko primera uzetih iz nebrojene riznice raznih mogućnosti za postizanje iznenađenja.

Pojavom atomskog oružja i usavršavanjem lansirnih sredstava još više se povećala mogućnost iznenađenja, a paralelno sa njom i težnja za njegovim izbegavanjem.

S obzirom da atomsko oružje za sadašnje prilike pretstavlja jedno od najopasnijih oružja čije iznenadno dejstvo može imati katastrofalne posledice, još više se nameće potreba za neprekidnim pronalaženjem puteva i načina kako da se izbegne njegovo iznenadno dejstvo.

Atomsko oružje povećava mogućnost i posledice iznenađenja iz nekoliko razloga.

Jedna, naprimer, nuklearna bomba, srazmerno svojoj veličini, dejstvuje na određenoj površini. Posledice i rezultati njenog dejstva biće utoliko veći ukoliko se na tom prostoru nađu veće snage. U prošlom ratu je za uništenje ili neutralisanje jednog puka u odbrani, na frontu od 3—4 km, bilo potrebno na stotine artiljeriskih oruđa, minobacača i aviona. Njihovo grupisanje je zahtevalo dosta vremena, što je povećavalo mogućnost da se koncentracija otkrije i iznenađenje izbegne. Međutim, savremena lansirna sredstva za nuklearna oružja omogućavaju njihovu primenu ne samo u kratkom vremenskom periodu (od momenta otkrivanja cilja), već i na bilo kom delu fronta pa i Zemljine kugle. Zato onaj koji očekuje napad mora strogo da vodi računa o obimu i vremenu grupisanja, kao i o zadržavanju snaga na nekoj prostori. Mogućnost postizanja iznenađenja je utoliko veća ukoliko se oružja mogu lansirati u bilo koje doba, danju ili noću, po magli ili kiši.

Domet lansirnih sredstava je takav da se danas uopšte ne može govoriti o zonama sigurnosti, tj. zonama koje se ne mogu tući atomskim projektilima. Zato se nameće potreba za budnošću, bez obzira na mesto gde se jedinica ili neki drugi cilj nalaze. Sve to opet uslovljava posebne i, što je najvažnije, neprekidne predostrožnosti i opreznosti kako bi se izbeglo iznenađenje a time i nepotrebni gubici.

Hirošima i Nagasaki su dva očita primera koji pokazuju posledice iznenađenja. Naročito su teške posledice bile u Hirošimi gde je postignuto potpuno iznenađenje. Nad njom je eksplodirala samo jedna nuklearna bomba, a u budućem ratu bi, s obzirom na masovnu proizvodnju atomskog oružja i ostvarene rezerve, bilo pogrešno očekivati samo jednu bombu. Mogućnost masovne primene još više pojačava opasnost od iznenađenja, tim pre što masovna i iznenadna primena može imati vrlo ozbiljne materijalne i moralne posledice. Drugim rečima, mogućnost masovne primene u kratkom vremenskom periodu može da izazove veća razaranja i veće gubitke u živoj sili i materijalnim sredstvima, a to opet može negativno da utiče na moralno stanje jedinica i civilnog stanovništva.

Opasnost od iznenadne primene atomskog oružja umnogome povećavaju savremena tehnička sredstva za izviđanje. Posebnu opasnost mogu da predstavljaju televizijska snimanja zemljišta iz balona, raketa, ili veštačkih satelita. Avijacija je takođe u stanju da za vrlo kratko vreme dostavi podatke o pokretnim ili nepokretnim ciljevima, po kojima zatim može da usledi udar atomskim oružjem.

Atomsko oružje samo po sebi, bez obzira na veliku razornu moć, nije apsolutno oružje. U eventualnom bu-

dućem ratu mogu se upotrebiti i druga oružja kao dopuna atomskom. Tu dolaze u obzir bojni otrovi i mnoga druga sredstva savremenog rata. Upotrebljeni istovremeno, ili posle iznenadne eksplozije atomskog projektila, sigurno će još više povećati iznenađenje, a samim tim i gubitke.

Konstatacija o mogućnosti iznenađenja atomskim oružjem bila bi čak i nekorisna ako bismo se samo na njoj zaustavili i ako se ne bi potražile mogućnosti da se ono izbegne. Naravno, da je u eventualnom ratnom sukobu nemoguće potpuno izbeći dejstvo atomskog oružja. To se ne može ni zahtevati od jedinica, a to uostalom i ne zavisi od njih. U takvom sukobu je važno da se izbegne iznenađenje, jer ukoliko jedinice spremnije dočekaju atomski udar, utoliko će gubici biti manji.

Zasad je još teško pružiti tačan odgovor kako izbeći iznenađenje u atomskom ratu, jer se ne raspolaže nikakvim ratnim iskustvom. Međutim, izvesna mišljenja se mogu smatrati prihvatljivima.

Pre svega, da bi se izbegli nepotrebni gubici od iznenadnog napada atomskim oružjem, neophodno je da se bez obzira na udaljenost jedinica od zona u kojima se vode aktivna dejstva, ne obrazuju ciljevi pogodni za ovu vrstu oružja. Drugim rečima, dekoncentracija snaga treba da bude do te mere zastupljena da se ni u jednom trenutku jedinica ne dovede u opasnost. Naravno da će u izvesnim momentima biti neophodno i grupisanje snaga — o čemu je već govoreno — ali će ono svakako biti za što je moguće kraće vreme i povezano sa sračunatim rizikom.

Pored neophodnog rasturanja snaga biće svakako potrebno ukopavanje jedinica i tehnike na položajima gde se nalaze, kao i smeštaj civilnog stanovništva u skloništa

ili zaklone. Rasturanje je za civilno stanovništvo jedna od osnovnih mera da se izbegne iznenađenje.

Mere kao što su: stalno izviđanje i obaveštavanje, neprekidna budnost i opreznost, česte promene položaja, maskiranje, a zatim niz još drugih aktivnih mera, mogu samo da smanje opasnost od iznenadne primene atomskih oružja.

Što je najbitnije, sve ove mere ne moraju značiti mnogo ako se makar i za najkraće vreme zanemare.

Samo u uslovima stalne opreznosti i neprekidnog preduzimanja svih zaštitnih mera, može se znatno izbeći iznenađenje.

ZNATI SVE O PROTIVNIKU

Neophodni elementi za pravilno donošenje odluke i postizanje pobjede u prošlosti bili su svakako izviđanje i obaveštavanje, kao i poznavanje protivnika, njegovih snaga i rasporeda. Međutim, izviđanje će, kao i mnogi drugi elementi, imati daleko veći značaj i ulogu u budućnosti. Nove vrste oružja, a posebno atomsko, zahtevaju budno praćenje i poznavanje protivnika, otkrivanje njegovog rasporeda i pokreta njegovih lansirnih sredstava.

Nekada je izviđanje i obaveštavanje bilo koncentrisano na malom prostoru. Tada je bilo dovoljno samo da se zna šta se dešava iza »susednog brda«, pa da se mogu donositi odgovarajuće odluke. Danas to više nije tako. Rat obuhvata čitava prostranstva, celokupan narod i sva materijalna sredstva. Totalan i masovan rat zahteva totalno i masovno izviđanje i obaveštavanje kao i totalne mere sopstvene zaštite od protivničkog izviđanja.

Da li su dosadašnji naponi i sistemi rada obavestajne službe dovoljni za upoznavanje protivnika? Da li se oni mogu uspešno primeniti i u budućem ratu. Po svemu izgleda da nisu dovoljni, niti se kao takvi mogu primeniti. Atomsko oružje i niz drugih faktora zahtevaju nove metode i forme rada i još opsežnije mere nego što su u prošlosti preduzimane.

Pre svega treba imati u vidu posledice od upotrebe nuklearnog oružja. Upotrebljeno protiv branioca ono može da izazove teške posledice i poremeti čitave planove. Izviđačka služba i poznavanje protivničkih nuklearnih mogućnosti treba u svakom trenutku da pruže komandantu odgovor na pitanje: kakva je u datom trenutku opasnost od nuklearnih oružja, kao i kakve su protivničke mogućnosti u tom pogledu? Ukoliko se dobije tačan odgovor može se lako proračunati koliko je protivniku portebno vremena od uočavanja cilja do upotrebe atomskog oružja. Na osnovu toga mogu se planirati pokreti, vreme njihovog izviđanja i kretanja. Nije isto ako protivnik može da reaguje nuklearnim oružjem u toku od jednog ili dva časa od uočavanja cilja. Poznavanje protivničkih mogućnosti i vremena u kome je on sposoban da reaguje može da se uzme kao osnova za ukopavanje ljudstva i procenu rizika kome se jedinice izlažu u tom pogledu. Pored toga, neophodan uslov da se unište protivnička lansirna sredstva i projektili na položaju jeste poznavanje njihovog rasporeda. Na taj način će se najsigurnije, bar za izvestan period, otkloniti neposredna opasnost za sopstvene jedinice.

Poznavanje protivnika, njegovih nuklearnih mogućnosti i rasporeda nije samo neophodno radi sopstvene zaštite nego još i iz jednog drugog razloga. Nuklearna oružja nisu nimalo jevtina i da bi se upotrebila, neophodno je pronaći rentabilan cilj. S obzirom na to zadatak je obaveštajne službe da otkrije raspored protivnika i njegovo grupisanje, jer će ono pretstavljati najrentabilnije ciljeve. Na taj način je komandantu koji donosi odluku o upotrebi nuklearnog oružja olakšano da izabere odgovarajući cilj.

Važnost izviđanja i obaveštavanja radi izbegavanja posledica od nuklearnog oružja, odnosno radi efikasne upotrebe sopstvenih nuklearnih oružja, još ne znači i neophodnu masovnost izviđanja. Kada bi se rat vodio na malom prostoru i na ograničenim pravcima, onda bi se i ovi zadaci mogli izvršiti manjim sredstvima i snagama. Međutim, u budućem ratu lansirna sredstva biće najverovatnije postavljena na širokom prostoru i mogu se upotrebiti ne samo protivu trupa koje se nalaze neposredno pred njima, već i protiv onih na susednim frontovima ili u dubokoj pozadini. No protivnik u svojoj pozadini nema samo nuklearna oružja, već i masu drugih borbenih sredstava i živu silu, sve to rastureno na širokom prostoru. Iz toga proističe da široko prostranstvo na kome će se odvijati borbena dejstva i uopšte rasturen raspored lansirnih sredstava i ostalih snaga zahtevaju i masovnu primenu sredstava i mera za izviđanje.

Ali i to nije sve. Vreme će u budućem ratu za obaveštajnu službu biti izvanredno važan činilac. Poznato je pravilo da svaki podatak i svako obaveštavanje gubi svoju vrednost ako nije pravovremeno uručeno onom komandantu koji je u stanju da na osnovu njega preduzme odgovarajuće mere. Međutim, pravovremenost obaveštavanja i dostavljanja podataka nikada nije bila tako važna kao što će to biti u budućem ratu. Brzini protivničkih dejstava treba suprotstaviti precizno i brzo izviđanje i obaveštavanje. Svako zakašnjenje može da ima teških posledica. Masovnim izviđanjem i obaveštavanjem će se ne samo otkriti mnogobrojni ciljevi već će se omogućiti i blagovremeno izveštavanje o njima onih organa koji su za to najzainteresovaniji.

Međutim kada se govori o atomskom ratu treba imati u vidu još jedan momenat a to je njegova pokretljivost.

Jedinice neće kao nekada danima stajati na jednom mestu, već će vrlo često menjati svoj položaj. Nekada je u pozadinu protivnika mogla da ode izviđačka grupa da utvrdi raspored protivnika, da se vrati, i da se na osnovi njenog izveštaja isplanira odgovarajuće dejstvo. Uбудuće to verovatno neće biti tako. Stalna pokretljivost uslovljavaće promenu položaja svih ili bar većine ciljeva. Iz toga proističe da ubuduće nije dovoljno samo utvrditi raspored snaga i sredstava protivnika, već je neophodno da se taj raspored i promene koje u njemu nastaju prate iz dana u dan i to daleko više i intenzivnije i potpunije nego što je to bilo u toku Drugog svetskog rata.

U dosadašnjem izlaganju ističu se, kao najvažnija, tri momenta: potreba za masovnim izviđanjem, brzim javljanjem o uočenim ciljevima i stalnim praćenjem svih promena.

Kako obezbediti njihovo ostvarenje? Da li je to moguće postići sadašnjim sredstvima i metodama izviđanja, raspoloživim izviđačkim jedinicama i drugim sredstvima?

Neosporno je da se najbolja obaveštavanja o protivniku mogu dobiti ako se istovremeno posmatra čitava teritorija na kojoj se on nalazi. Drugim rečima, to bi se postiglo ako bi se na televizijskom ekranu ili filmskom platnu mogla prenositi ta teritorija tako da se u svakom trenutku vidi šta se na njoj dešava. Ali, zasada je to još uvek nemoguće. Televizijsko osmatranje danas se može jedino koristiti za osmatranje pojedinih, veoma važnih delova bojišta. Znači, potrebno je da se na neki drugi način dobije slika teritorije na kojoj se nalazi protivnik, a to se može ostvariti jedino primenom masovne mreže osmatranja.

Masovnom izviđačkom mrežom mogu se obuhvatiti svi putevi, pruge, vodeni putevi, naseljena mesta, aero-

dromi, mesta pogodna za koncentraciju i uopšte sva ona mesta kroz koja ili duž kojih struji život protivnika. Ako oči izviđača prate celokupan život protivnika, onda on ne može da preduzme nijedan pokret, niti da predislocira bilo koju jedinicu a da se tačno ne zna kada je ta jedinica pošla, kuda je otišla i na koji je položaj došla i rasporedila se. Blagovremeno stvaranje mreže koja bi pokrivala skoro čitavu teritoriju i imala uvid šta se dešava na svakom njenom delu nije nemoguće, a još manje je nerentabilno. Obezbeđenje ovako masovnog izviđanja svih tačaka i to i danju i noću prvenstveno je moguće kod zemalja koje vode pravedan odbranbeni rat. Te zemlje vode rat na svojoj teritoriji, a neprijatelj se pojavljuje kao okupator u čijoj pozadini živi stanovništvo napadnute zemlje. Ovakva mreža ne treba da se sastoji od vojnika — izviđača koji se specijalno sa takvim zadatkom šalju u pozadinu protivnika. Naprotiv, takva mreža ne bi se isplatila, jer bi zahtevala ogroman broj aktivnih boraca koji bi se mogli upotrebiti za izvršenje daleko važnijih zadataka. Ovakvu masovnu mrežu obaveštavanja treba da sačinjavaju narodne mase u pozadini protivnika, dobro organizovane a ne prepuštene stihiji i trenutnim potrebama. U tom pogledu treba uvek imati u vidu iskustvo iz Narodnooslobodilačkog rata. Svaki naš čovek je uvek pružao i bio spreman da pruži obaveštenja o protivniku, ali mi nismo imali sistematski organizovane mase koje bi u svakom trenutku pratile protivničke jedinice i javljale o svim njihovim promenama. Pripreme ovakvog sistema javljanja, osmatranja i obaveštavanja u svakom slučaju zahtevaju izvesne napore u toku mirnodopskog perioda, kao i razradu plana koji bi tačno predviđao šta se želi saznati, kakvim snagama to obaviti i koje tačke osmatrati kako ništa ne bi promaklo u pozadini pro-

tivnika. Ovakvu masovnu mrežu i rezultate koje bi ona pružila ne bi mogla da zamene nikakva sredstva, pa ni obaveštajna služba partizanskih jedinica u pozadini protivnika, ni izviđačke grupe koje bi išle u pozadinu, ni agenturna služba, pa čak ni neprekidno aviosnimanje protivničke pozadine. Štaviše, ovakva mreža bi bila »oči i uši« ne samo za armiju na frontu već i za partizane. Sa ovako organizovanim mrežama donekle bi se rešilo pitanje masovnosti izviđanja. Međutim, sve je to uzaludno ako se efikasno ne reši pitanje najbržeg javljanja svih uočenih promena. To omogućavaju savremena tehnička sredstva i stoga se organizovanjem kurseva za radioamateru može da izgradi veliki broj mladog kadra koji bi se mogao efikasno upotrebiti za ovakve zadatke.

Ovako postavljeno izviđanje niukom slučaju ne znači zapostavljanje ostalih načina izviđanja i obaveštavanja. Masovno postavljena mreža ne bi mogla da zameni izviđačke jedinice u bataljonima, pukovima, divizijama i višim jedinicama. Naprotiv, pred njih se u ratu nuklearnim oružjem postavljaju još teži zadaci. Pokrivanje zone mrežom izviđača iz naroda teško će se ostvariti neposredno u rejonu dejstva armije, ali će zato ona doći do izražaja dublje, u pozadini protivnika. Izviđačke jedinice, svojim izviđanjem, moraju ne samo da obezbede jedinicu kojoj pripadaju od mogućih iznenađenja, već istovremeno da pruže potrebne podatke o protivniku koji se nalazi u neposrednom dodiru radi preduzimanja odgovarajućih dejstava.

I kod njih prvorazrednu ulogu igra masovnost, neprekidno praćenje i brzo obaveštavanje. Da bi se ova sva tri principa zadovoljila, pre svega je neophodno da izviđačke jedinice budu pokretljivije ne samo od jedinica ko-

jima pripadaju i za čiji račun izviđaju, već i od onih protivničkih jedinica koje izviđaju.

Izviđačka jedinica oklopne dvizije nikada neće obaviti svoj zadatak ako se kreće peške niti će taj zadatak izvršiti izviđačka jedinica pešadijske divizije ako je njena pokretljivost slabija od pokretljivosti divizije. Isto tako, ako se pred frontom branioca nalaze u nastupanju oklopne ili motorizovane snage protivnika, onda će izviđačkoj jedinici branioca biti vrlo teško da izvrši svoj zadatak. Pokretljivost izviđačkih jedinica jedan je od najvažnijih faktora koji se mora imati u vidu prilikom njihove organizacije. Da bi se ostvarila pokretljivost treba žrtvovati makar i niz drugih prednosti i ugodnosti. Najčešće se, kada je reč o pokretljivosti izviđačkih jedinica, postavlja pitanje da li njihova borbena sposobnost treba da bude ravna sposobnosti ostalih jedinica? Da li, naprimer, borbena sposobnost izviđačkog bataljona ili čete treba da bude ravna borbenoj sposobnosti pešadijskog bataljona ili čete? Odgovor će se moći dobiti ako se uvek ima u vidu da je izviđačka jedinica sredstvo za izviđanje a ne za borbu i da će se ona boriti samo toliko koliko je potrebno da prikupi tražene podatke. Prema tome, odgovor na ranije postavljeno pitanje treba da glasi i da i ne. Ova sposobnost ne bi trebalo da bude jednaka u pogledu teškog naoružanja i svih ostalih sredstava koja smanjuju pokretljivost, a koja se mogu dozvoliti pa su čak i neophodna za pešadijske jedinice. S druge strane, borbena sposobnost izviđačkih jedinica, naročito u pogledu manevara i lakog automatskog naoružanja, treba da bude jednaka i još veća nego kod pešadijskih jedinica.

Postizanje što veće pokretljivosti sopstvenih izviđačkih jedinica u odnosu na protivničke velika je prednost. Samo, to je prilično teško ostvariti, a najverovatnije je da će biti približno ista.

Međutim, i druga sredstva izviđanja će, kao: agencija, vazduhoplovstvo i ostalo, takođe zahtevati ne samo masovnu primenu već i vremenski duže akcije.

Neće se preterati ako se kaže da je obaveštajna služba u budućem ratu važna isto toliko koliko i samo njegovo vođenje i da će ona više nego išta drugo i ikada ranije uticati na tok borbenih dejstava. Prošla su vremena kada su se komandanti mogli osloniti samo na svoju sposobnost i intuiciju.

ATOMSKO ORUŽJE I ZAŠTITA STANOVNIŠTVA

U toku Drugog svetskog rata gradovi sa velikim brojem stanovnika predstavljali su za ratujuće strane vrlo težak problem i to kako u pogledu zaštite stanovništva od bombardovanja avijacijom i raketnim naoružanjem, tako i u pogledu njegove ishrane, snabdevanja i sanitetskog zbrinjavanja.

Rezultati bombardovanja bili su mnogi porušeni gradovi, kao i stotine i stotine hiljada ubijenog i ranjenog civilnog stanovništva.

To je rezultat prošlosti. Međutim, danas se postavlja pitanje šta će biti sa gradovima s obzirom na pojavu atomskih oružja.

S obzirom na razornu snagu, toplotno dejstvo, a naročito trenutnu i naknadnu radijaciju, atomsko oružje se u pogledu dejstva i postignutih rezultata bitno razlikuje od ostalog klasičnog oružja.

Sa manjom količinom atomskih bombi i nekoliko aviona mogu se ubuduće postići rezultati za koje je u toku Drugog svetskog rata bilo potrebno na hiljade aviona i na stotine hiljada tona razornih i zapaljivih bombi. Atomsko oružje po sposobnosti razaranja i uništenja gradova nalazi se daleko ispred klasičnog.

U prošlosti se pokazalo da ni najteže bombardovani gradovi u Nemačkoj, pa ni oni na koje su primenjeni metodi bombardovanja u vidu tepiha, kao i najraznovr-

snije bombe u pogledu jačine i ostalih kvaliteta (naprimjer, zapaljive i dr.), nisu mogli biti potpuno uništeni. Oni su svakako pretrpeli ogromna razaranja, ali se ona nisu mogla postići u jednom trenutku, već su za to bile potrebne nedelje, meseci pa i godine. To je, međutim, stanovništvu velikih gradova — bez obzira na pretrpljene gubitke — omogućavalo delom da se iseljava posle bombardovanja a delom da i dalje živi i radi u ostacima tih gradova.

Što je najinteresantnije, sredstva protivavionske odbrane bila su u stanju da spreče mnoge napade avijacije, pa i nekih raketa. To je bio slučaj, naprimjer, pri odbrani Londona. Isto tako, treba istaći da su skloništa izgrađena u gradovima, zavisno od svog kvaliteta odigrala vanrednu ulogu. Što Nemci u toku Drugog svetskog rata nisu pretrpeli ogromne gubitke u civilnom stanovništvu imaju da zahvale samo dobro izrađenim skloništima i dobro organizovanoj civilnoj zaštiti. To isto važi i za London. Gubici civilnog stanovništva bez obzira na organizovanu odbranu biće daleko veći od atomskog nego od klasičnog bombardovanja. Ogromne požarne oluje, daleko efikasnije nego zapaljive bombe, nanose ogromne štete ne samo zgradama i postrojenjima, već dovode do velikih gubitaka među civilnim stanovništvom, kako direktnim dejstvom tako i gušenjem usled stvaranja ugljenmonoksida i smanjenja kiseonika.

Sledeća razlika se, pak, ogleda u mogućnosti opstanka u gradovima posle bombardovanja. U slučaju primene atomskog oružja razaranja su daleko jača i obimnija no što je to bio slučaj u Drugom svetskom ratu. Tačnije rečeno posle atomske eksplozije neće biti mogućnosti za velikim raščišćavanjem ruševina radi obnavljanja grada kao celine. Ali to nije sve. Najgore je, a ujedno je to i

najveća razlika između atomskog i klasičnog bombardovanja, što se zbog dejstva naknadne radijacije takva raščišćavanja ne mogu ni zamisliti. Dolazi do kontaminiranja ne samo stanovništva čitavog grada, nego i vode, hrane, vazduha i dr. Život u bombardovanom gradu postaje za neko vreme nesnošljiv i nemogućan. Zato se preživelo stanovništvo mora najhitnije evakuisati ili zadržati u dubokim skloništima sve dok se ne smanji intenzitet naknadne radijacije kako bi se izbeglo njeno dejstvo, a time i nepotrebni gubici.

Drugim rečima, civilno stanovništvo mora, bar za izvesno kraće vreme, da napusti grad. Koliko će vremena grad morati da ostane napušten, zavisiće od intenziteta naknadne radijacije i stepena opadanja.

Mogućnosti aktivne odbrane u upoređenju sa prošlošću svode se na minimum. Od dosada poznatih lansirnih sredstava, za primenu atomskih oružja protivu gradova, **verovatno će doći u obzir sva postojeća: avijacija, artiljerija i rakete.**

Što se tiče zaštite od aviona koji nose atomske bombe, bez obzira na njihovu brzinu, može se priličnom efikasnošću primeniti sopstvena avijacija, protivavionska artiljerija i rakete. Gradovi se mogu zaštititi od dejstva neprijateljske atomske artiljerije na taj način što joj se neće dozvoliti da joj grad bude u dometu. Da li će se postići stoprocentni uspeh u pogledu zaštite gradova od atomskih projektila lansiranih pomoću aviona i artiljerije, teško je tvrditi. Uglavnom za to postoje teoretske i praktične mogućnosti. Međutim, kada je reč o raketi stvari stoje sasvim drukčije. S obzirom na ogromnu brzinu i visinu leta pojedinih tipova raketa zasad postoje samo teoriske ali ne i praktične mogućnosti za zaštitu gradova od njihovog dejstva. Da li će jedan grad biti pogođen ne zavisi od

aktivne odbrane, već od tačnosti proračuna i verovatnoće pogotka cilja. No, u slučaju masovne primene atomskog oružja, nekoliko promašaja ne igra veliku ulogu.

Sve to ukazuje da se gradovi zasad ne mogu apsolutno zaštititi od raketa sa atomskim punjenjem. U do- glednoj budućnosti verovatno će se pronaći sredstva i metodi za efikasniju zaštitu od raketa.

Gde je onda izlaz?

Ako bi se zadržalo na iskustvima iz prošlog rata, tj. na aktivnoj odbrani gradova pomoću vazduhoplovstva, protivavionske artiljerije, raketa i svih ostalih raspolo- živih protivavionskih oružja, onda bi se ostalo i na pa- sivnoj zaštiti kakva je, uglavnom, tada bila. To znači da bi se zaštita civilnog stanovništva prvenstveno zasnivala na skloništima, koja bi bila tako izgrađena i sa takvim uređajima kako bi u potpunosti mogla da zaštite stanov- ništvo od atomske eksplozije. Ne uzimajući u obzir cenu i masovnost izrade takvih skloništa može se odmah reći da je teoretski i praktično moguće izgraditi takva sklo- ništa. Ako budu duboko ukopana pod zemljom onda bi ona mogla da pruže potpunu zaštitu ne samo od udarnog, toplotnog i radioaktivnog dejstva nuklearnih, već i ter- monuklearnih bombi. Međutim, ako se uzme u obzir dej- stvo atomskog oružja na gradove, nemogućnost zaštite gradova od raketa sa atomskim glavama, veoma kratko vreme od otkrivanja raketa do njihove eksplozije nad gradom, kao i niz drugih momenata, odmah će se uvideti da se za budući rat ne mogu primeniti isti metodi zaštite stanovništva i gradova koji su primenjivani u prošlosti, već se moraju tražiti nova rešenja i mere.

Izlaz nije u primeni aktivne odbrane gradova po- moću protivavionske artiljerije, avijacije i raketa, jer ta sredstva nisu u stanju da spreče i unište protivničke

rakete upućene na određeni cilj. Takva sredstva mogu samo da spreče avione određene brzine, ali i to ne uvek stoprocentno.

Isto tako izlaz nije u izgradnji masovnih skloništa za smeštaj stanovništva. Nastranu to što takva skloništa zahtevaju ogromna finansiska sredstva. Nastranu i to što se posle bombardovanja mora napustiti grad zbog kontaminacije. Sve bi to moglo da se shvati. Ali se preko jednog momenta ne može preći. A to je, nemogućnost korišćenja izgrađenih skloništa od strane civilnog stanovništva. Vreme od otkrivanja raketa pomoću radara, do davanja uzbune toliko je kratko da ono ne obezbeđuje blagovremen odlazak u skloništa. Znači da bi skloništa mogli da koriste samo ljudi iz neposredne blizine, ali vrlo teško, ili skoro nikako, ljudi sa viših spratova ili udaljenih kuća.

Gde je onda izlaz?

Rešenje zaštite stanovništva a donekle i gradova svakako postoji. Samo ono ne leži u aktivnoj protivavionskoj odbrani i masovnim skloništima, kao osnovnoj bazi zaštite, već u pravovremenom i totalnom iseljavanju stanovništva iz gradova i njegovom rasturanju na širokom prostranstvu.

Za stanovništvo koje ipak mora ostati u gradovima da ih održava i čuva (radnici u industriji koja u celini nije evakuisana ili sklonjena pod zemljom i sl.) neophodna su skloništa, samo je pritom važno da ona budu u neposrednoj blizini radnog mesta i izgrađena za manji broj osoba.

Međutim, ovo rešenje nameće niz drugih pitanja koja na prvi pogled izgledaju vrlo komplikovana i nerešiva. No, i pored toga, ne bi trebalo da ona budu prepreka

za primenu jednog tako efikasnog načina zaštite u velikim gradovima, kao što je rasturanje stanovništva.

Tu se, pre svega, nameće pitanje gde evakuisati stanovništvo, zatim za koje vreme, kada i na koji način izvršiti evakuaciju itd? Da li stanovništvo, naročito ono iz velikih gradova, treba evakuisati u udaljene rejone, i za to pripremljene logore, ili ih razmestiti u manja mesta, ili možda za sve to potražiti jedan drugi izlaz — mala sela i zaseoke.

Ako se polazi od toga da u budućem ratu neće biti fronta i pozadine, sigurnih i opasnih zona, u koje bi se moglo evakuisati civilno stanovništvo, onda se ne može ići putem stvaranja logora. Oni bi, s obzirom na svoju veličinu, predstavljali podesne ciljeve za atomsko oružje. To bi bio slučaj i sa manjim gradovima i većim selima. Takođe problem ishrane isključuje ovo rešenje.

Zato je izgleda najbolje rešenje da se stanovništvo velikih gradova evakuiše po manjim selima.

Šta bi se u tom slučaju dobilo?

Rasturanje stanovništva u sela, a pogotovu u manja i raštrkana, čini upotrebu atomskih projektila neekonomičnom. Isuviše bi bio skup takav rat u kome bi jedna od ratujućih strana pokušala da atomskim oružjem tuče sva mala sela i zaseoke svoga protivnika.

Naravno ne isključuje se mogućnost bombardovanja atomskim oružjem velikih sela koja imaju po nekoliko hiljada stanovnika.

Iseljavanjem stanovništva iz gradova (naročito onih koji mogu biti jedan od prvih ciljeva napada), oni prestaju biti ono što su bili pre toga. Ukoliko grad nije neki važan industrijski i saobraćajni centar koji mora i dalje da funkcioniše, a što treba izbegavati, utoliko će on tada manje predstavljati rentabilan cilj atomskog napada.

Čemu rušiti grad ako u njemu nema stanovništva, niti važne vojne industrije?

Ovakvim oblikom zaštite stanovništva od dejstva atomskih oružja u isto vreme se rešava i jedno od najvažnijih pitanja, koje je već pomenuto a to je ishrana.

Iseljavanjem i rasturanjem većine stanovništva jednoga grada, istovremeno se rešava i pitanje njihove ishrane — snabdevanja. Zapravo, time taj problem prestaje da bude problem. Ishrana i snabdevanje stanovništva rasturenih po selima i zaseocima biće organizovani u kućama u kojima će oni živeti i raditi. Zašto ljudi i žene iz gradova, pa i odrasla deca, ne bi mogli da obavljaju niz prosvetnih, zanatskih, zdravstvenih i kulturnih dužnosti ili da rade na njivi, bašti, oko stoke ili u kući i da na taj način obezbede sebi materijalna sredstva za život? Umesto da budu nepotreban teret rata i da za svoje izdržavanje svakodnevno zahtevaju ogromne količine hrane, stanovnici gradova bi postali aktivan faktor i proizvođač hrane koja služi ne samo za njihovu ishranu, već i za ishranu armije i svih onih koji se aktivno bore protiv neprijatelja, rade u industriji ili se nalaze na drugim za rat neophodnim mestima.

Između ostalog, za vreme rata ogroman broj ljudstva sa sela odlazi u armiju. Kod kuće ostaju samo starci, žene i deca. Njihovim odlaskom odlazi i radna snaga koja je proizvodila hranu i ostale životne potrebe. Međutim, dolaskom gradskog stanovništva u sela ovaj problem bi bio bar donekle ublažen.

Raspoređivanjem gradskog stanovništva u sela rešava se još jedno veoma važno pitanje svakog rata — moralni problem armije i naroda. Ne samo da će na taj način moralno pitanje gradskog stanovništva biti sasvim drukčije i potpunije rešeno, i da će doći do većeg jedinstva

naroda, nego će takvo rešenje imati ogromnog uticaja i na čitavu armiju.

Kad se već jednom nađu van grada, stanovnici će se osećati daleko mirniji i spokojniji. Oslobodiće se stalne strepnje od napada atomskim bombama koje u svesti ljudi vise kao Damoklov mač nad njihovim glavama.

Kao što je već rečeno, ovakvo rešenje toga problema imaće ogroman uticaj na moral čitave armije, a pogotovu na moral vojnika čije se porodice nalaze u velikim gradovima. Sasvim je normalno da svaki čovek neprekidno razmišlja i strepi za život svoje porodice. Ta razmišljanja i strepnje biće utoliko intenzivnije i negativno će uticati na moral vojnika ukoliko njegova porodica ne bude obezbeđena, odnosno ako se nalazi u situaciji da može pretrpeti bombardovanje atomskim oružjem. Gubitak jednog grada usled bombardovanja uvek će predstavljati veliku štetu. Međutim uticaj tog gubitka biće daleko manji na moral armije ako je grad bio prazan.

Kada se govori o ovako zamišljenoj evakuaciji, onda su veoma važna još dva pitanja: metod i vreme evakuacije.

Kako i kada evakuisati ogromne mase pojedinih gradova? Da li tome pristupiti kada otpočne otvoreni ratni sukob ili pre njega? Kakvim sredstvima evakuisati ljude do mesta njihovog budućeg boravka?

Na momenat evakuisanja stanovništva u ogromnoj meri će uticati karakter budućeg rata i način otpočinjanja ratnih sukoba. Po svemu sudeći, budući rat će otpočeti iznenadnim udarima ne samo avijacije i kopnenih snaga, nego i upotrebom vazdušnodesantnih jedinica u rejonima operativnog ili strategiskog značaja. Istovremeno će uslediti i iznenadni udari raketama sa atomskim glavama. Mogućnost da napad može otpočeti neočekivano, u izvesnoj

meri određuje i vreme evakuacije stanovništva. Izgleda da nema velikog izbora između alternative: da li evakuaciju izvršiti posle izbijanja ratnog sukoba ili za vreme diplomatske zategnutosti, kada je donekle jasno da će doći do rata.

Druga alternativa, izgleda prihvatljivija iz nekoliko razloga.

Ako se evakuacija namerava da izvrši posle izbijanja ratnog sukoba, onda u izvesnim slučajevima to može biti kasno, jer protivnik istovremeno, ili još pre početka bilo kakvih drugih neprijateljstava, može da izvrši napad na gradove atomskim oružjem. Samo, treba imati u vidu da je veoma teško odrediti verovatnoću ratnog sukoba i njegov početak. Tu se može prenagliti ili zakasnuti. No, svakako je pri donošenju ovakve odluke daleko bolje doneti odluku o evakuaciji ranije nego kasnije. Utoliko pre što je i u mirno vreme neophodno sa celokupnim stanovništvom izvoditi vežbe u pogledu brzine i efikasnosti evakuacije.

S obzirom na težinu određivanja momenta evakuacije postavlja se pitanje izgradnje masovnih skloništa. Skloništa bi bila vrlo korisna kada bi bio u pitanju napad atomskim oružjem pomoću avijacije. U tom slučaju bi bilo dovoljno vremena za otkrivanje opasnosti i davanja uzbune. Međutim, ako se napad vrši pomoću raketa koje se kreću velikom brzinom, teško će se, i pored najboljih izviđačkih sprava (radara i dr.), uspeti da se stanovništvo na vreme obavesti i povuče u skloništa.

Zbog toga je orijentacija na evakuaciju stanovništva još u periodu diplomatske zategnutosti daleko prihvatljivija.

Način evakuacije stanovništva imaće veliki uticaj na brzinu evakuacije, a samim tim i na izbegavanje gubitaka.

Za evakuaciju stanovništva stoje na raspolaganju raznovrsna sredstva: železnica, autotransport, obična kola i dr. No, ono što je najvažnije, sva ova sredstva zahtevaju vreme i dobru organizaciju. Međutim, ta sredstva su, iako udobna za prebacivanje stanovništva do određenih mesta, nepogodna zbog vremena potrebnog za prikupljanje, kao i zbog njihovog nedovoljnog broja za evakuaciju ogromnih masa stanovništva jednog grada koja se mora izvršiti u kratkom vremenskom periodu. Pored toga, javljaju se još i teškoće pri transportovanju. Naprimera, putevi i pruge su u početku rata stalno pod udarima protivničke avijacije. Pored toga, aktivne jedinice takođe veoma mnogo koriste sve komunikacije i prevozna sredstva. Sve to ukazuje da treba primeniti drugi način evakuacije, bar u prvom trenutku, s obzirom da stanovništvo u najkraćem roku mora da napusti ugroženi grad. Mada to izgleda pomalo čudno u periodu razvoja tehnike i motorizacije, ipak za mnoge zemlje će biti kretanje peške najprihvatljiviji oblik rasturanja i otpremanja stanovnika iz velikih gradova.

Naravno da je teško zamisliti evakuaciju peške ako pravovremeno nisu preduzete sve mere i stanovništvo nije unapred pripremljeno na to. Za vreme napada na Beograd 1941 godine svakako ne bi bilo haotičnog i neorganizovanog bežanja da su unapred prostudirani metodi i mesta evakuacije stanovništva.

Međutim, ako se unapred preduzmu mere i sve do detalja organizuje i pripremi, evakuacija peške će biti apsolutno izvodljiva.

Ako se jednoj porodici još u mirno vreme odredi mesto evakuacije (koje može biti udaljeno sto i više kilometara od mesta boravka) i ukaže na to da će se do tog mesta kretati peške, ta porodica će pravovremeno izvršiti sve pripreme. Još u mirno vreme svakoj porodici u gradu treba poimenično odrediti porodicu u selu kod koje će živeti u toku eventualnog rata. To bi im pomoglo da se u miru upoznaju, zbliže i povežu, tako da se za vreme rata, tj. evakuacije, sretnu kao stari poznanici. U tom slučaju evakuacija ne bi predstavljala lutanje od jednog mesta do drugog, već bi se izvodila tačno po određenom planu.

Stanovnici će pripremiti podesno odelo i cipele, spremiti nešto hrane te će tako moći uspešno da pređu taj put. Ako treba birati između sigurne evakuacije peške, koja može trajati 10—30 dana, ali koja obezbeđuje napuštanje grada u najkraćem vremenu, i evakuacije transportnim sredstvima koja ne obezbeđuju napuštanje grada u najkraćem roku i dovodi do nepotrebnih gubitaka u toku transportovanja onda je logičnije odlučiti se za prvu varijantu. Grad se mora jednovremeno napustiti. Svako postepeno iseljavanje može za protivnika biti signal za početak iznenadnog napada, kako mu plen ne bi izmakao ispod udara.

Da bi putovanje bilo što uspešnije i da bi se grad što brže ispraznio, bilo bi korisno da više porodica iz jedne kuće putuje zajedno i žive u jednom istom selu. Ovo je naročito važno stoga što grupe iz jedne kuće mogu da krenu u najkraćem roku i što se međusobno poznaju.

Putovanje do mesta opredeljenja većina grupa bi mogla da obavi peške, krećući se od sela do sela, van glavnih puteva. Samo iznemogle i stare osobe, bolesnici i nejakna deca, mogli bi da se evakuišu nekim transport-

nim sredstvima. Tako bi se, u izvesnoj meri, postigla potrebna kombinacija i ekonomično korišćenje sredstava.

Od ovakvog načina evakuacije bi i armija imala ogromne koristi. Važne komunikacije bi bile potpuno slobodne za kretanje vojnog transporta i prebacivanje jedinica. To će biti utoliko važnije što će budući rat biti veoma pokretan i zahtevaće brzo prebacivanje i manevar snaga. Ovo bi se, međutim, teško moglo ostvariti ako bi se stanovništvo grada počelo neorganizovano da povlači duž tih puteva. U tom slučaju bi ono ne samo pretstavljalo veliku smetnju armiji i njenim pokretima, nego bi, u isto vreme, bilo i žrtva protivničke avijacije.

Ovo su samo neke od mogućnosti kako da se civilno stanovništvo zaštiti od dejstva atomskih oružja i izbegnu nepotrebni gubici. Međutim, uspešno sprovođenje ovih mera u život zahteva njihovu pravovremenu organizaciju u pripremi. Bez pravovremene pripreme i niza izvedenih vežbi sa stanovnicima grada, kao i bez discipline pri sprovođenju predviđenih mera evakuacije grada na dati signal, ne može se ni zamisliti uspešno rešenje ovog itekako važnog pitanja.

Sličan je problem i sa industrijom koja treba da obezbedi sredstva za vođenje rata a čije se fabrike nalaze na površini zemlje. Jedno od mogućnih rešenja moglo bi da bude da se još u mirnom periodu proizvodi naoružanje i oprema dovoljni za vođenje višegodišnjeg rata. Ove rezerve trebalo bi smestiti decentralizovano u podzemnim magacinima na teško pristupačnom zemljištu, a odatle ih u toku rata uzimati za potrebe armije. Ali ovo rešenje ima velike nedostatke, jer svaki rat donosi izmene i zahteva nove tipove naoružanja, municiju i druge opreme. Sem toga ovaj način bio bi veoma skup, a pitanje je da li je i potpuno izvodljiv. Ni za jedan rat, izuzev za one u pe-

riodu mača i strele, nisu sva sredstva bila unapred pripremljena, a pogotovu to nije bio slučaj u toku Prvog i Drugog svetskog rata. Bezbroj novih oružja, municije i opreme pronađeno je i proizvedeno u toku samog rata. Sve je to izrađeno u industriji koja je većim delom bila podignuta na površini zemlje, a nije uništena zato što je bila dobra protivavionska odbrana i maskiranje ili je, pak, bila van radijusa protivničkih aviona. Međutim, danas je na taj način, tako podignutu industriju, teško odbraniti, a potrebe za oružjem i municijom ne da će biti manje, već naprotiv, veće. Da bi se industriji omogućio rad i za vreme rata neophodno je da se ključne fabrike izgrade duboko pod zemljom i da im se za pogon, po mogućnosti, obezbede nuklearni reaktori. Ovo ne znači da bi ostala industrija u početku rata trebalo da prestane sa radom. Fabrike bi produžile sa proizvodnjom uz veću bezbednost i izradu skloništa za radnike i bolju koncentraciju protivavionske odbrane. Umesto da se odbrana raspline na svaki grad bolje je da se grupiše na odbranu pojedinih objekata.

ČOVEK — NAJVAŽNIJI ELEMENAT

Pitanje morala u budućem ratu postaje sve komplikovanije. Masovni razvoj tehnike i savremenog oružja je, bez obzira na ubitačnu snagu, zahtevao i povećanje armija, što se ogledalo u masovnom učešću ljudi u oba svetska rata. Dok je u Prvom svetskom ratu učestvovalo 19 država sa oko 65% od ukupnog broja stanovništva Zemljine kugle, u Drugom svetskom ratu je učestvovalo znatno više — 30 država sa oko 85% stanovništva. I porast armije je očigledan — u Prvom svetskom ratu je nemačka koalicija imala oko 380 divizija, a u Drugom sile Osovine imale su oko 530 divizija. Slično je bilo i na drugoj strani. Iskustvo iz oba rata pokazuje da se istovremeno sa razvojem proizvodnih sredstava, nauke i industrije razvijaju i usavršavaju i nova ratna tehnika i nova oružja. Nova ratna tehnika i nova ratna oružja, međutim, ne smanjuju ulogu čoveka, već, naprotiv, povećavaju i njegovu ulogu i njegovo masovno učešće. Nema sumnje da će se takva tendencija u budućem ratu dalje razvijati i pored postojanja atomskih oružja, savršenije ratne tehnike i ostalih borbenih sredstava.

Atomska oružja nameću potrebu za daljim rasturanjem snaga i rastresitijim postrojavanjem borbenih poređaka. Ona se zbog toga mogu uporediti, naprimer, sa uticajem vatrenog oružja, posebno mitraljeza, koji je ratujuće strane prinudio da usvoje što rastresitije borbene

poretke. Rasturanje snaga dovelo je do povećanja prostora na kome su se odvijala borbena dejstva. Dakle, s jedne strane, masovnost armija, a s druge, uticaj vatrene oružja povećali su prostor potreban za razvoj operacija i bojeva. Od malog skućenog prostora na kome su se nekad sukobljavale čitave armije, danas ratna dejstva obuhvataju široka prostranstva, a frontovi se protežu na hiljade kilometara. Analogno tome, i atomsko oružje će svojim dejstvom uticati na dalje rasturanje snaga i vođenja operacija na još širim i dubljim prostranstvima nego što je bilo u ranijim ratovima. A razvijanje ratnih dejstava na tako širokim prostranstvima zahtevaće još masovniju armiju i masovnije učešće ljudi, dok će mogućnost i verovatnoća još većeg povećanja dubine u kojoj će se odvijati borbena dejstva zahtevati učešće svih stanovnika jedne zemlje, tako da će razlika između fronta i pozadine biti gotovo izbrisana. I ta činjenica nameće zaključak da će buduće učešće ljudi u ratu biti daleko masovnije nego u prošlosti.

Najviše uticaja na masovno povećanje armija imaće, izgleda, posledice dejstva oružja za masovno uništavanje — naravno, ukoliko im se pruže pogodni ciljevi. Međutim takve posledice zahtevaju masovnu popunu pretrpljenih gubitaka. Prema tome, ukoliko budu veći gubici, utoliko će biti i veća potreba za njihovim popunjavanjem, a to praktično znači masovno učešće naroda u ratu.

U svetlu masovnog učešća naroda u totalnom ratu i uslovima njegovog vođenja, interesantno je razmotriti pitanje morala čoveka i videti kakav treba da bude budući vojnik, kakvi treba da budu njegovi moralni kvaliteti, a pre svega kako će nova oružja uticati na psihologiju vojnika i njegovo moralno stanje. Pogledajmo, ukratko, kako je bilo u prošlosti.

U periodu pojave vatrenog oružja pojavilo se i shvatanje da će ono baciti u zasenak hrabrost čoveka i njegove kvalitete neophodne za vođenje rata kopljem, strelom, mačem i dr. Analogno tome, moglo bi se reći da i atomsko oružje postaje ono što je nekada bilo vatreno oružje u odnosu na mač i ostalo hladno oružje. Međutim, stvarnost je sasvim drukčija. Teorija da je hrabrost nestala kad se pojavilo vatreno oružje davno je negirana. I ne samo to — razvoj novih vrsta oružja, zahteva od čoveka daleko veća umna i fizička naprezanja i daleko više hrabrošti nego što je to ijedno oružje ijedan dosadašnji rat zahtevao. Jedinice neće više napadati u masama kao nekada, komandant neće više posmatrati svoju jedinicu u celini ili bar njen veći deo, borci će često biti udaljeni jedan od drugog, naći će se sami oči u oči sa protivnikom i neće između njih postojati bliska međusobna podrška. Pojedinci, a pogotovu manje jedinice, često će dejstvovati samostalno. Dakle, nuklearno oružje ne zahteva samo pojedinačne heroje i hrabre pojedince, već masovnu hrabrost — hrabrost svakog vojnika, svakog čoveka koji učestvuje u tom ratu, hrabrost koja treba da bude rezultat svesti i shvatanja tih ljudi da je potrebno da se bore i da se odupru protivniku.

Čovek u budućem ratu i dalje ostaje jedan od najkomplikovanijih i u isto vreme najvažnijih elemenata. Od njega, njegovog naprezanja i volje zavisi ishod rata. Međutim, on je živo biće, podložno uticajima i promenama, tako da u novim uslovima rata u psihičkom pogledu postaje još komplikovanijim.

Bilo bi pogrešno ići u krajnost i tvrditi da čovek rešava sve, da je on i goloruk u stanju da se suprotstavi ratnoj tehnici; ili, s druge strane, da je tehnika sve i da ona može, bez obzira na ljude, da reši pitanje rata. Oba

elementa su skoro podjednako važna. Ipak, treba imati u vidu da je čovek tvorac ratne tehnike, da ju je on izumeo i uporedo sa njom se razvijao, da on ustvari njom upravlja, drugim rečima, daje joj život, a to znači da je on jedan od nezamenljivih faktora. Savremen rat zahteva masovnu armiju koja je ovladala savremenom tehnikom i koja može tu tehniku efikasno i da iskoristi. S druge strane, savremen rat zahteva od čoveka poznavanje taktičko-tehničkih mogućnosti svih savremenih oružja, kao i sposobnost čoveka da se odupre protivnikovoj tehnici i njegovom oružju. Međutim, idolopoklonstvo i klanjanje tehnici mnogima služi kao sredstvo za podizanje sopstvenog morala, ohrabrenja i u isto vreme sopstvenog obmanjivanja.

Mada će čovek i tehnika u budućem ratu imati približno podjednaku ulogu, ipak je važno razmotriti njihov međusobni odnos, a posebno odnos čoveka i tehnike protivnika.

Tehnika može biti raznovrsna i u isto vreme različitog kvaliteta. Puška može biti starog, novog ili najnovijeg tipa, a isto tako i tenkovi, artiljerija i druga borbena sredstva. Čovek — vojnik koji rukuje tim oružjem, takođe, može biti različitog kvaliteta i shvatanja: može se boriti sa entuzijazmom i punim ubeđenjem u opravdanost te borbe, ili besciljno — da i sam ne zna zašto se bori. Ljudi mogu biti naoružani savremenom i zastarelom tehnikom. Jedni mogu imati stare modele pušaka i puškomitraljeza, a drugi savremene. Međutim i jedni i drugi imaju izvesnu tehniku koja može da ubija i pomoću koje može da se vodi rat. Apstraktno posmatrano, prednost će imati ona strana i odneće pobedu, pri istom brojnom stanju, koja ima savremeniju tehniku. To bi bilo tako kada bi čovek bio ravan oruđu, tj. kada bi on bio automat koji ne misli. Međutim, čovek pronalazi najbolje načine upo-

trebe tehnike, odnosno primene odgovarajuće taktike borbe. Organizovani ljudi sačinjavaju jedinicu, svejedno koje veličine koja takođe ima svoj način primene oružja u boju, ima svoju taktiku. Kada je čovek u svemu tome izvežban, onda je teško reći, bez obzira na kvalitet isto-vrsne tehnike, ko će u sukobu pobediti. Ako se na bojnopolju sretnu dva vojnika — jedan sa puškom starog, a drugi sa puškom novijeg tipa, teško je tvrditi da će pobediti sopstvenik puške novijeg tipa. Puška, bez obzira na kvalitet, nije garantija uspeha, jer obe puške mogu da ubiju. Verovatno će pobediti ona koja bude u ruci hrabrijeg i hladnokrvnijeg vojnika i koji će upotrebiti bolju taktiku. Međutim, ako se puška novog tipa nalazi u rukama hrabrijeg i boljeg vojnika, onda je njemu svakako daleko lakše da izvojuje pobedu. To isto važi i za jedinicu i njen odnos prema savremenoj tehnici. Nova i savremena tehnika ne znači već unapred obezbeđenu pobedu. Iz toga se može zaključiti da je moguće ratovati i sa starijim tehničkim sredstvima, ali samo pod uslovom da se taj nedostatak može nadoknaditi boljim kvalitetom vojnika.

Čovek, oružje i njegova taktika upotrebe i vođenje rata najvažniji su elementi. Može se, međutim, desiti da se raspolaže dobrim vojnikom i dobrom savremenom tehnikom ali da se opet izgubi boj ili operacija, prosto zbog toga što je taktika (vođenja boja ili upotrebe savremene tehnike) bila slaba. Ta tri elementa su tesno međusobno povezana. Oni se dopunjuju i zavise od mnogih drugih činilaca. Oružje, odnosno tehniku, kao mrtve stvari, oživljava čovek koji je takođe podložan subjektivnim i objektivnim promenama. Efikasnost upotrebe oružja zavisi od mnogih činilaca ali i taktika vođenja boja, odnosno primene tog oružja, ne zavisi samo od čoveka. Tu se pojav-

ljuju i mnogi drugi činioци, naprimer, zemljište, vreme, protivnik i dr. Svoju taktiku vođenja boja i upotrebe oružja i tehnike čovek mora da uskladi i podesi prema svim tim elementima ako hoće da odnese pobedu. A taktika, kao i čovek, nije statička stvar, već se kao i on menja, usavršava i podešava prema novim uslovima.

Iz svega ovoga izvodi se zaključak da superiornost novog oružja nad starim ne znači unapred obezbeđen uspeh, kao što ni mehanička upotreba oružja i ljudi ne obezbeđuje uspeh. Uspeh se postiže boljim, sposobnijim i hrabrijim vojnikom — armijom, kao i primenom veštije i bolje taktike. To je slučaj kad obe strane raspolazu istim oružjem različitog tipa i kvaliteta. Međutim, kakav se ishod i kakvi rezultati mogu postići ako jedna od ratujućih strana ne samo da ima isto oružje boljeg kvaliteta, već i nova oružja koja njen protivnik nema? Da li će posedovanje tog novog oružja već unapred obezbediti pobedu? Da li je, naprimer, posedovanje atomskog oružja i njegova upotreba protivu onoga koji ga nema već unapred garantija za pobedu i dobijanje rata? Apstraktno govoreći, pobedu bi trebalo da odnese ona strana koja raspolaze novim, u ovom slučaju, atomskim oružjem, iako u suštini nije tako. Neosporno, atomsko oružje, kao i svako drugo novo oružje (kao nekada mitraljez, top, tenk, avion i dr.), daje izvesnu prednost. Ali i u ovom slučaju je upotreba tog oružja poverena ljudima a, kao što je već rečeno, način njegove upotrebe stvara taktiku. Tu se opet pojavljuje čovek. Svako novo oružje je efikasno protivu stare taktike i starog načina vođenja borbe. Atomsko oružje je opasno protiv postrojavanja borbenih poredaka i grupisanja snaga kakvo je bilo u Drugom svetskom ratu. Međutim, stvari se menjaju. Svako novo oružje nameće i novu taktiku napada i odbrane. Čovek protiv koga

ovo novo oružje može biti upotrebljeno nije mašina, on razmišlja i traži izlaz, a njegove stvaralačke moći su pri tome neograničene. Vojnik neće moći da upotrebi pušku, niti armija streljačko oružje, da bi sprečila nuklearnu eksploziju, ali će zato moći da primene odgovarajuću taktiku kojom će, poznavajući dejstvo atomskog oružja, uspeli da izbegne posledice eksplozije. Čovek će, takođe, promeniti i taktiku vođenja boja protiv pešadiskih i tenkovskih snaga protivnika i nanosiće im udarce na nov način.

Atomsko oružje bi bilo vrlo efikasno protiv taktike iz Prvog i Drugog svetskog rata, ali će njegova efikasnost biti znatno manja protiv nove, stvaralačke i odgovarajuće taktike. U ovom slučaju uspeh ne leži u suprotstavljanju protivniku istom taktikom koju i on primenjuje, već nekom drugom koja obezbeđuje izbegavanje gubitaka, a koja u isto vreme obezbeđuje i nanošenje poraza protivnikovoj živoj sili i ostaloj njegovoj tehnici. U primeni ove taktike prvenstvenu će ulogu igrati čovek. Ako on ne poznaje novo oružje i ako duhovno kapitulira, tj. ako unapred stekne ubeđenje da se ne može boriti onda je sasvim razumljivo da od takvog otpora nema ništa. Međutim, ako je narod rešen da se bori do kraja, onda se izlaz može naći iz svake, ma kako teške situacije. Zbog toga je važno da čovek upozna novu taktiku i nova oružja, ne samo radi njihove upotrebe, nego i zaštite od njih i pronalaženja odgovarajuće taktike vođenja boja. Prema tome, posjedovanje i upotreba nekog novog oružja istovremeno ne znači unapred obezbeđenu pobedu. I tu čovek — armija sa svojom stvaralačkom snagom i duhom — ima velikog značaja. Da li će on biti pobeđen ili ne, sve zavisi od stvaralačke i vešte primene odgovarajuće taktike.

Pojava svakog novog oružja obavijena je tajnama. U početku se ne poznaju njegove taktičko-tehničke mogućnosti. Dolazi do iznenađenja i gubitaka. Često to iznenađenje ostaje u okviru taktike i operativne veštine, a ponekad uzima i strategijske razmere, jer njegov psihološki efekat postaje preterano velik. Tako je pojava bojnih otrova u Prvom svetskom ratu, kao i prvih tenkova, izazvala paniku i gubitke, ne toliko zbog stvarnog učinka tih sredstava, koliko zbog toga što ih nisu poznavali oni protiv kojih su bila primenjena i zbog nedostataka zaštitnih mera. Da su Saveznici u Prvom svetskom ratu poznavali učinke bojnih otrova i da su očekivali njihovu primenu, drugačiji bi bili rezultati te primene. Tako su i neprijateljski tenkovi u početku Narodnooslobodilačkog rata pretstavljali bauka, samo dok tenk nije upoznat, dok mu se nije prišlo sa svih strana. Kasnije su ih borci likvidirali običnim ručnim bombama ili flašom benzina.

Upotrebom atomskog oružja na Hirošimi i Nagasakiju protivu nezaštićenog i nepripremljenog stanovništva postignuto je veliko iznenađenje i naneti su ogromni gubici u ljudstvu i materijalu. Međutim, njihovom dejstvu ipak je pridavan preterano velik značaj. Godinama se posle toga razvijala legenda o atomskom oružju, a naročito o njegovom opasnom radiološkom dejstvu. Za neupućen svet i neobučenog vojnika to može da pretstavlja veliki psihološki problem, jer je tu vrstu dejstva nemoguće opipati, pa ni osetiti nijednim čulom. No mada ovo oružje raspolaže jakim udarnim, toplotnim i radijacionim dejstvom, ipak to nije njegova najjača snaga. Njegov najveći uticaj i najjača snaga odražava se na psihologiju čoveka i čitavog naroda, na njegov moral, jer ono izaziva i pojačava strah. A taj strah nije rezultat realnog poznavanja atomskog oružja i njegovog realnog učinka, već rezultat

njegovog nepoznavanja i tajne kojom je bilo obavijeno u samom početku.

Protiv ovakvog psihološkog dejstva koje može da dovede do opšte panike i jedinica i naroda, može se uspešno boriti samo solidnom obukom i stvarnim upoznavanjem armije i naroda sa načinom i vrstama dejstva ovog novog oružja. Znanje je najbolje protivsredstvo, odnosno najbolja odbrana. Poznavanje udarnog, toplotnog i radiološkog dejstva ubediće svakog da nuklearna oružja nisu tako strašna kao što se mislilo u početku. Naročito upoznavanje sa dejstvom radiološkog zračenja i upotrebom radioaktivnih merača i dozimetara može imati povoljan psihološki uticaj. Nasuprot tome, nepoznavanje tog oružja, kao i njegovih dejstava, svakako je veliki saveznik protivnika.

Eventualan budući rat neće se voditi samo tehnikom. Uporedo sa njim vodiće se i tzv. psihološki rat. To više nije prosta ratna propaganda nego na naučnoj osnovi razrađen i planiran rat. Čovečja psiha do tančina se studira, traže se njena slaba mesta, kao što se u toku napada na utvrđeni položaj biraju najpogodnija sredstva i najbolja taktika. Hitler je vodio psihološki rat u mnogim državama i na taj način unapred pripremio njihovu kapitulaciju. To iskustvo je uočeno i na njemu se nije stalo. Posle završetka Drugog svetskog rata sve zemlje posvećuju posebnu pažnju psihološkom ratovanju. Nije preterano ako se kaže da je psihološki rat isto toliko važan kao i vođenje oružanog sukoba. Jer, sve dok psihološki rat nije izgubljen, a to znači sve dok kod čoveka nije slomljena volja za otporom, može se voditi i rat oružjem. Međutim, onog trenutka kada je, bilo kakvim merama, kod naroda slomljena volja za otporom, gubi se i rat uopšte.

No, treba imati u vidu da su materijalni i psihološki rat tesno povezani i da dopunjuju jedan drugog.

Cilj psihološkog rata je da se — ne birajući sredstva — razori ili umanji moral protivničkih jedinica i naroda. Dakle, glavni objekat psihološkog rata je čovek i njegov moral. Sve je, ustvari, upereno protivu njega, od najnaivnijih do najpodmuklijih i najperfidnijih sredstava. Psihološki rat počinje mnogo pre početka oružanog sukoba, jer on treba da mu pripremi podesno tle i omogući što lakši uspeh. U njegov okvir ulazi i borba za zaštitu i psihološko uzdizanje sopstvenog čoveka. Kao i svaki drugi rat, on ima svoj ofanzivni i svoj defanzivni vid dejstva. Metodi i načini na koji se on vodi veoma su različiti. Jedan od oblika njegovog dejstva jeste i propaganda. Ona je vrlo raznovrsna, a sa tehničkim i drugim sredstvima predstavlja vrlo opasno oružje koje treba koristiti i protivu koga se treba boriti.

Propaganda je utoliko opasnija ako se zasniva na istinitim činjenicama, a ako je neistinita i preterana, ona može imati obrnuto dejstvo. Tako se odmah posle pojave i upotrebe nuklearnih oružja, u nekim zemljama razvila propaganda ogromnih razmera koja je to oružje prikazivala kao apsolutno sredstvo koje će rešiti svaki budući rat. Tamo je čovek bio zapostavljen i bačen u drugi plan. Međutim, kad su odjeknule prve opitne eksplozije u zemlji koja je mogla biti protivnik, onda je one prve zahvatila panika. »A šta će biti ako se to svemoguće oružje sruči na naše glave«? — govorili su. Bilo je potrebno mnogo vremena i truda da se iznesu stvarne činjenice o nuklearnom oružju i da se ljudima donekle povrati vera u sopstvene snage. Lažna i nepromišljena propaganda uperena protivu neprijatelja, a pogotovu primenjena kod sopstvenog naroda, može da bude bumerang koji se vraća

dvostrukom snagom. Izvojevati pobjedu znači moralno slomiti protivnika, jer je moral osnova njegovog fizičkog otpora. Kroz bitku za moral se ogledaju i uloga i odnos čoveka u psihološkom ratu. Moral je kao pojam veoma složen. On obuhvata mnogobrojna pitanja i odnose ljudskog delovanja i zavisi od mnogobrojnih uticajnih faktora koji u raznim momentima mogu u manjoj ili većoj meri da utiču na njegovo jačanje ili slabljenje.

Obezbediti visok moral jedinica i naroda i održati ga u toku čitavog rata — najvažniji je zadatak politike i strategije. Uzaludni su genijalni planovi, ratna tehnika, obučenosť vojnika i dr., ako vojnik nema volje da se bori, ako je njegov borbeni duh slomljen strahom od snage protivnika. Stvaranje i održavanje visokog morala uprkos svim destruktivnim merama materijalnog i psihološkog rata protivnika biće moguće samo onda ako bude postojala čvrsta osnova na kojoj se on izgrađuje. Jedan od tih osnova je i opravdanosť rata. Ako je narodu rat nametnut i ako je on ubeđen da je borba jedini način da se odbrani zemlja i sačuva nezavisnosť, onda taj narod raspolaže jednim od najvažnijih faktora koji utiču na izgradnju i održavanje visokog morala. Međutim, da bi čovek shvatio neophodnosť odbrane, kao jedine mere pomoću koje može da sačuva svoju zemlju, kod njega se neprekidno mora negovati kult slobode i nezavisnosťi koji treba da stoji iznad kulta života. On treba da ima jasnu perspektivu svoje borbe i da shvati da život bez slobode ne znači ništa. Njegov moral i volja za borbu i odbranom biće još veći, ukoliko pored perspektive nacionalne slobode, ima i jasnu političku perspektivu. S druge strane, vojnik koji ne vidi razloge da učestvuje u ratu koji se pojavljuje kao agresor,

ne može imati tih kvaliteta, jer je daleko podložniji uticaju raznih faktora i mnogo brže gubi moral kada naiđe na teškoće.

Moral naroda zavisi od društvenog uređenja, nacionalnih osobina i tradicija, proizvodnih odnosa i socijalnih i drugih uslova života. A na moral vojnika, pored toga, utiču: sposobnost, obučenost, oružje, ishrana, bezbednost, postignuti uspesi u borbi, međusobni odnosi, poverenje u starešine i rukovodstvo, dugotrajnost rata, teškoće i lišavanje raznih vrsta, masovni gubici i niz drugih faktora. Očigledno je da su bez morala i čovek i rat izgubljeni. Čovek visokih moralnih kvaliteta se može suprotstaviti gigantskoj sili, jer u njegovom moralu leži neizmerna i neiscrpna energija. Jednom reči, moral je odlučujući faktor budućeg rata. A pošto se i on menja pod uticajem raznovrsnih faktora i uslova, neophodna je i neprekidna borba za njegovo održanje.

SADRŽAJ

DVE NEGACIJE BUDUĆEG RATA — — — — —	5
AKO DO RATA IPAK DOĐE — — — — —	18
ATOMSKA I DRUGA ORUŽJA — — — — —	26
JEDNA NUKLEARNA BOMBA ILI MASOVNA UPOTREBA	42
ODNOS ZEMLJIŠTA I ŽIVE SILE — — — — —	49
VREME U BUDUĆEM RATU — — — — —	61
KONCENTRACIJA I DEKONCENTRACIJA — — — — —	73
SA ILI BEZ GLAVNOG UDARA I TEŽIŠTA ODBRANE —	84
POKRETLJIVOST PROTIV VATRE — — — — —	98
»POKRETNOST« UKOPAVANJE — — — — —	115
VATRENA MOĆ I SAMOSTALNOST JEDINICA — — —	124
ATOMSKO ORUŽJE POVEĆAĆE MOGUĆNOST IZNENA-	
ĐENJA — — — — —	132
ZNATI SVE O PROTIVNIKU — — — — —	138
ATOMSKO ORUŽJE I ZAŠTITA STANOVNIŠTVA — —	146
ČOVEK-NAJVAŽNIJI ELEMENAT — — — — —	159

Pukovnik
Aleksandar Vojinović

RAZMIŠLJANJA O PRINCIPIMA RATOVANJA
U ATOMSKIM USLOVIMA

*

Jezičku redakciju izvršila
Stana Stanić

*

Tehnički urednik
pešadiski major
Slobodan M. Mitić

*

Korektori
Ružica Ivanović
Dana Glumac

*

Štampanje završeno septembra 1958 god.
Tiraž: 3.000

